

Journaliststudenters forståelser av medienes samfunnsoppgaver

– Mønstre og endringer gjennom utdanning og møtet med arbeidslivet

Jarle Havnes

November 2005

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Oslo

Sammendrag

I denne oppgaven undersøker jeg hvilket syn journaliststudenter har på mediens oppgaver i samfunnet, og hvordan dette synet endrer seg gjennom journalistutdanningen og i møtet med arbeidslivet.

Journalister spiller en viktig rolle både for den politiske debatten og for allmenn opplysning og underholdning av sitt publikum. Hvordan journalistene selv oppfatter sine oppgaver er interessant av to grunner. For det første må vi kunne anta at journalistenes idealer virker inn på hvordan de utfører sitt arbeid. I den grad den enkelte journalist selv kan påvirke hvilke saker som skal tas opp, hvilket fokus de skal ha og hvordan selve medieinnholdet skal utformes, vil deres idealer kunne si oss noe om hvordan de selv vil utføre journalistgjerningen i praksis. For det andre kan prioriteringen av de ulike oppgavene også si oss noe om den norske journalistprofesjonens idealer i dag.

Hvordan disse idealene utvikler seg i møtet med utdanning og yrke kan videre si oss noe om hvordan journalister sosialiseres inn i en felles profesjonstankegang. Det kan også gi oss en antydning om det er rekruttering, utdanning eller praktisk arbeid som spiller den viktigste rollen i sosialiseringen av ferske journalister.

Oppgaven er basert på datamaterialet fra StudData, som er en longitudinell spørreundersøkelse gjennomført av Senter for profesjonsstudier ved Høgskolen i Oslo. Studenter fra en rekke høgskoleutdanninger har svart på StudData-skjemaene ved studiestart, ved studieslutt og/eller tre år etter endt utdanning. Jeg har konsentrert meg om journaliststudentene, der jeg har hatt tilgang til to kull av studenter ved høgskolene i Oslo og Volda, som er landets to største journalistutdanninger. Det ene kullet har besvart skjemaene i første og siste semester av utdannelsen, mens det andre kullet har svart ved studieslutt og etter tre år. Disse har besvart et tilleggsskjema med spørsmål spesielt rettet mot journaliststudentene. Fra dette skjemaet har jeg brukt et batteri der studentene skal vurdere en liste av samfunnsoppgaver som mediene kan sies å ha. Deretter blir det listet opp 15 oppgaver som studentene vurderer fra ikke viktig til svært viktig på en skala fra 1 til 5.

Ut fra StudData-materialet finner jeg at journalistene ved studieslutt i stor grad vurderer de aktive, deltakende oppgavene som viktige. Særlig sentrale er de uavhengige politiske oppgavene. De mer passive og nøytrale formidlingsoppgavene er derimot mindre viktige for journalistene ved studieslutt. Likevel er det ingen av oppgavene det blir spurt om som karakteriseres som lite viktige av gruppen samlet sett. De oppgavene som er vurdert som de minst viktige, ligger rundt alternativet «Verken viktig eller uviktig», og det ser slik ut til at studentene i liten grad ser noen av oppgavene som direkte uviktige.

Ved bruk av faktoranalyse finner jeg fire sett av oppgaver som hver kan beskrives som et journalistideal, eller en journalistrolle. Disse har jeg satt sammen til fire indekser, som jeg har kalt overvåkning, offentlighet, underholdning og formidling. *Overvåkningsoppgavene* innebærer å overvåke makthavere, å informere om politikk og å tale svake gruppers sak, og jeg vil si de i stor grad reflekterer det etablerte journalistidealet. *Offentlighetsoppgavene* er å stimulere og å formidle nye tanker og ideer, samt å bidra til kulturell toleranse og forståelse, og henspiller på medienes rolle som progressiv kraft i samfunnet. I tillegg til å underholde, inneholder *underholdningsoppgavene* også medienes kommersielle interesser, samt å formidle og forsvare den eksisterende kultur og moral. Til slutt er *formidlingsoppgavene* journalistens oppgaver som nøytrale observatører og talspersoner for myndigheter eller for folk flest. Overvåkningsoppgavene er helt tydelig de viktigste for journalistene ved studieslutt, deretter følger offentlighetsoppgavene. Underholdning og formidling er derimot mindre viktige.

I løpet av utdanningen skjer det lite endringer i måten journaliststudentene vurderer sine oppgaver på. De viktigste oppgavene ved studiestart forblir de viktigste ved studieslutt. Blant de minst viktige oppgavene ser vi imidlertid at disse blir signifikant mindre viktige i løpet av studiet. Resultatet blir dermed en økt forskjell mellom de viktige og de mindre viktige oppgavene.

De tre første årene etter fullført utdanning ser i enda mindre grad ut til å virke inn på journaliststudentenes idealer. Selv om så godt som alle har arbeidet fulltid med journalistikk, er deres vurdering av egne oppgaver så godt som uforandret siden de avsluttet studiet.

Ut fra StudData-undersøkelsen ser vi at det er de samme idealene som går igjen, både dersom vi deler opp etter kull, skole, kjønn, tidligere journalisterfaring eller politisk orientering. Disse idealene kan imidlertid ikke spores tilbake verken til sosialisering i utdanningen eller til de første årene i yrket. Idealene ligger der allerede når de begynner i utdanningen. For å kunne forklare hvor journaliststudentenes idealer dannes, ser det dermed ut fra dette ut som om det er rekrutteringsfasen som er den viktigste.

Forord

I denne oppgaven tar jeg for meg et tema som jeg personlig har vært opptatt av en stund, både faglig og mer personlig. Jeg synes det er viktig å få fram hvem jeg er, jeg som skriver denne oppgaven, slik at leseren kan forstå noe av bakgrunnen for hvorfor denne oppgaven har blitt som den er.

På slutten av 90-tallet var jeg med i en gratisavis i Trondheim. Den gang var det fire gratisaviser som konkurrerte om leserne i byen. Det var Terapi (som seinere ble til Natt & Dag), planB og studentavisene Under dusken og Zenter. I tillegg til disse frivillige publikasjonene hadde man de store og profesjonelle aktørene Adresseavisa, NRK og TVTrøndelag. Alle hadde ungdom og studenter som viktige målgrupper. I Adresseavisa hadde man UT-magasinet, ungdomskanalen til NRK – petre – hadde og har fortsatt sitt hovedkvarter i Trondheim, mens TVTrøndelag satset på ungdommen i sitt magasin Endelig fredag. Medarbeiderne i flere av disse redaksjonene var studenter uten journalistutdanning eller særlig relevant erfaring fra før, og særlig gratis- og studentavisene fungerte som opptreningsarenaer og springbrett inn i de større redaksjonene (særlig Adresseavisa og NRK). Spesielt var redaksjonene som produserte kultur-, utdannings- og ungdomsstoff aktuelle for de ufaglærte journalistpirene.

Blant annet opplevde jeg der en distinksjon blant de unge, ufaglærte menneskene som arbeidet i disse redaksjonene. Skillet mellom «ekte» journalister og de som bare skrev på fritiden var tydelig, samtidig som de som skrev i studentavisene i større grad beskrev seg selv som journalister enn medarbeiderne i gratisavisene gjorde. Dette kom blant annet til uttrykk i at de sistnevnte i hovedsak titulerte seg som *skribenter*, mens de førstnevnte i større grad kalte seg *journalister*.

Dette skillet kan til dels komme av at de ulike redaksjonene hadde forskjellige oppfatninger om hvilke oppgaver de anså som viktige å ivareta. Gratisavisene levde på annonseinntektene fra nummer til nummer, og var avhengige av å selge annonser til hver eneste utgave for å unngå konkurs. Dette preget nok mange av de redaksjonelle valgene som ble tatt, noe som jo strider mot en av de aller viktigste grunnreglene i pressen, nemlig skillet mellom annonser og redaksjonelle avgjørelser. Samtidig var de som skrev stoffet til dels svært løst tilknyttet avisene, og journalistene følte seg nok i liten grad forpliktet til å skrive så kommersielt målrettet som redaksjonsledelsen nok ønsket at de gjorde. Dermed mener jeg anklagene mot disse avisene om at de gjennomgående består av tekstreklame er overdrevet, om enn ikke helt grunnløse. Studentavisene hadde større økonomisk frihet, både fordi de fikk en viss støtte fra universitetet og fordi de var attraktive annonseorganer på grunn av sin tilgang til store studentgrupper. Dermed ble fokuset på økonomi mindre, og andre oppgaver

prioritert høyere i redaksjonen. De som skrev i disse mediene så nok i større grad på seg selv som «ekte» journalister med et oppdrag. De store redaksjonene (NRK, Adresseavisa og TVTrøndelag) var på en helt annen måte profesjonelle medieaktører, både hva økonomi og redaksjonell etikk angår, og det var liten tvil om at de både så på seg selv som journalister og ble oppfattet slik av andre.

Denne distinksjonen mellom journalist og skribent oppfatter jeg som viktig i forhold til denne oppgaven. Til syvende og sist handler dette om hvor viktig selvbildet som journalist er. Hvis man oppfatter seg selv som en journalist, antar jeg at man også vil føle seg forpliktet til å utføre de oppgavene som man mener er tilskrevet journalister i samfunnet. Har man tatt journalistutdanningen så *er* man journalist, uansett hvilken type redaksjon man arbeider i. De aller fleste vil nok også omtale seg selv som journalister selv om de ikke arbeider eller jobber med helt andre ting («jeg er *egentlig* journalist, men...»). Dermed kan man si at journalistutdanningen bidrar med mer enn de tekniske ferdighetene og de formelle kvalifikasjonene. Den gir også sine studenter et bilde av seg selv som journalister, noe som kan gi dem visse opplevde forpliktelser i sin seinere yrkesutøvelse. Hvilke forpliktelser de ferske journalistene har i overgangen fra utenforstående/ufaglært til formelt utdannet journalist er det jeg vil forsøke å finne ut av i denne oppgaven.

Veileder for oppgaven har vært professor Arne Mastekaasa ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo. Det er mye takket være hans tålmodighet og hans gode og konstruktive tilbakemeldinger denne oppgaven har kommet i havn slik den har gjort. Takk for all den tid og all hjelp du har gitt meg i det tidvis tunge og frustrerende arbeidet som ligger bak denne teksten.

Oppgaven bygger på StudData, et datamateriale som er samlet inn av Senter for profesjonsstudier ved Høgskolen i Oslo. Arbeidet med oppgaven har også foregått med stipend fra og kontorplass på dette senteret. Jeg vil gjerne få takke alle de ved senteret som har hjulpet meg gjennom det store arbeidet det har vært å skrive en slik masteroppgave. Særlig vil jeg nevne senterleder Lars Inge Terum og stipendiat Marianne Dæhlen som har hjulpet meg og trodd på meg hele veien. De journalistspesifikke dataene jeg bruker her er samlet inn av professor ved journalistutdanningen, HiO, Rune Ottosen, stipendiat ved journalistutdanningen i Volda, Jan Fredrik Hovden, og tidligere stipendiat, nåværende daglig leder for journalistutdanningen på Bjørknes, Gunn Bjørnsen. Tusen takk til dere som har hjulpet meg på veien, og gitt meg tilgang til materialet deres. Takk også til alle dere rundt meg som har gjort meg motivert og i stand til å gjennomføre arbeidet med oppgaven.

All bearbeiding og tolkning av data er mitt arbeid og mitt ansvar. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO og Senter for profesjonsstudier, HiO har ikke ansvar for de analysene og tolkningene som er gjort i denne oppgaven.

Oslo, 9. november 2005

Jarle Havnes

Innhold

Kapittel 1	4
Innledning og bakgrunn	4
1.1 Introduksjon	4
1.2 Norsk medieutvikling i etterkrigstiden; fra kanal til aktør	6
1.3 Massemedienes samfunnsansvar	8
1.4 Samfunnsoppgaver og profesjoner	11
Er journalistikk en profesjon?	12
Etiske retningslinjer for norske journalister	13
1.5 Journalistutdanning	14
Journalistutdanningen og journalistikk som profesjon	14
Hva skal en journalistutdanning inneholde? Teori vs. praksis	15
1.6 Mulighetene i StudData-materialet	16
1.7 Problemstilling og plan over oppgaven	16
Kapittel 2	18
Teoretiske perspektiver	18
2.1 Medienes oppgaver i samfunnet	18
Medienes funksjoner i samfunnet	18
Medieideologier	20
Aktive journalistiske selvbilder	22
Har journalistene makt til å påvirke medieinnholdet?	24
Empiriske undersøkelser av journalister	26
To dimensjoner; passiv-aktiv og nøytral-deltakende	31
2.2 Sekundærsosialisering – sosialisering i utdanning og yrke	34
Hva er avgjørende for profesjonelle verdier?	35
Sosialiseringen av journalister	39
Påvirker kjønn eller politisk orientering oppfatningene?	43
Sammendrag og avslutning; Kan vi forvente at utdanningen eller yrket påvirker studentenes idealer?	47
Kapittel 3	49
Data og analysemetoder	49
3.1 Beskrivelse av datamaterialet	49
Om StudData-materialet	49
Longitudinelle paneldata	51
Utvalgsstørrelse	52
Spørsmålene om medienes oppgaver i samfunnet	52

Dataenes validitet	53
Kan variasjoner forklares ved at gruppene er ulike?	54
3.2 Analysemetoder	56
Kvantitativ metode og forståelsen av dataene	56
Regresjonsanalysen	57
Faktoranalysen	57
Indekser	59
Kapittel 4	61
Forståelse av medienes oppgaver	61
4.1 Innledning til empiridelen	61
4.2 Vurdering av de enkelte samfunnsoppgavene	62
4.3 Fire forståelser av medienes samfunnsoppgaver	63
4.4 Hvilke journalistroller er de viktigste?	66
Kapittel 5	68
Felles forståelse av medienes samfunnsoppgaver?	68
5.1 Innledning	68
5.2 Hvem er journaliststudentene?	69
Alder ved studieslutt	69
Kjønn	70
Utdanning	71
Journalistisk erfaring	72
Politisk ståsted	72
5.3 Andre påvirkninger?	74
5.4 Felles syn på oppgavene?	75
5.5 Felles syn på idealene?	77
5.6 Kan kjønn eller politisk orientering forklare studentenes forståelser?	77
Kapittel 6	79
Endringer gjennom journalistutdanningen	79
6.1 Endringer gjennom utdanningen	80
Er indeksene konsistente?	81
Endringer i indeksene	81
6.2 Utdanningens påvirkning på ulike grupper	83
Forskjeller ved studiestart?	84
Signifikante endringer i løpet av utdanningen?	85
Ble det skapt nye forskjeller i løpet av utdanningen?	86
6.3 Påvirker utdanningen forståelsene?	86
Kapittel 7	87
Endringer i møtet med arbeidslivet	87
7.1 Hva har studentene gjort siden utdanningen?	87
7.2 Endringer i møtet med arbeidslivet	89
Konsistens?	90
7.3 Yrkets påvirkning på ulike grupper	92

Forskjeller ved studieslutt?	92
Signifikante endringer i møtet med arbeidslivet?	93
7.4 Påvirker møtet med arbeidslivet forståelsene?	94
Kapittel 8.....	95
Diskusjon.....	95
8.1 Hvilke idealer har studentene?.....	95
8.2 Ulike forståelser av journalistikk?	100
8.3 Sosialisering i utdanning eller yrke?.....	102
8.4 Rekrutteringen til journalistyrket som avgjørende	105
Kapittel 9.....	107
Konklusjon og avslutning	107

Innledning og bakgrunn

Bakgrunn og kontekst for medienes samfunnsoppgaver

1.1 Introduksjon

Mediene spiller en viktig rolle i samfunnet, både som en forsvarer av demokratiet, som en folkeopplyser, som underholder og som «vaktbikkje» på vegne av «den lille mann». Men mediene har også stor makt, noe som plasserer dem i en vanskelig dobbeltrolle. All den tid mediene selv påberoper seg å være folkets representant i forhold til «makta», og deres beskytter mot overgrep fra samfunnets eliter (Østnor og Lunde 1998), sitter de selv i høyeste grad i en eliteposisjon i samfunnet. Denne posisjonen springer både ut fra deres sentrale stilling som opinionsdanner, men også ut fra det faktum at de fleste norske medier er eid av noen av landets største selskaper.

En annen viktig dobbeltrolle i journalistikken er den at man på den ene siden har en slags opphøyet offentlig rolle som forsvarer av demokratiet og som informasjonsleverandør til samfunnsborgerne, mens man på den andre siden er en kommersiell bedrift som skal nå ut til mange og skaffe salgs- og reklameinntekter.

Disse vanskelige dobbeltrollene gjør at journalisten, den som produserer innholdet i mediene fra dag til dag, må holde tungen rett i munnen i utføringen av arbeidet. Det finnes strenge regler for hvordan en sak kan presenteres, og hvilke fallgruver som må unngås for at journalisten skal beholde sin faglige integritet. Men interessant nok eksisterer svært få av disse reglene i konkret, nedtegnet form (Breed 1955). Slike regler formuleres gjerne som vage antydninger i form av «det sitter i veggene», eller tilskrives en eller annen «magefølelse».

Medieinnholdet oppstår ikke av seg selv. Det at journalistene bare skriver om «det som skjer» er i beste fall en grov forenkling av journalistens rolle. Den subjektive dimensjonen i journalistikken – den enkelte journalistens skjønn, tolkninger og personlige preferanser – spiller en viktig rolle i produksjonen av medieinnhold. Det er denne dimensjonen jeg ønsker å se nærmere på i denne oppgaven. Jeg ønsker å se på hvordan journaliststudentene som individer ser på medienes oppgaver i samfunnet, og hvordan disse oppfatningene endrer seg gjennom utdanning og møte med arbeidslivet.

Når jeg her er opptatt av journalistenes vurdering av medienes oppgaver i samfunnet, er det fordi jeg mener denne vurderingen kan fortelle oss mye om hvilken rolle de opplever at de selv og deres kolleger har som journalister.

Samfunnsrollen er viktig av flere grunner. For det første er forståelsen av den viktig for å forstå hvilken ideologi pressen som institusjon bygger på og arbeider ut fra. For det andre er samfunnsrollen viktig for dannelsen av et etisk regelverk som skal sørge for profesjonell selvkontroll hos hver enkelt journalist og i journalistkollektivet som helhet. I tillegg kan den bidra til å samle journalistene mot krav fra mediebedriftene som bryter med dette etiske regelverket. Til slutt er en slik samfunnsrolle helt sentral i etableringen av felles idealer, og dermed som en grunnleggende del av journalisters selvbilde og motivasjon.

Det er vanskelig å sette fingeren på akkurat hva medienes roller egentlig er, og hvordan journalistene opplever disse. Årsaken til det kan være, som Kepplinger og Köcher (1990:303ff) hevder, at journalistene må være selektive i valg av kilder og saker, og dermed selv avgjøre hvilke saker de skal skrive og hvordan disse vinkles. Samtidig tar de i liten grad ansvaret for eventuelle negative følger sakene de har skrevet kan ha (ibid). I tillegg mener de at journalister i liten grad er opptatt av konsistens med egne tidligere handlinger eller av de moralske aspektene av sine handlinger. Selv om Kepplinger og Köchers kritikk muligens er ai hardeste laget, understreker de et viktig poeng, nemlig at journalistene utøver høy grad av skjønn i sitt arbeid.

Når kriteriene det journalistiske innholdet produseres etter tilskrives en «magefølelse» eller såpass diffuse nyhetsverdier som «vesentlighet», «sensasjon» og «aktualitet» (Allern 2001b:7) sier det seg selv at det er vanskelig å sette opp konkrete retningslinjer for journalistens arbeid. Likevel kan vi som lesere i stor grad forutsi hvordan avisa kommer til å se ut i morgen. Selv om vi ikke kan spå det substansielle innholdet, så har vi en god idé både om hvordan avisa vil se ut, hvilke typer saker som tas opp og om hvilke typer personer som er med. Den høye graden av forutsigbarhet av medieinnhold kombinert med fraværet av formaliserte handlingsregler for journalistene kan være utgangspunkt for mye spennende forskning.

Journalister er interessante å forske på også fordi det er gjort såpass lite forskning på denne yrkesgruppen fra før. Det er gjort mye både på medieinnhold og på medieutvikling, men journalistene som yrkesgruppe er lite forsket på her til lands.

1.2 Norsk medieutvikling i etterkrigstiden; fra kanal til aktør

Et av de feltene der de norske mediene – og journalistene – har fått en vesentlig ny rolle de siste 50 årene er i det politiske ordskiftet. Journalistene har entret banen for alvor. Kjersti Thorbjørnsrud (2001) intervjuet en rekke politiske journalister i sin hovedoppgave, og fant at de så sin egen rolle som svært sentral i den politiske debatten. Særlig kommer dette til syne når det er valgkamp.

Tor Bjørklund beskriver den norske valgkampens utvikling fra å være partikontrollert til å bli mediedrevet. Han hevder at partienes rolle er svekket til fordel for mediene, siden kontrollen over det politiske budskapet som bringes fram til velgerne i stor grad er overført til massemediene (Bjørklund 1991:298). Han presenterer utviklingen av medienes rolle i etterkrigstidens valgkamper ut fra tre perioder som han kaller *mediene som kanal* (1945–1957), *mediene som arena* (1961–1973) og *mediene som aktør* (1971–1989).

I den første fasen – kanalfasen – var mediene direkte underlagt partiene. Partiene satt da ofte som eiere, og det var i stor grad også partifolk som var redaktører og journalister. Partiene hadde dermed god kontroll over innholdet, både når det gjaldt hvilke tema som ble presentert og når det gjaldt hvilke synspunkter som kom fram, og hvordan disse ble vinklet. «The press had become a *channel* for agitation and a link between the parties and the voters» (Bjørklund 1991:283).

Den andre fasen – arenafasen – var i følge Bjørklund (1991:284) sterkt preget av innføringen av fjernsynsringkasting og den raske utbredelsen denne medieformen fikk. Både fjernsynet og radioen hadde tidlig inntatt en passiv rapporterende rolle i valgkampen (ibid:1991:283). Her nøyde man seg med å være arena for debatt, og holdt en «no interference»-linje i denne debatten (ibid:284). Fjernsynets linje kom i følge Bjørklund også trolig til å fremme en type journalistikk basert på en partinøytral plattform (ibid:285).

Den lojale partipressen kom altså under press. Østbye beskriver den nye situasjonen som at «the newspapers (...) changed from a channel for one party to an arena where different opinions meet» (Østbye 1997:222). Avpartifiseringen av avisene var i gang.

Østbye (1997:221) peker på to viktige faktorer for avpartifiseringen av avisene. Den første faktoren er *markedstilpasning*. Etter at mange aviser forsvant under og like etter krigen, forsøkte de gjenværende avisene å trekke til seg så mange lesere som mulig, gjerne på tvers av partilinjene. En sterk partiprofil var ikke til noen særlig hjelp for å utvide lezerskaren. Denne tendensen ble i følge Østbye ytterligere forsterket av at avisene var avhengige av reklameinntekter, og at de mer profesjonelle markedsføringsbyråene krevde dokumenterte lesertall. Til slutt nevnes det at det politiske

klimaet i perioden var såpass avslappet, at en mindre tydelig partilinje ble mulig i avisene.

Den andre faktoren er *endringer i det politiske systemet*. Partiet Venstre ble splittet i 1972–73, i kjølvannet av de interne stridighetene i forbindelse med EF-avstemningen. Det nye venstre, som jo var mye mindre enn det gamle, kunne ikke lenger alene rekruttere tilstrekkelig med lesere til å opprettholde de gamle venstre-avisenes markedsposisjoner. Dette førte til at de gamle venstre-avisene erklærte seg uavhengige, noe Østbye (ibid) tolker som enda et uttrykk for markedstilpasning.

Bjørklund (1991:186) peker på at denne avpartifiseringen av pressen var en nødvendighet for medienes *aktørstatus*. Selv om ikke alle avisene brøt sin partitilknytning, ble den politiske journalistikken jevnt over mer uavhengig.

Men det var i fjernsynet at overgangen var størst, og den utviklingen som skjedde i fjernsynet kan ha vært med på å trekke med seg utviklingen også i pressen. En viktig endring var at journalistene ga opp sin tradisjonelle plass som tidtaker og nøytral tilrettelegger/gjennomfører, og tok den hele og fulle kontrollen over både partiutspøringer og debatter. Som Bjørklund sier det: «the observer jumped down from the stand and gained a position more powerful than a traditional football referee, who is firmly restricted by rules» (Bjørklund 1991:186).

Østbye (1997:223) peker på den samme tendensen – mer aktive journalister – ved å hevde at «all the journalists try to do investigative journalism and to have their own angle in the presentation of news». Nyheter var blitt et konkurransefortrinn, både i den økonomiske konkurransen mellom mediebedriftene og i statuskampen mellom journalistene. Medienes idealer, slik de også kommer til uttrykk i avisenes retningslinjer (Østnor & Lunde 1997), handlet om å spille en aktiv, selvstendig og uavhengig rolle i samfunnet.

Men det er ikke gitt at en slik løsrivning fra partiene fører til at journalistene står fritt, eller at journalistikken blir mer variert og uforutsigbar. Blant annet Sigurd Allern (2001c) viser at journalistene – de politiske journalistene i dette tilfellet – fortsetter «å gå i flokk» etter de samme nyhetene og de samme personene.

Denne utviklingen viser oss at medier og journalister sine oppgaver på ingen måte er gitt. Hva slags politisk system, hvilke teknologiske og organisatoriske forhold og hva som er den rådende ideologien blant journalistene er med på å legge premissene for hvordan de bør og kan utføre sitt arbeid. Hvor mye vekt som kan tillegges hver av disse, er imidlertid ikke enkelt å gi noe klart svar på. Mest sannsynlig henger alle faktorene sammen og peker tilbake på hverandre. Samtidig er det neppe slik at en enkelt medieideologi gjelder på alle områder. For eksempel kan det hende at journalister oppfatter underholdningsstoff, forbrukerstoff og politisk stoff som ulike ting, og at de derfor velger forskjellige innfallsvinkler for hver av dem.

1.3 Massemedienes samfunnsansvar

En av de første forsøkene på å utarbeide et konkret rammeverk for medienes oppgaver var den amerikanske Hutchins-kommisjonen. I 1947 la kommisjonen fram sin rapport der de understreket viktigheten av pressefriheten, men samtidig pekte på pressens samfunnsmessige ansvar. Særlig ble tre punkter framhevet som viktige. For det første skulle pressen gi fullstendige og forståelige framstillinger av aktuelle saker, i en kontekst som gir dem mening. For det andre mente kommisjonen at pressen skulle tjene som et forum for utveksling av kommentarer og kritikk, og være talerør for folkemeningen. For det tredje skulle pressen gi et representativt bilde av velgerne/borgerne, samt presentere og klargjøre samfunnets felles mål og verdier (McQuail 1994:124).

En tilsvarende konklusjon gjorde McQuail mfl. i den britiske Royal Commission on the Press:

The democratic form of society demands of its members an active and intelligent participation in the affairs of their community, whether local or national. It assumes that they are sufficiently well-informed about the issues of the day to be able to form the broad judgments required by an election, and to maintain, between elections, the vigilance necessary in those whose governors are their servants and not their masters. (...) Democratic society, therefore, needs a clear and truthful account of events, of their background and their causes; a forum for discussion and informed criticism; and a means whereby individuals and groups can express a point of view or advocate a cause.

(The Royal Commission on the Press 1949)

Dette er bakgrunnen for det som kalles «public service»-medier, eller allmennkringkastere. En mediebedrift er altså ikke bare en vanlig kommersiell virksomhet, men har også et spesielt samfunnsansvar.

Ansaret for å opprettholde og utføre dette samfunnsansvaret ligger dels hos profesjonen selv og dels hos de offentlige myndighetene. Når det gjelder profesjonens ansvar, så handler det først og fremst om å utarbeide etiske retningslinjer som journalistene respekterer og arbeider etter, og om at journalistene får opplæring i – og slik en felles forståelse av – dette samfunnsansvaret.

Når det gjelder det offentlige ansvaret, så er det i Norge flere typer ordninger som skal sørge for at dette oppfylles. Den viktigste er pressestøtten (produksjonstilskuddet) som skal forhindre mediemonopoler, og som i hovedsak gis mindre aviser (såkalte nummer to-aviser) eller meningsbærende aviser som ville ha

gått under i konkurransen uten slik støtte¹. Disse avisene får samtidig distribusjonsstøtte i form av reduserte portotakster, noe som også kan betegnes som en form for statlig støtte. For aviser gjelder det også et generelt fritak for moms². Pressens samfunnsansvar kan begrunnes ut fra disse økonomiske støtteordningene. Samtidig kan en eventuell avvikling av dem brukes som ris bak speilet hvis avisene ikke skulle arbeide tilstrekkelig for å fylle sitt samfunnsansvar.

For kringkastingsmedienes del gjelder det fastsatte konsesjonsbestemmelser. Ettersom antallet frekvenser som kan brukes til kringkasting er begrenset, kreves det en lisens (konsesjon) for å få lov til å drive slik virksomhet. Til en slik lisens knyttes det gjerne bestemte kriterier som må oppfylles for at konsesjonen skal tildeles og beholdes. Samfunnsansvaret er en sentral del av en slik konsesjonsavtale.

Men selv om oppfatningen av medienes samfunnsansvar deles av de aller fleste medieinstitusjoner, betyr ikke det at innholdet i dette samfunnsansvaret tolkes likt av de ulike aktørene. Trine Syvertsen beskriver hvordan norske kringkastingsmedier selv forstår «public service»-begrepet på ulike måter (Syvertsen 1999:9). Ett perspektiv forstår allmennkringkasterbegrepet hovedsakelig som infrastruktur, og legger vekt på at sendingene skulle være av god kvalitet, og nå flest mulig. Mediene er et *offentlig gode*, som skal være tilgjengelig for flest mulig av landets innbyggere. Et annet syn er at medienes samfunnsansvar skal ligge i deres videreformidling og produksjon av viktig informasjon for borgerne i samfunnet, og være en arena for diskusjon og felles beslutninger for allmennhetens beste. Mediene er i *offentlighetens tjeneste*. Et tredje syn er at medienes samfunnsansvar er rettet mot publikum, forstått som «individuelle kunder, og ikke som deltakere i et kollektiv av samfunnsborgere» (Syvertsen 1999:10). Mediene er et tilbud til den enkelte, og dermed i *publikums tjeneste*.

De to teologene Lars Østnor og Nils Terje Lunde (1998) har tatt for seg en rekke nyhetsmediers nedskrevne målsettinger, vedtekter og andre dokumenter, og peker blant annet på at de viktigste rollene medieinstitusjonene selv framhever er informasjonsrollen og en kritisk og konstruktiv samfunnsrolle.

I den samme undersøkelsen har de også sammenlignet disse oppfatningene med de oppfatningene som kan finnes igjen i dokumenter fra det offentlige. Her er det «informasjon/nyheter, kulturformidling og deltakelse i den politiske prosessen» (Østnor og Lunde 1998:107) som framheves. «Det er med andre ord enighet om at to av medienes fremste oppgaver er å bringe nyhetsstoff og annen informasjon og være et redskap for samfunnsutviklingen. Den viktigste ulikheten i syn gjelder kulturformidlingen (...)» (ibid).

¹ I 1991 fikk hele 117 av 200 norske aviser produksjonsstøtte (NOU 1992:77).

² Det er ingen soleklar definisjon av hva som skal til for å kunne kalle seg en avis, noe som ble tydeliggjort da Se og Hør forsøkte å omdefinere seg selv til avis i 2003..

Bakgrunnen for denne ulikheten i oppfatninger mener de to kan forklares med medienes kommersielle interesser. Mediene benytter seg i stor grad av utenlandsk stoff som selger godt, snarere enn norsk kultur. Mens for det offentlige er kulturformidling «primært kommunikasjon av norsk kultur som skal tjene det sosiale fellesskapet, sekundært impulser fra utlandet» (Østnor og Lunde 1998:108). Kommersialiseringen blir av det offentlige ansett som «en trussel mot den nasjonale identiteten og samhørigheten», og som en motvekt tildeles de «en konserverende rolle i samfunnet ved å verne og styrke [nasjonale verdier]» (ibid).

Selv om mediene og det offentlige altså deler oppfatningen om at nyhetsmediene skal informere og delta i den politiske prosessen, mener Østnor og Lunde (ibid) at de legger ulike ting i begrepene om medienes kritiske og konstruktive samfunnsfunksjon. Mediene har forstått denne oppgaven «relativt vidt, slik at den omfatter uavhengige aktørers belysning av alle slags kritikkverdige forhold i samfunnet og deres rolle som instrumenter for et spekter av sosialetiske verdier» (ibid). Det offentlige legger derimot mer vekt på «medienes mer spesifikt politiske ansvar som fora for samfunnsdebatt og meningsdannelse og som instanser som bidrar til å sette den politiske dagsordenen» (Østnor og Lunde 1998:109).

Etiske prinsipper eller etisk regelverk?

Medienes samfunnsansvar er altså i stor grad befestet i etiske kjøreregler, både i journalistprofesjonen, i mediebedriftene og i det offentlige rammeverket de virker under. Men spørsmålet er om slike nedskrevne og ofte konkrete kjøreregler er nok for at mediene og journalistene skal kunne ivareta samfunnsansvaret. En innvending kan være at slike kjøreregler ofte handler om hva man *ikke* skal gjøre, og hvordan man ikke skal utføre arbeidet, heller enn hva man burde gjøre og hvordan dette burde utføres. Utgangspunktet blir dermed negativt, og overtramp gjøres ved at man gjør noe man ikke burde gjøre.

Et eksempel er den tradisjonelle journalistikkens krav om avstand til saken det skrives om. To punkter i kapittel 2 i den norske Vær Varsom-plakaten («Integritet og ansvar») er viet nettopp dette. Her står det at en journalist må verne om sin integritet og troverdighet for å kunne opptre fritt og uavhengig i forhold til sine kilder (VV-plakaten, punkt 2.2), og at redaksjonelle medarbeidere ikke må ha verv eller bindinger som kan skape interessekonflikter i forhold til deres redaksjonelle oppgaver (VV-plakaten, punkt 2.3).

Samtidig møter de mange begrensninger for hvordan de kan utføre yrket sitt, særlig fra medieorganisasjonen de arbeider i. Journalistene kan altså sies å stå i et dobbelt spenn mellom etiske og profesjonelle normer på den ene siden, og mer praktiske hindringer fra organisasjonen sin på den andre. Dette kaller de to svenske

medieforskerne Mats Ekström og Stig Arne Nohrstedt (1996) for *journalistikkens etiske problem*. De mener at det er et gap mellom de etiske idealene journalistene arbeider etter og den praktiske virkeligheten som kommer til uttrykk i mediene. Særlig gjelder dette i den kritiske journalistikken, som de finner er den viktigste oppgaven for svenske journalister:

En mycket liten del av nyhetsjournalistikens vardag ägnas åt kritisk granskande reportage. Det finns helt enkelt inte resurser för detta. I detta gap mellan ideal och verklighet har det inom nyhetsjournalistiken utvecklats tekniker genom vilka journalistiken med små resurser kan upprätthålla och offentligt demonstrera en kritisk position gentemot makthavare. (Ekström & Nohrstedt 2003:106)

Ekström og Nohrstedt sier altså her at journalistene ikke er i stand til å levere det de i følge sine egne målsetninger skal, på grunn av små ressurser til mer inngående undersøkelser. Løsningen på problemet er enkle og lite ressurskrevende intervjueteknikker og spørsmål som brukes til å markere en kritisk holdning, snarere enn aktiv kritisk journalistikk (ibid).

En annen som har vært opptatt av slike legitimeringsstrategier er den amerikanske sosiologen Gaye Tuchman (1972). Hun hevder at journalister og medier er avhengige av å bli oppfattet som objektive, og at de har utviklet en rekke strategier som skal opprettholde bildet av deres objektivitet. Blant annet nevner hun den nøytrale formen på nyhetsformidlingen med et klart skille mellom fakta (nyheter) og meninger (ledere, kommentarer, anmeldelser osv.) i nyhetsmediene. Journalistene bruker objektivitet som et strategisk rituale for å oppnå tillit fra samfunnet rundt.

1.4 Samfunnsoppgaver og profesjoner

Et av de sentrale spørsmålene innenfor enhver profesjon er spørsmålet om hvilke oppgaver den har i samfunnet. Dersom en profesjon ikke klarer å rettferdiggjøre sin egen eksistens i forhold til omverdenen, vil profesjonen trolig raskt bli fortrent av andre profesjoner (Abbott 1988). Men også internt i profesjonen er det viktig at de profesjonelle har en klar oppfatning om hva som til syvende og sist er deres sentrale oppgaver. Vi kan si at dette spørsmålet danner kjernen i en yrkesideologi, som igjen er utspringet for de mer konkrete etiske kjørereglene og de prioriteringene som er forutsetninger for at et yrke i det hele tatt kan karakteriseres som en profesjon.

Særlig er en slik yrkesideologi sentral i yrker der den enkelte utøveren har stor grad av autonomi, med frihet til selv å ta avgjørelser ut fra eget skjønn. Til tross for friheten i disse yrkene, er profesjonen avhengig av at ulike yrkesutøvere bedømmer

like situasjoner likt, til tross for at det ikke eksisterer konkrete regler på hvordan situasjonen skal forstås. Dette er viktig for at profesjonen fortsatt skal nyte tillit både fra klienter/publikum og fra de organisasjonene de virker i. Det er også viktig for at profesjonsutøverne selv skal ha føringer på hvordan situasjoner skal forstås og hvordan arbeidet kan utføres, og slik gjøre at den profesjonelle utfører arbeidet sitt på en forutsigbar måte. Da behøver man ikke å se enhver situasjon som unik.

Journalistyrket er i aller høyeste grad en slik fri profesjon. Den enkelte journalisten har få føringer for hvordan arbeidet skal utføres, det være seg fra den organisasjonen vedkommende arbeider i eller fra omverdenen ellers. Samtidig er journalistene underlagt et stort press i arbeidet. Stramme tidsfrister, muligheten for å måtte endre innlevert materiale eller å bli refusert, i tillegg til strenge formkrav, gjør at journalistens frihet likevel blir begrenset.

Er journalistikk en profesjon?

Hvorvidt journalistikk er en profesjon eller ikke er et tema som har blitt viet interesse blant annet av Splichal & Sparks (1994) og Aldridge & Evetts (2003). Begge disse arbeidene konkluderer med at journalistikk ikke kan sies å være en profesjon i streng klassisk forstand, som beskrevet over, men at yrket likevel kan betegnes som en type profesjon.

Splichal & Sparks (1994:36) peker på at det kan skilles mellom «gamle» profesjoner, som medisin, og «nye» profesjoner (også omtalt som «frie» profesjoner), som journalistikk. Deres poeng er at de «gamle» profesjonene er karakterisert av en rekke objektive kriterier, mens de «nye» kjennetegnes av felles subjektive mentale kriterier (ibid:37). En felles forståelse blant journalistene av hva journalistikk er, og hva det burde være, kan betegnes som et kriterie for defineringen av journalistikk som profesjon. Jan Fredrik Hovden (2001) sin redegjørelse av journalistikk som felt (i Bourdieusk forstand) peker på hvordan felles idealer, normer og verdier kan gjøre journalistikken til et selvstendig system, preget av egne spilleregler og med egne bytteforhold aktørene imellom.

Noe av det samme konkluderer Aldridge & Evetts (2003) med, når de hevder at journalistikken blir til en profesjon ikke som en organisasjonsmessig struktur, men snarere som en diskurs. Journalistprofesjonen manifesteres i det at journalistene lærer opp i en felles oppfatning av hva journalistikk er, og utøver den deretter. Slik mener de at profesjonalisme blir en form for kontroll, der journalistene handler ut fra bestemte verdier, og dermed disiplinerer seg selv til å utføre yrket på en bestemt måte.

Denne typen profesjonalisme er dermed avhengig av at journalistene selv opplever yrket sitt som viktig for samfunnet og journalistikkens metoder og mål som legitime. For at journalistikken skal innta en plass som en profesjon, er det altså viktig at

aktørene (journalistene) selv opplever det som en profesjon. Denne oppfatningen tilegnes gjennom en yrkesmessig sosialiseringsprosess: «Professionalism as a discourse of self-control and motivation crucially depends on effective mechanisms of occupational socialization and identity formation and maintenance» (Aldridge & Evetts 2003:555).

Og det er nettopp denne sosialiseringsprosessen jeg vil bruke som utgangspunkt i oppgaven min. Det grunnleggende spørsmålet er: *Hvor skjer denne sosialiseringen?* Skjer den i utdanningsfasen, eller skjer den i det praktiske arbeidslivet?

Etiske retningslinjer for norske journalister

Et kriterie som ofte har blitt stilt til profesjoner (for eksempel Wilensky 1964) er et sett med felles normer og regler for yrkesutførelsen. Også profesjonens anledning til å drive selvjustis er viktig. Blant norske journalister er det tre grunndokumenter som er de sentrale etiske dokumentene, alle blir kalt *plakater*, nemlig Vær Varsom-plakaten, Redaktørplakaten og Tekstreklameplakaten³.

Den mest sentrale for journalistenes arbeid er utvilsomt *Vær Varsom-plakaten*. Den ble vedtatt av bransjeorganisasjonen for norske journalister, Norsk Presseforbund, for første gang i 1936, og har seinere blitt revidert en rekke ganger⁴. Dagens versjon er den niende i rekken, og har vært uendret siden 2001. Den består av fire hoveddeler med underpunkter. Pressens samfunnsrolle er den første delen, og beskriver i fem ledd hva som anses å være mediernes oppgaver i samfunnet. Kort oppsummert innebærer disse at 1) pressen skal kjempe for å opprettholde og å spille en viktig rolle i demokratiet; 2) at de skal bidra med informasjon, debatt og samfunnskritikk; 3) at den skal verne om trykke-/ytringsfrihet og offentlighetsprinsippet; 4) at den skal informere om det som skjer i samfunnet og avdekke kritikkverdige forhold; og 5) beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep. De tre andre delene av Vær Varsom-plakaten handler om henholdsvis integritet og ansvar, journalistisk atferd og forholdet til kildene og regler for publisering av materiale.

Redaktørplakaten er en avtale mellom Norsk Redaktørforbund og Norske Avisers Landsforbund (i dag Norske Mediebedrifters Landsforening), inngått i 1953 og revidert i 1973. Den beskriver forholdet mellom redaktøren og eierne av mediebedriften. Her fastslås det at mediebedriftens eiere og styre har frihet til fastlegge grunnsyn og formålsbestemmelser, og at redaktøren må dele og forholde seg

³ Alle plakaten er elektronisk tilgjengelige på Norsk Presseforbunds hjemmesider www.presse.no

⁴ Henholdsvis i 1956, 1966, 1975, 1987, 1989, 1990, 1994 og 2001. Plakaten er i skrivende stund i ferd med å revideres på nytt, en prosess som er planlagt gjennomført i løpet av 2005.

til dette. Eierne og styret ansetter også redaktøren, men utover dette har de ingen anledning til å påvirke det redaksjonelle innholdet. Her fastslås det også at redaktøren alltid skal arbeide med pressens idelle mål for øye, kjempe for ytringsfrihet og arbeide for det som etter hennes/hans mening tjener samfunnet.

Tekstreklameplakaten er det tredje etiske regelverket journalister og mediebedrifter må forholde seg til. Den ble første gang vedtatt av Norsk Presseforbund i 1925⁵, og handler i sin helhet om forholdet mellom redaksjonelt stoff og annonser. Tekstreklame defineres som «når produkter og kommersielle interesser blir eksponert eller positivt omtalt på redaksjonell plass ut fra andre hensyn enn uavhengig og kildekritisk journalistikk».

Ingen av disse tre regelverkene er imidlertid forankret i norsk lov. Pressens Faglige Utvalg er nedsatt av Norsk Presseforbund, og behandler saker der mediene er anklaget for brudd på en av disse tre plakatene. Utvalget har i dag en sammensetning bestående av fire medlemmer fra pressen (deriblant utvalgets leder, som har dobbeltstemme), og tre representanter for allmennheten. Dersom utvalget finner en redaksjons atferd i strid med de gjeldende etiske regler, kan de pålegge denne redaksjonen å trykke en uttalelse fra utvalget. Denne «gapestokk»-metoden er den eneste reaksjonsformen utvalget kan ta i bruk. Reaksjoner av mer juridisk art kan skje når det foreligger brudd på norsk lov, men dette er svært uvanlig.

1.5 Journalistutdanning

Journalistutdanningen og journalistikk som profesjon

Felles for de aller fleste profesjonsutdanninger er at de i seg selv bidrar til å gi en person anerkjennelse som faglig kompetent. Men innen journalistikken er dette annerledes. Det er fullt mulig å bli journalist uten profesjonsutdanning eller noen annen form for formell utdanning overhodet. Så lenge en redaksjon er villig til å betale for det en produserer, kan man kalle seg journalist.

Dette gjør at journalistyrket ikke kan karakteriseres som en profesjon i streng forstand. I følge den strenge forståelsen av profesjonsbegrepet – som for eksempel ble brukt av Wilensky (1964) – kreves det både en formell utdanning og en lisensiering som gjør at kun de med den aktuelle utdanningen får praktisere yrket.

Utdanningens rolle i journalistikken er altså ikke av en slik art at den alene kan gi de ferdig utdannede studentene legitimitet som faglig kompetente. Det er ikke en gang enighet om at journalistutdanningen er den beste måten å bli journalist på. Enkelte

⁵ Plakaten har vært revidert syv ganger, henholdsvis i 1933, 1939, 1957, 1966, 1976, 1998 og 2002.

mener at journalistutdanningen, med sin opplæring og innøving av praktiske, teoretiske og etiske kunnskaper, fostrer de beste journalistene. Et annet syn er at journalistikk best læres gjennom erfaring og praktisk trening i arbeidet og at de viktigste ferdighetene ikke er de journalistfaglige, men snarere fagkunnskap om ulike temaer, eller personlige egenskaper, som nysgjerrighet, frekkhet, evne til medfølelse og forståelse, sosiale evner og lignende.

Hva skal en journalistutdanning inneholde? Teori vs. praksis

Det er på ingen måte gitt hva en god journalistutdanning skal inneholde. En klassisk konflikt går mellom akademikerne – forstått som de som driver forskning på og om mediene – og de aktive journalistene – forstått som de som produserer innholdet i medieproduktene. For at journalistutdanningen skal kunne forsvare sin status som høyere utdanning, må den bygge på en viss andel teoretiske innfallsvinkler. Men for å forsvare sin rolle som utklekkingsanstalt for gode journalister, må den gi sine studenter grundig trening i praktiske produksjonsteknikker og sørge for at de har de ferdighetene som behøves for å produsere innhold til mediene på en god, effektiv og selvstendig måte. Gode kunnskaper om kommunikasjonsprosesser, meningsproduksjon og komplekse samfunnsforhold gir i følge enkelte (for eksempel Phillips 2003) lite uttelling i det daglige arbeidet som journalist. Samtidig kreves det en viss forståelse av samfunnet, mediene og etiske spørsmål for å kunne ivareta den komplekse rollen man har som journalist i et moderne samfunn.

Vanskeligheten med å finne balansen mellom teori og praksis, eller mellom grunnlagskunnskap og praktiske ferdigheter, er i og for seg ikke noe som er unikt for journalistutdanningen. I de aller fleste utdanninger er spørsmålet om «hva man egentlig skal med dette» aktuelt. Og det er ikke enkelt, kanskje ikke mulig i det hele tatt, å avgjøre når balansen er riktig. Mediebedriftene vil trolig ønske seg hurtige, veltalende og kreative journalister, og dermed legge mye vekt på for eksempel konkret og selvstendig innholdsproduksjon. Journalistorganisasjonene på sin side kan tenkes å legge mer vekt på etiske avveininger, profesjonelle standarder og bevisstgjøring av journalistenes rolle i samfunnet, og dermed legge mer vekt på temaer som etikk, faghistorie og mer tematisk innholdsproduksjon.

I tillegg vil det være ulike oppfatninger om hvilken rolle journalistene skal innta i et moderne demokrati. Skal de være kritiske overvåkere som stiller samfunnstoppene til veggs og sørger for at den rådende samfunnsstrukturen holdes stabil? Skal de være arena for utveksling av tanker, ideer og meninger i den borgerlige offentligheten? Skal de bidra til forståelse og kontinuitet, eller konflikt og endring? Eller er de rett og slett leverandører av interessant, spennende og aktuell underholdning?

1.6 Mulighetene i StudData-materialet

Datamaterialet som jeg bygger denne oppgaven på er hentet fra StudDataundersøkelsen, som er en longitudinell surveyundersøkelse av norske høgskolestudenter. Dette datamaterialet har gjort meg i stand til å gjennomføre en analyse som i liten grad er gjort i Norge før, nemlig en bred kvantitativ undersøkelse av norske journaliststudenters forståelser av eget yrke. Samtidig gjør det longitudinelle perspektivet denne undersøkelsen sjelden også internasjonal. Arbeidet med denne oppgaven har dermed i stor grad vært gjort så å si i utforsket terreng, uten tidligere tilsvarende analyser, metoder eller teoretiske verktøy. Jeg har dermed vært nødt til å orientere meg i flere typer tidligere forskning, både yrkessosialisering, utdanningssosialisering, teorier rundt verdier og rundt mediene som samfunnsinstitusjoner, samt litteraturen rundt profesjoner.

1.7 Problemstilling og plan over oppgaven

Problemstillingen i oppgaven er som følger:

Hvordan vurderer norske journaliststudenter medienes oppgaver i samfunnet? Hvordan endres disse forståelsene i løpet av utdanningen og i møtet med arbeidslivet?

I kapittel 2 setter jeg opp et teoretisk rammeverk for analysene. Først vil jeg gi en oversikt over hvilke ulike roller og oppgaver som har kommet fram som viktige for journalister i tidligere forskning. Så vil jeg ta for meg forskning som er gjort på stabilitet og endring av verdier i utdanning og i arbeidsliv.

I kapittel 3 gjør jeg rede for datamaterialet og de metodene jeg skal benytte meg av. Her vil jeg også forsøke å gi et lite bilde av hvem journaliststudentene er, sammenlignet med andre studentgrupper.

Kapittel 4 til 7 er empirikapitler, der jeg bruker StudData til å gi et bilde av hvordan norske journaliststudenter vurderer sine framtidige oppgaver i samfunnet. De to første – kapittel 4 og 5 – gir en oversikt over studentenes oppfatninger ved slutten av studiet, mens de to neste – kapittel 6 og 7 – ser på endringer som skjer, henholdsvis gjennom utdanningen og i møtet med arbeidslivet.

I kapittel 4 vil jeg se på hvilke oppgaver studentene vurderer som viktige, og hvilke oppgaver som samvarierer med hverandre. Slik får jeg sett om det er noen underliggende mønstre i måten studentene vurderer disse oppgavene på, og om det er noen av de rollene som ble omtalt i kapittel 2 som vi kan se konturene av blant norske journaliststudenter rundt årtusenskiftet. Dette kapitlet vil også gi en grunnleggende oversikt over studentenes vurderinger, og gi et grunnlag for de videre analysene. Her

vil jeg bruke beskrivende statistikk, i form av gjennomsnitt, og faktoranalyse som verktøy.

Kapittel 5 tar for seg forskjeller mellom ulike grupper av studenter. Jeg ønsker å se om ulike journaliststudenter har forskjellige vurderinger av sine oppgaver. Først vil jeg undersøke om det er forskjeller mellom menn og kvinner sine vurderinger av de ulike oppgavene. Deretter vil jeg se om politisk orientering virker inn.

Temaet i kapittel 6 er altså journalistutdanningen. I profesjonsteorien tildeles gjerne utdanningen en avgjørende rolle som danneren av en felles identitet og en felles forståelse av profesjonens mål og midler. Her vil jeg se om – og eventuelt hvordan – studentenes svar på spørsmålene endrer seg fra starten til slutten av utdanningen.

Kapittel 7 følger malen fra forrige kapittel, men her med fokuset på arbeidslivet. I den praktiske utøvelsen av et yrke møter man gjerne andre påvirkninger, forståelser og begrensninger enn det man opplever i utdanningen. Nye sosiale yrkesfellesskap, organisasjonelle krav og krav om prestasjoner kan føre til nye forståelser av egne oppgaver.

I kapittel 8 vil jeg forsøke å trekke trådene fra den teoretiske gjennomgangen i det andre kapitlet til de ulike teorikapitlene. Jeg vil også diskutere i hvilken grad journalistenes idealer har blitt mer preget av profesjonens verdier, og om det er utdanningen eller arbeidslivet som har den viktigste innvirkningen på måten de ferske journalistene ser på sine framtidige oppgaver.

Til slutt, i kapittel 9, vil jeg oppsummere de funnene jeg har gjort og se om de kan gi noe svar på de spørsmålene jeg stilte i problemstillingen.

Teoretiske perspektiver

2.1 Medienes oppgaver i samfunnet

Hva som er medienes rolle i samfunnet, og hvilke oppgaver journalistene til syvende og sist skal utføre, er vanskelige spørsmål. Det er i det hele tatt ingen selvfølge at mediene har noen spesiell forpliktelse til å ta ansvar for noen andre enn seg selv. Hvorvidt mediene skal ha et samfunnsansvar, og hva dette skal innebære, avhenger av hvilken medieideologi som er rådende i det samfunnet mediene virker i. Konteksten mediene virker i er med andre ord avgjørende for de rollene de kan spille og hvilke roller de burde spille. Her vil jeg ta for meg noen ulike perspektiver på mediene, som jeg senere vil bruke for bedre å forstå de enkelte oppgavene i det spørreskjemaet som er brukt i StudData-undersøkelsen.

I dette kapitlet vil jeg først gi en oversikt over medieideologier og tidligere forskning på medienes oppgaver i samfunnet. Deretter vil ta opp noen sentrale teorier og empirisk forskning som er gjort på sekundærsosialisering i utdanning og yrkeslivet, både generelt og spesifikt for journalister.

Medienes funksjoner i samfunnet

Det er gjort flere inndelinger i ulike funksjoner og oppgaver mediene kan ha i et samfunn. Her vil jeg kort beskrive fire slike; en britisk, en amerikansk og to fra norske offentlige utredninger.

Sosiologen og medieforskeren Denis McQuail (1983:81ff) lister opp fem ulike funksjoner mediene kan ha. For det første kan mediene være *informasjonskilder*. Kjerneoppgavene i en slik funksjon kan være å samle inn informasjon som er interessant og relevant for publikum; velge ut, bearbeide og spre denne informasjonen; og slik «lære opp» publikum. En annen oppgave er *fortolkning*. Dette innebærer at mediene skal uttrykke meninger om aktuelle saker på leder- og kommentarplass og at de skal gi utfyllende bakgrunnsinformasjon som gjør publikum i stand til å gjøre seg opp en mening om sakene. Mediene skal videre være kritiske overvåkere av mektige aktører, og reflektere folkemeningen («public opinion»). Slik skal de fungere som en plattform og en arena for ulike syn på samfunnsspørsmål. En tredje oppgave kan være som forum for *kulturelle uttrykk* og som viderefører av eksisterende kultur, både fra majoriteter, minoritetsgrupper og subkulturer. For det

fjerde skal mediene gi publikum *underholdning* og atspredelse. Til slutt nevner McQuail *mobiliseringsfunksjonen*. Dette innebærer at mediene kan være talerør for grupper gjennom markedsføring eller propaganda, eller at de selv kan kjempe for bestemte saker.

Den amerikanske presseetikeren Hodges (1986 i Brurås 2001) peker på fire ulike funksjoner pressen kan ha i et samfunn. Den *politiske funksjonen* innebærer at mediene er bindeleddet mellom politikere og velgere, samtidig som de er publikums overvåkere overfor de politiske aktørene. *Undervisningsfunksjonen* består i at mediene er arena for – og selv deltar i – den politiske debatten og i presentasjonen av nye tanker og ideer som må til for at samfunnet skal utvikle seg videre og tilpasse seg endringer. *Oppslagstavlefunksjonen* handler om den praktiske nytteverdien mediene kan ha i folks hverdagsliv, ved å gi oss informasjon om det som skjer rundt oss. Til slutt innebærer den *kulturelle funksjonen* at pressen forsøker å gi oss et bilde av hvordan verden rundt oss ser ut og hvilke verdier som vektlegges i vårt samfunn.

I rapporten om massemedier fra den norske maktutredningen i 1982 (NOU 1982), ble journalistikkens oppgaver også beskrevet i fire kategorier. I motsetning til Hodges tok man her kun hensyn til medienes politiske funksjoner. *Informasjonsfunksjonen* innebærer at massemediene skal gi den informasjonen som er nødvendig for at borgerne skal kunne ta stilling til samfunnsspørsmål, samtidig som politikerne gjennom mediene får informasjon om organisasjoners og borgeres oppfatning av politiske spørsmål (NOU 1982:63). *Kommentarfunksjonen* handler om medienes ansvar, på egne eller andres vegne, for å kommentere samfunnets tilstand og «vekke den slumrende opinion til bevissthet» (ibid). I *overvåkningsfunksjonen* ligger det at mediene skal granske og kontrollere mektige aktører i samfunnet, mens *gruppekommunikasjonsfunksjonen* innebærer at mediene skal arbeide for å fremme kommunikasjon innad i og mellom ulike grupper i samfunnet.

En tredje inndeling ble gjort i utredningen som ble kalt Mål og midler i pressepolitikken (NOU 1992), også her med utgangspunkt i ulike politiske funksjoner mediene kan ha. Inndelingen bygger på den svenske presseutredningen fra 1972, og har hatt en sentral rolle i norsk mediepolitisk tenkning (NOU 1992:107). Firedelingen fra den svenske utredningen (SOU 1975) – som også ble brukt i den over nevnte maktutredningen – er her gjort om til en tredeling. Den første funksjonen er *informatørfunksjonen*, som tilsvarer den nevnte informasjonsfunksjonen, som består i at «leserne får tilstrekkelig kunnskap om det som skjer til å gjøre seg opp en mening». Den andre kalles *kritikerfunksjonen*, og tilsvarer den gamle overvåkningsfunksjonen der pressen skal «avdekke misforhold i samfunnet». Til slutt framheves *forumfunksjonen*, som består av de to funksjonene som tidligere ble kalt kommentarfunksjonen og gruppekommunikasjonsfunksjonen. Denne innebærer at

mediene skal sørge for at ulike aktører med ulikt syn får komme til orde, og at kommunikasjonen innad i og mellom grupper opprettholdes.

Disse inndelingene er bare fire av en mengde slike kategoriseringer av medienes funksjoner i samfunnet. Hvilke kriterier som brukes til å skille funksjonene fra hverandre, og hvilke betegnelser som blir gitt dem, er i stor grad avhengig av i hvilken sammenheng inndelingen gjøres, og hvem som gjør den. Det er altså umulig å komme fram til noen endelig eller «sann» kategorisering av hva medienes egentlige funksjoner er. På samme måte er det lite fruktbart å rangere eller vurdere funksjonene opp mot hverandre, eller å forvente at medier og journalister kun skal gi uttrykk for å være tilhenger av enkelte funksjoner. Tvert i mot må alle disse funksjonene fylles og samtidig balanseres opp mot hverandre.

Hvilke funksjoner mediene har og hvilke oppgaver journalistene skal utføre handler ikke om oppfyllelsen av noe ideelt potensial i Platonsk forstand, men snarere om ideologi. Spørsmålet er imidlertid hva slags ideologi som er den rådende, hvor utbredt den er og hvor den kommer fra.

Medieideologier

Hvilke oppgaver mediene skal fylle er til en viss grad forankret i profesjonen, mediebedriftene og i de offentlige rammebetingelsene. Alle disse er imidlertid del av en større medieideologi som gjelder i samfunnet. En politisk ideologi kan kort sies å være et helhetlig tankesett av normative politiske teorier om hvordan samfunnet bør være, og hvilke virkemidler som kan tas i bruk for å komme dit. En medieideologi blir dermed teorier rundt medienes mål og midler. I den forrige maktutredningen (NOU 1982:63) setter Svennik Høyer likhetstegn mellom slike ideologier og mediepolitikk, og han beskriver dette som når «forestillingene om medienes forhold til omgivelsene stilles sammen og begrunnes ut fra allmenngyldige verdier».

Nyhetsideologier kan beskrives som motstykker til nyhetsverdier (Westerståhl & Johansson 1986:135). Mens nyhetsverdier er mer statiske og dramaturgiske kriterier for hva som er gode nyheter (Galtung & Ruge 1965, Allern 2001a), er nyhetsideologier mer dynamiske. De er produkter av andre ideologier i samfunnet, overført til normer for hvordan man rapporterer om samfunnet (Westerståhl & Johansson 1986:136).

Ulike inndelinger av medieideologier

Sammenligninger av ulike medieideologier har gjerne blitt presentert som en akse med to ekstremer, og en eller flere ideologier plassert et sted mellom disse. De ekstreme ideologiene blir gjerne presentert som en autoritær medieideologi på den ene siden og en total liberalisme på den andre.

I en *autoritær medieideologi* er mediene kontrollert av staten, enten direkte eller indirekte. Deres viktigste oppgave anses dermed å være formidling av det medieinnholdet som staten ønsker skal formidles, og kamp for at disse ønskene skal skje fyldest. Mediene blir utelukkende betraktet som et verktøy for staten, uten noe ansvar for sitt publikum og deres interesser.

Den *liberalistiske medieideologien* er bygget på den økonomiske liberalismen, og fastslår at hvem som helst skal være frie til å publisere hva de vil. Publikum forutsettes å være aktive og interesserte samfunnsborgere som erstatter staten som kontrollerende faktor. Gjennom et ustrukturert mangfold på ideenes frie marked skal publikum selv få mulighet til å velge hva de ønsker, og markedet skal bidra til å få fram de oppfatningene som er til samfunnets beste (NOU 1982:64). Medienes oppgave som overvåker av staten innebærer at mediene i så stor grad som mulig må være uavhengige av denne staten og fritatt fra kontroll fra den (Curran 1996).

En sentral inndeling av medieideologier ble gjort av Hutchins-kommisjonen (1947, se Blanchard 1977), og videreført av Siebert, Peterson og Schramm (1956) i den klassiske boka *Four theories of the Press*. De setter opp fire presseideologier som er utviklet i ulike typer samfunn. Disse er den autoritære, den liberale, den sosialt ansvarlige og den sovjetiske presseideologien. De to første er kort beskrevet over. Den sosialt ansvarlige innebærer at medienes selvstendighet må forenes med et ansvar og visse forpliktelser til samfunnet som helhet. I den marxistiske/sovjetiske medieideologien skal mediene tjene arbeiderklassens interesser, og informere om undertrykkelse fra de herskende klassene. I motsetning til den autoritære ideologien har mediene her mer spillerom til selv å vurdere hva som tjener arbeiderklassen, samtidig som de har et ansvar i forhold til sitt publikum. Imidlertid kan det hevdes at denne i praksis har vært sammenfallende med den autoritære medieideologien i de landene der den har vært utført.

Til tross for den store utbredelsen den fikk, har inndelingen til Siebert mfl. vært utsatt for mye kritikk i seinere tid. De ble særlig kritisert for å lage en normativ og politisk ladet beskrivelse av medienes roller, der det amerikanske mediasystemet ble idealisert og det sovjetiske systemet omtalt på en svært partisk måte (Schwebs og Østbye 1999:257). En annen innvending er at disse ideologiene ikke er gyldige i dag. Det sovjetiske pressesystemet har brutt sammen, det har vokst fram medier i mange utviklingsland som har etablert en egen ideologi og vestlige medier har åpnet opp for mer folkelig deltakelse i mediene (ibid:256). En tredje innvending er at den sosialt ansvarlige ideologien egentlig ikke er en egen ideologi, men snarere en kombinasjon av de tre andre (ibid), skreddersydd for å beskrive det amerikanske systemet.

I den norske maktutredningen (NOU 1982:64ff) setter man opp tre ulike medieideologier, basert på de over nevnte. På den ene siden har vi fortsatt den liberale

presseideologien, på den andre ligger den kommunistiske presseideologien, mens den parlamentariske partipressen ble liggende et sted mellom disse to.

I likhet med det liberalistiske synet innebærer en *parlamentarisk medieideologi* et mangfold av medier. Men i motsetning til førstnevnte skal dette mangfoldet være strukturert, en strukturering som skjer ved at ulike medier «knytter seg med entydige lojalitetsbånd til bestemte parti eller politiske ideologier», og at de «føler like stor forpliktelse til å støtte myndighetene i de perioder deres parti er i regjeringsposisjon, som til å angripe regjering og myndigheter i de perioder deres parti er i opposisjon» (NOU 1982:65). Mediesystemet er altså knyttet opp mot de organiserte politiske partiene, snarere enn mot staten eller bestemte klasser i samfunnet.

Aktive journalistiske selvbilder

Som jeg kort nevnte i innledningen, har de norske mediene beveget seg fra lojale organer for partiene (avisene) eller staten (kringkastingen) til å bli mer selvstendige aktører i det politiske ordskiftet. Dette kan beskrives som en bevegelse bort fra den parlamentariske presseideologien, i retning av et mer liberalistisk presseideal. En sentral oppfatning i en slik ideologi er at journalister tjener allmennheten ved å spille rollen som overvåkere. Dette innebærer i følge Nimmo & Combs (1990:226) et selvbilde blant journalistene som uredde, kunnskapsrike individer på jakt etter sannhet og rettferdighet. Olof Petersson (1994) beskrev også journalistenes selvbilde på en slik måte. Han mener det råder en ideologi blant dagens journalister der de anser som sin jobb å være et mellomledd mellom politikere og andre maktmennesker på den ene siden, og folket på den andre. Journalistens oppgave er å beskytte de to andre (folket og makta) for hverandre, og å sørge for at sannheten kommer for en dag. Dermed inntar journalisten en posisjon som på samme tid er utenfor og innenfor politikken, en kombinasjon mellom elitisme og populisme. Denne ideologien kaller han *journalismen*.

En kritikk av dette journalistiske selvbildet er fremmet av blant andre James Fallows (1996). Han hevder at dagens (amerikanske) journalister har satt seg selv i en alt for mektig posisjon. Både nærheten til politiske aktører og det faktum at mange journalister selv har blitt både mektige og høytlønnede, gjør at de selv må regnes som en del av den eliten de har som oppgave å passe på. Sigurd Allern (1997, 2001c) fremmet en lignende kritikk av norske politiske journalisters tette forbindelser med sine kilder, og den selvrefereringen – i form av fokus på hverandres saker – som skjer innad i det journalistiske miljøet i og rundt Stortinget.

Det er imidlertid ikke alle journalister som kan regnes som samfunnseliter. Fallows kritikk rettes først og fremst mot de politiske journalistene. Splichal & Sparks (1994) peker på at det er i ferd med å vokse fram et skille mellom politiske

stjernejournalister på den ene siden og såkalte «beat»-journalister, med lavere status som dekker rutinehendelser, på den andre. Selv om denne kritikken dermed ikke treffer alle journalister direkte, rammer den et viktig ideal innenfor journalistikken som profesjon.

Fallows (1996) anklaget også journalistene og den politiske journalistikken for å undergrave det demokratiske systemet gjennom det ensidige kritiske og negative fokuset. Han sier at denne typen journalistikk skaper et bilde av at «... the world is out of control, that [the society] will always be governed by crooks, that their fellow citizens are out to kill them» (Fallows 1996).

Dette negative fokuset mener Patterson (2000) er et resultat av at mange medier opplever synkende publikumstall, og at negative nyheter og skandaler oppfattes som en måte å vekke publikums interesse på. Problemet er imidlertid at god kritisk journalistikk koster både tid og penger, to ressurser som er svært knappe i de fleste nyhetsredaksjoner. Resultatet blir i følge Patterson (2000:13) at journalistene velger enkle utveier som framstår som kritisk og selvstendig journalistikk, men som i virkeligheten ikke er annet enn at journalisten stiller negative spørsmål (av type; vil du vurdere din stilling etter dette?), eller at kilder med det motsatte synspunktet hentes inn. Det blir en debatt, men journalistens rolle er å hisse til kamp snarere enn å sette seg inn i sakene og finne de virkelige ankepunktene.

Et slikt ensidig negativt fokus kan ha negative konsekvenser både for politikerne og for mediene selv. Politikerne som gruppe mister både sin troverdighet og velgernes tillit, og som et resultat av dette risikerer vi at publikum mister tilliten til politikken som helhet og at den brede politiske interessen i samfunnet forsvinner. Prosessen som skjer når negative nyheter fører til et desillusjonert og uinteressert publikum er blitt kalt «video malaise syndrome» (Robinson 1976), eller «media malaise» (Newton 1999). Ensidig kritisk journalistikk kan slik framtre som et demokratiproblem, snarere enn en garantist for – og viktig del av – demokratiet.

Denne kritikken av det tradisjonelle idealet om den kritiske og overvåkende journalisten er bakgrunnen for framveksten av såkalt «public-» eller «civic journalism». Tilhengerne av denne retningen, som har vokst fram spesielt i USA det siste tiåret, mener at mediene ikke bare skal være passive formidlere av informasjon, men også være pådrivere og forum for en revitalisering av demokratiet og den offentlige samtalen (Rosen 1999). Et sentralt poeng her er at journalistene også har som oppgave å aktivt stimulere til utvikling og endring i samfunnet, og for selv å løfte fram synspunkter som de mener ikke kommer klart nok fram. I tillegg til å beskrive og bevare demokratiet, skal journalistene være med på å skape det, eller, som Rosen (1999:8) uttrykker det, virke som «democracy's cultivator, as well as it's chronicler».

De mener det må gis mer rom for eksperimentering i journalistikken, og at borgerne selv må gis mer spalteplass for de spørsmålene som de opplever som viktige.

Dette kan skje gjennom arrangering av folkemøter eller debatter om aktuelle saker på lokalt nivå, der formålet ikke er konflikten mellom ulike politikere, men snarere der borgerne gis anledning til å ta opp problemer og foreslå og diskutere løsninger. Eller ved at det gjøres mer rom for borgernes direkte uttrykk i mediene, gjennom for eksempel debattsider eller kronikker.

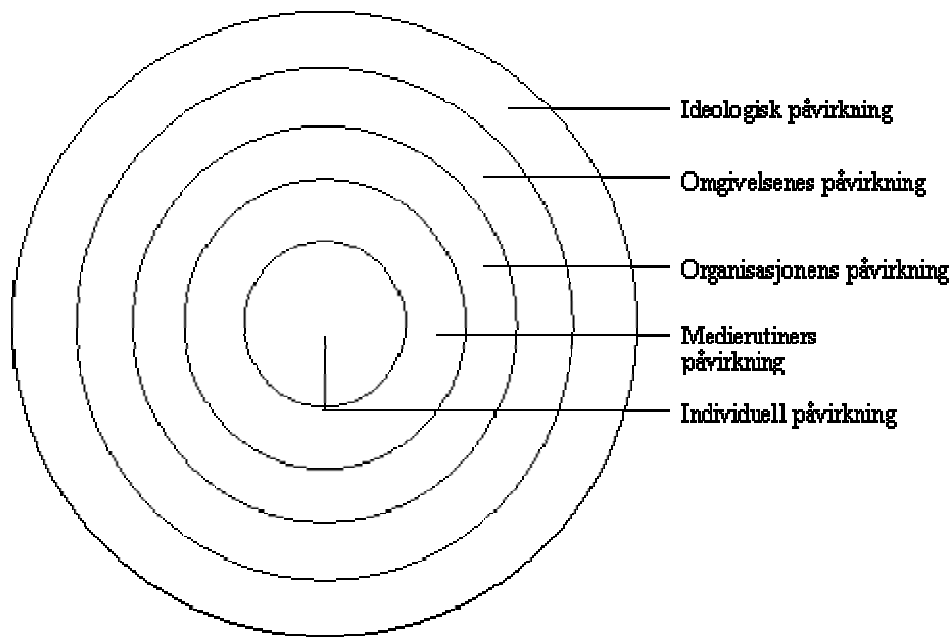
Hvorvidt «public journalism» virkelig er en ny form for journalistikk er ikke selvsagt. Blant andre hevder Fallows (1996) at dette egentlig bare er en oppfylld av de idealene som ligger i det tradisjonelle synet på god journalistikk.

Har journalistene makt til å påvirke medieinnholdet?

Over har jeg presentert ulike medieideologier og journalistiske selvforståelser. Men et viktig spørsmål er i hvor stor grad disse idealene faktisk virker inn på den måten journalistene utfører sitt arbeid på, og på hvordan det endelige resultatet – medieinnholdet – til syvende og sist blir seende ut. I hvilken grad er den enkelte journalisten fri til å kunne påvirke sakene han eller hun arbeider med, det vil si hvilken grad av autonomi har de i sitt arbeid?

En av nestorene innenfor norsk medieforskning, Odd Raaum, har pekt på det han kaller en *autonomi* i publikums syn på journalistene. Han mener at journalister og redaktører har gitt folk inntrykk av at drømmen om faglig autonomi er mer realiserbar enn den i virkeligheten er (Raaum 1999:184). De underslår også det faktum at journalister i all hovedsak er ansatte i bedrifter. Journalistene arbeider under press fra lønnsomhetskrav og effektivitetskrav, samtidig som de har behov for en trygg arbeidsplass.

Både Gans (1979) og Shoemaker og Reese (1996) skisserer følgende modell med fem ulike lag av påvirkningsfaktorer (figur 2.1).

Figur 2.1 Skjematisk oversikt over faktorer som kan virke inn på medieinnhold (hentet fra Shoemaker & Reese 1996:64)

I modellen skisserer de fem ulike nivåer for påvirkning av medieinnholdet. Det øverste nivået er ideologisk påvirkning, som innebærer den rådende samfunnsideologien som journalisten lever i, og som medieinnholdet produseres i. Det andre nivået er påvirkning fra mediens omgivelser, slik som kilder, annonsører, økonomiske omgivelser og sosiale institusjoner som virker inn på mediens arbeid og produkter. Det tredje nivået er medieorganisasjonen, og innebærer at ulike organisasjoner legger grunnlag for ulike roller, har ulike strukturer, målsetninger, teknologier og markeder som virker inn på det endelige medieproduktet. Det fjerde nivået handler om medierutinens påvirkning. «Rutinene danner den umiddelbare konteksten som [journalistene] arbeider i og med» (Reese & Shoemaker 1996:105, min oversettelse). Som i de fleste andre yrker, vil det journalistiske arbeidet være preget av en betydelig andel rutiniserte og repeterende oppgaver. Journalister har bestemte måter å arbeide på, for eksempel når det gjelder utvalg, vinkling og utforming av ulike typer medieinnhold, som legger betydelige grenser for deres frihet til selv å bestemme hvordan arbeidet skal utføres og hva slags endelig produkt de leverer fra seg. Det siste nivået er den påvirkningen som stammer fra de enkelte journalistene og deres individuelle egenskaper og verdier.

Et spørsmål som melder seg som et resultat av denne modellen er i hvor stor grad journalisten kan sies å være en autonom aktør, med makt til å påvirke det endelige resultatet som når fram til mediens publikum. Journalistene kan i stor grad betraktes som frie i sitt arbeid, ettersom forsøk fra mediebedriften – eller andre aktører – på å påvirke måten en sak skrives på raskt kan oppfattes som illegitime og uprofesjonelle. Samtidig kan det hevdes at journalistens frihet er mer illusorisk, siden arbeidspress,

organisasjonens prioriteringer og sosiale konvensjoner uansett binder journalisten til å utføre arbeidet sitt på bestemte måter.

Hvorvidt journalister og andre som er med på å produsere medieinnholdet påvirker de sakene de produserer i nevneverdig grad eller ikke, er vanskelig å gi noe endelig svar på. På den ene siden understreker mange at journalistens bakgrunn, verdier og egenskaper gjør at journalisten ser sakene med bestemte «briller», og at sakene de produserer får farge av det. På den andre siden kan det sies at journalistens frihet er så begrenset av organisatoriske og profesjonelle rutiner og normer at denne effekten er liten.

I medieforskningen blir det beskrevet en rekke måter journalistene kan påvirke sakene de lager. Det er særlig tre begreper som er viktige i denne sammenhengen; framing (vinkling), priming (fokusering) og agenda-setting (dagsorden).

Framing, eller vinklingseffekter (Waldahl 1999), innebærer at journalisten bruker bestemte virkemidler i presentasjonen av en sak. Dette kan innebære valg av intervjupersoner, språkbruk og hvilken sjanger en reportasje eller artikkel lages i.

Priming, eller fokuseringseffekter (Allern 2004), handler om hvilke aspekter av en sak man velger å fokusere på. I dekningen av et statsbudsjett kan journalisten for eksempel velge å fokusere på alle kuttene som gjøres, og gjøre sakene negative og fulle av tragiske skjebner. Eller en kan velge et fokus på alle de nye tingene som blir tildelt friske penger, og gjøre sakene optimistiske og fulle av framtidstro.

Agenda-setting, eller dagsordenseffekter (McCombs & Shaw 1972, Allern 2004), er nært beslektet med priming, og beskriver journalistens makt til å sette temaer på dagsorden, eller å holde dem borte derfra. Journalistene har altså makt til å bestemme hva som er viktig nok til å tas med, og hva som kan utelates. Denne formen for definisjonsmakt er en svært viktig del av journalistens mulighet til å påvirke det bildet av virkeligheten som presenteres i mediene.

Empiriske undersøkelser av journalister

Empiriske undersøkelser av hvordan journalister tolker sin rolle i samfunnet har vært gjennomført i mange land siden 60-tallet. Særlig i USA har det vært gjennomført store surveyundersøkelser som har hatt journalistrollen som en sentral del. Undersøkelsenes fokus har variert mye i forskjellige land. Dette skyldes nok delvis praktiske hensyn, men kan også være et resultat av mer spesifikke kontekster, som pressehistorie, forskningstradisjoner eller nasjonale finansieringsformer eller fagmiljøer. Selvsagt er det variasjoner også innad i landene, men i grove trekk kan vi se at forskningen er nasjonalt eller regionalt konsentrert rundt enkelte metoder og/eller temaområder.

Amerikanske forskere har i all hovedsak vært interesserte i hvordan amerikanske journalister har vurdert sin samfunnsrolle, og gjerne fokusert på forskjellen mellom medarbeidere i nasjonale og lokale medier, og i ulike medietyper (Johnstone mfl. 1976, Weaver & Wilhoit 1986, 1996).

Europeiske undersøkelser har på sin side oftere inntatt et sammenlignende fokus, der holdningene til journalister i ulike land sammenlignes, og nasjonale kontekster spiller en viktigere rolle (Köcher 1986, McMane 1993, Patterson & Donsbach 1996, Algarra & Gaitano 1997). Men det er også gjennomført en rekke undersøkelser av journalisters holdninger uten slikt komparativt perspektiv (Henningham & Delano 1998, Melin-Higgins 1996).

Undersøkelser gjennomført i de tidligere *østblokklandene* har naturlig nok hatt fokuset mer på journalistholdninger etter Sovjetunionens fall. Særlig har de sammenlignet journalister med utdanning og erfaring fra før 1991 med de som begynte i yrket etter den store omveltningen, og fokusert på konsekvensene av løsrivningen og profesjonaliseringen av de tidligere statskontrollerte mediene (Davis, Hammond & Nizamova 1998, Mickiewicz 1998, Juskevits 2001, Oledzki 1998).

Også undersøkelser fra nåværende eller tidligere *utviklingsland* har handlet om den gryende journalistprofesjonen og yrkesidentiteten som kan sies å vokse fram i møtet med økende grad av pressefrihet i disse landene (Chen, Zhu & Wu 1998, Kirat 1998, Herscowitz 1998, Mwesige 2004).

Her i *Skandinavia* har de statlige maktutredningene vært sentrale for kartleggingen av journalisters syn på egne samfunnsoppgaver. Både i Norge og Sverige har det vært gjennomført relativt brede surveyundersøkelser om temaet i forbindelse med slike utredninger (NOU 1982:30, SOU 1975:78). I Norge har det også vært gjennomført enkelte feltarbeid av antropologisk art i medieorganisasjoner (Klausen 1986, Puijk 1990, Oltedal 2001).

Her vil jeg gjøre rede for de mest sentrale undersøkelsene av journalisters idealer. Av plasshensyn vil jeg holde meg til de vestlige mediene.

De første store empiriske undersøkelsene av journalisters oppfatninger av egne oppgaver ble gjort i USA. En klassisk studie ble gjennomført på slutten av 60-tallet av Johnstone, Slawski og Bowman. En sentral konklusjon er at journalistene er sterkt delt i synet på om de skal innta en deltakende eller en nøytral rolle i nyhetsdekningen (Johnstone mfl. 1976:186). En *nøytral journalistrolle* innebærer her at «nyheter anses å oppstå naturlig fra begivenheter og hendelser i den virkelige verden, og at det er tilstrekkelig for journalisten å være en tilskuer til de pågående prosessene for å kunne formidle dem korrekt» (Johnstone mfl. 1972:523, min oversettelse). *Deltakende journalistikk* definerer de derimot som at «journalisten må spille en mer aktiv og til en viss grad kreativ rolle i å skape det nyhetsverdige. (...) De viktigste nyhetene vil bare kunne oppstå som et resultat av journalistens bruk av egne synspunkter» (ibid).

Johnstone mfl. finner videre at journalistene framhever et deltakende snarere enn et nøytralt ideal som viktig. Den samfunnsoppgaven som ble vurdert som klart viktigst her var overvåkningsoppgaven (Investigate claims and statements made by the government), mens oppgaven med å analysere og tolke komplekse samfunnsforhold var det nest viktigste. Det å produsere underholdning og å utvikle lesernes intellektuelle og kulturelle interesser, ble i minst grad vurdert som viktige samfunnsoppgaver for journalistene. (Johnstone mfl. 1972:527.)

Dette skillet går parallelt med hvilken opplæring journalistene har. De med høyere utdanning ser ut til å legge mer vekt på en nøytral rolle enn de som har gått i lære i avisa. Johnstone mener å se at denne sammenhengen henger klarere sammen med utdanning enn med både alder og senere arbeidserfaringer, og lengden av utdanningen er mer avgjørende for hvordan journalistene vurderer sin rolle enn hvilken utdanningsspesialisering en har valgt (ibid). De konkluderer dermed med at utdanning setter sterke og varige inntrykk på hvordan journalistene vurderer sin rolle i samfunnet.

Weaver og Wilhoit (1986, 1996) fulgte opp Johnstone mfl. sin undersøkelse både ti og tjue år etter, og kunne i stor grad bekrefte de funnene som ble gjort der. Den tolkende og undersøkende deltakerrollen ble oppfattet som viktigst. Den informerende og formidlende nøytrale rollen var også tydelig til stede, men mindre viktig.

Weaver og Wilhoit (1986) kunne i sin første undersøkelse altså bekrefte det Johnstone mfl. kom fram til, men de valgte å gjøre om deres dikotomi – deltakende vs nøytral – til en tredeling, der også den kritiske opponertrollen («adversary») ble inkludert. Denne oppgaven innebar det å være konstant kritisk og skeptisk til politikere, næringslivet og andre med stor makt i samfunnet. Tilsvarende definerer Westerståhl & Johansson journalistens kritiske oppgave som å «strive to ensure that the troublesome aspects of society and the behaviour of the holders of power [are] under constant supervision» (Westerståhl & Johansson 1986:137).

Utviklingen av en mer kritisk og negativ journalistikk kommer også til syne i Westerståhl & Johansson (1986) sin innholdsanalyse av svenske medier. Fra 1960 til 1984 steg andelen artikler med negativt eller konfliktorientert innhold vesentlig. Etter å ha ligget stabilt rundt 10 prosent i pressen og nær null i radioen, steg andelen negative saker til mellom 25 og 30 prosent i begge medieformer. Fjernsynet, som kom på banen mot slutten av 50-tallet, hadde den samme utviklingen (ibid:145).

I Weaver og Wilhoit sin andre undersøkelse, fra starten av 90-tallet, fant de enda en ny kategori av journalistroller. De mente å kunne se en gruppe journalister som oppfattet det å utvikle publikums interesser, underholde, påvirke den politiske dagsorden og la vanlige mennesker få komme til orde med sine oppfatninger som viktig. Denne rollen kalte de «the populist mobilizer function» (Weaver & Wilhoit 1996:140), et begrep som vel kan oversettes til folkelig mobilisering. Det at denne

rollen dukker opp, anser de som et tegn på at en del journalister er i ferd med å ta til seg verdiene i den såkalte «public journalism»-retningen innenfor journalistikken (ibid), som jeg har beskrevet tidligere. Den svenske medieforskeren Lars Nord (1997:80) trekker også fram en slik ny form for journalistikk i svenske medier, som han kaller «medborgarjournalistik».

I Sverige har det vært gjennomført en rekke empiriske undersøkelser av journalister, og flere inneholder informasjon om journalistenes oppfatning av egen rolle. Mediene i Norge og Sverige har i stor grad fulgt den samme utviklingen de siste 50 årene fra partieierskap via nøytral tilrettelegger for debatt, og videre til selvstendig aktør (Essaiason & Håkansson 2002). Derfor er det interessant å se hva de svenske undersøkelsene har funnet.

En spørreundersøkelse blant 450 svenske journalister, utført av Björn Fjaestad og Per Gunnar Holmlöv (1975), viste også et skille mellom de nøytrale og de deltakende rolleoppfatningene. De mente å kunne identifisere to ulike roller som sentrale blant svenske journalister, nemlig vaktbikkjerollen og lærerrollen («watch dog» og «educator»). Vaktbikkjerollen blir her vurdert som den klart viktigste (Fjaestad & Holmlöv 1975:52), og innebærer at:

Newspapers shall help their readers keep an eye on holders of power in government and private enterprise, they shall provide a comprehensive and comprehensible description of society, and offer the general public a forum where individuals can make their views known. (Fjaestad & Holmlöv 1975:52)

I motsetning til Johnstone mfl. (1976) fant de at det var de politiske oppfatningene til journalistene som spilte sterkest inn på vurderingene av egen rolle, ikke utdanning (Fjaestad & Holmlöv 1975:54).

Også Monica Melin-Higgins (1996) fant skillet mellom lærer- og vaktbikkjerollen i sin undersøkelse av svenske journalister. Hun valgte imidlertid også å ta med en annen dimensjon i sin undersøkelse, nemlig hvorvidt journalistene var aktive eller passive i nyhetsinnsamlingen. Slik fikk hun fram to andre roller som ble vektlagt av de svenske journalistene, nemlig håndverker- og talspersonrollen, begge passive i innsamlingen, men henholdsvis nøytrale og deltakende i orienteringen til nyheter.

Et slikt skille mellom aktive og passive roller på den ene siden og nøytrale og deltakende roller på den andre ser ut til å gå igjen i mye av den brede svenske forskningen på journalistroller. Allerede i 1975 lanserte Swen Windahl en aktiv–passiv dimensjon i journalistikken (Windahl 1975). Også Margreta Melin har funnet denne dimensjonen fruktbar i sine studier. Hun definerer den *aktive* dimensjonen som når journalistene «aktivt skaper sine produkter gjennom å søke og bearbeide informasjon», mens den *passive* dimensjonen er når de «tar passivt imot informasjon

fra ulike kilder og videreformidler dem til publikum» (Melin 1991:105, min oversettelse).

Det har blitt gjort lite empirisk forskning på journalistroller i Norge, sammenlignet med hva som er gjort i Sverige. Det som har vært gjort her har i stor grad tatt form av teoretiske, historiske eller mer filosofiske redegjørelser. Men enkelte undersøkelser har blitt gjort.

Presseutredningen fra den forrige Maktutredningen (NOU 1982:30) tok for seg spørsmålet om samfunnsrollen mer direkte. Her spurte man journalister, mennesker i det private næringslivet og «vanlige folk» om hvilke av pressens oppgaver de anså som viktigst. Alle tre gruppene var klart mest opptatte av oppgaven med å videreformidle nyheter. Journalistene var noe mer opptatte av å overvåke det offentlige enn hva både næringslivet og publikum ellers var, men denne oppgaven skåret langt dårligere enn formidlingsoppgaven.

I etterkant av denne maktutredningen fulgte det en omfattende debatt omkring journalistikk, objektivitet og medienes rolle. Raaum (1982 i Ottosen 2000) mener denne debatten synliggjorde en ny form for selvbevissthet fra grunnplanet i journaliststanden. Han påpekte blant annet at den personlig engasjerte, kommenterende journalistikken hadde fått sterk utbredelse; at objektivitetsdebatten hadde ført til avklaringer av tidligere udiskutable verdier som upartiskhet og balanse; at profesjonalisering hadde blitt en vanlig merkelapp å sette på den faglige utviklingen i journalistikken; og at journalistforbundene i flere land hadde tatt inn viktige rolleformuleringer i faglige handlingsprogram og etiske retningslinjer (Raaum 1982:172–173 i Ottosen 2000).

I sin semesteroppgave fra journalistutdanninga i Volda på slutten av 80-tallet, gjennomførte Johann Roppen (1988) en empirisk undersøkelse av norske journaliststudenter. Her tok han spørsmålene fra Maktutredningen som nevnt over, og stilte dem til journaliststudenter over hele landet. Han fant at journalistene i Maktutredningen og journaliststudentene i hans egen undersøkelse skilte seg fra hverandre på flere punkter. Journalistene i arbeid var overveldende opptatt av å «formidle nyheter». Hele 66 prosent av dem syntes at dette var den viktigste oppgaven mediene hadde, mot 18 prosent av journaliststudentene (Roppen 1988:49). Studentene på sin side var mye mer opptatte av medienes overvåkningsfunksjon, og da særlig overvåkning av det offentlige. 40 prosent av studentene syntes dette var medienes viktigste oppgave, mens bare 3 prosent av journalistene mente det samme (ibid.). Noe av forklaringen på denne forskjellen kan være at avisene på 80-tallet fortsatt var på vei ut av partienes grep, og journalistene som svarte var opplært i og

vant til den partistyrte pressen⁶. Om dette viser forskjeller mellom unge og eldre journalister, eller om det sier mer om forskjellen mellom journalister med og uten journalistutdanning er vanskelig å vurdere.

Svein Brurås (2001) gjorde en rekke intervjuer med norske journalister om deres syn på yrkesrolle og etikk, og finner at de legger stor vekt på begrepet *integritet*. Kjernen i journalistens integritet anser de som uavhengighet (Brurås 2001:65). Det er denne uavhengigheten som preger deres oppfatning av egen yrkesrolle (ibid:57). Kontrasten til Roppens undersøkelse er stor. En forklaring på det er at det har skjedd en profesjonalisering av pressen, der autonomi og integritet er sentrale elementer. En annen mulighet er at spørsmålet «formidling av nyheter» er så vagt (tar blant annet ingen forbehold i forhold til hva som er «nyheter») at det er umulig å si seg uenig i, ettersom journalistikk jo i vesentlig grad handler om å viderebringe nyheter. Hvor aktive og uavhengige journalistene har vært, er imidlertid ikke poengtert.

To dimensjoner; passiv–aktiv og nøytral–deltakende

Som vi ser av beskrivelsene av tidligere empiri over, så er det gjort mange ulike inndelinger og typologier av ulike oppgaver og idealer journalister og medier kan ha. Mange av disse er presentert som beskrivende kategorier, uten å forklare de underliggende egenskapene som gjelder i de ulike rollene. En konsekvens av dette er at det er vanskelig å sammenligne de ulike undersøkelsene. En annen vanskelighet er at slike deskriptive typologier skaper et bilde av gjensidig utelukkende kategorier, et bilde som i liten grad stemmer med virkeligheten, der flere – eller alle – disse kategoriene i større eller mindre grad er gyldige i de aller fleste mediesystemer i ulike land (Patterson 1998). En løsning på dette problemet kan være å ta i bruk dimensjoner, der man har et glidende kontinuum mellom to ytterpunkter i stedet for beskrivende kategorier. I tråd med Patterson (ibid) og Melin-Higgins (1996) vil jeg innledningsvis sette opp to dimensjoner som vi kan se journalistens oppgaver ut fra; passiv–aktiv og nøytral–deltakende.

Den første dimensjonen går fra aktiv til passiv, og beskriver journalistens autonomi som politisk aktør. Mens den *passive* journalisten fungerer som instrument for aktører utenfor mediene selv – for eksempel staten, politikere, partier eller interessegrupper, er den *aktive* journalisten mer aktiv på egne vegne i å skape, velge ut og forme sine saker (Patterson 1998).

Den andre dimensjonen går fra nøytral til deltakende, og beskriver journalistens posisjonering som politisk aktør (ibid). Den *nøytrale* journalisten er en som ikke velger side i politiske saker og debatter, men forsøker å gjengi begge siders

⁶ Journalistene som er med i Roppens sammenligning her er utelukkende avisjournalister.

argumenter med minst mulig slagside. På den andre siden er en *deltakende* journalist en som velger side på en «consistent and substantive» måte (ibid:28), for eksempel ved å konsekvent støtte opp under en bestemt ideologi eller et bestemt parti.

Ved å sette disse to dimensjonene sammen, kan vi skille ut fire idealtyper av journalister. Dette er altså ikke gjensidig utelukkende kategorier som journalister faller inn under, men snarere ulike idealer som i større eller mindre grad kan komme til syne i journalisters holdninger til eget yrke.

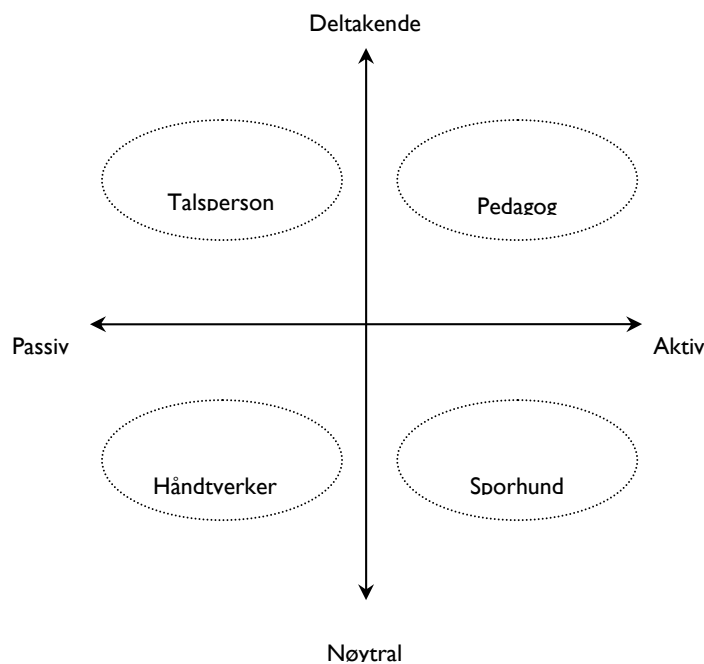
Et passivt-nøytralt ideal innebærer at journalisten framstår som en nøytral reporter eller formidler, som skal speile samfunnet. Det klassiske reporteridealet hører inn under et slikt ideal. Fordelen med et slikt ideal kan være at journalisten forsøker å sette sine egne perspektiver til side og rapportere virkeligheten slik den framstår, uten at egne oppfatninger og meninger får påvirke. Dette kan på sin side kritiseres for å være et naivt syn, både ettersom virkeligheten faktisk er mangesidig og alt for komplisert til å bli gjengitt fullstendig i mediene, og fordi journalisten til syvende og sist aldri kan se verden som noen annen enn seg selv, og dermed reflektere virkeligheten ut fra det.

Et passivt-deltakende ideal er idealet om journalisten som budbringer for andre. Den rendyrkede partijournalisten er ett eksempel, og reklame- og informasjonsbearbeidere i bedrifter er et annet. Et slikt journalistideal kan kritiseres for å være ukritiske til samfunnshendelser, og snarere gjenskape partipolitikk enn å selv sette saker på dagsordenen.

Et aktivt-nøytralt ideal innebærer journalistens rolle som vaktbikkje, kritiker eller opposent mot mektige aktører i samfunnet. Erketypen her er den gravende, undersøkende journalisten, som helt siden Watergate-skandalen i 1974 har vært en viktig del av de vestlige journalistenes selvbylde. Samtidig medfører et slikt ideal i stor grad et negativt fokus på politikk og kan bidra til økt politikerforakt og mistro til det politiske systemet hos publikum.

Til slutt betyr et deltakende-aktivt ideal at journalisten skal være en mer progressiv kraft i samfunnet, og skal opptre som en ideolog, en folkeoppdrager, eller en selvstendig analytiker av samfunnsforhold (Patterson 1998:29). Et problem med dette idealet er at journalisten får svært mye innflytelse både på den politiske agendaen og på det grunnlaget politiske beslutninger fattes, med fare for at svært mye makt tillegges journalistene.

Denne inndelingen i to dimensjoner og fire idealer bruker også Monica Melin-Higgins (1996). Hun bruker henholdsvis begrepene «håndtverker» (passiv-nøytral), «talsperson» (passiv-deltakende), «sporhund» (aktiv-nøytral) og «pedagog» (aktiv-deltakende). Ut fra dette setter hun opp en modell som vist i figur 2.2.

Figur 2.2 Fire idealtyper av journalister, hentet fra Melin-Higgins (1996:45)

I det følgende vil jeg forsøke å bruke dette perspektivet til å strukturere funnene seinere i oppgaven.

Rollepluralisme – ikke enten eller, men både og

Selv om jeg har framstilt de ulike medierollene over som motsetninger, betyr ikke det at journalister bare har ett ideal i sitt arbeid. Det er en gjennomgående tendens i den empiriske forskningen som er gjort om journalister at de tar til seg mange ulike roller. Og det i økende grad. I Johnstone mfl. (1976) sin undersøkelse av amerikanske journalister på slutten av 60-tallet var det 18 prosent som orienterte seg mot bare en rolle, en andel som sank til marginale 2 prosent i Weaver & Wilhoit sin oppfølgingsstudie på starten av 90-tallet (Weaver & Wilhoit 1996:135). Splichal & Sparks (1994: 177) finner tilsvarende at fire av fem studenter vurderer oppgaver fra flere dimensjoner som svært viktige samtidig, og at en av tre vurderer aspekter ved alle de tre dimensjonene de satt opp tilsvarende høyt. Også Margareta Melin-Higgins (1996:46) understreker at slike inndelinger må anses som idealtyper som i liten grad finnes i rendyrket form i den virkelige verden. Hun sier at de fleste journalister «... glir på dimensjonenes skalaer og plukker opp biter av flere ulike idealer» (Melin-Higgins 1996:46, min oversetting).

2.2 Sekundærsosialisering – sosialisering i utdanning og yrke

Sosialisering er ett av kjernebegrepene i sosiologien, og innebærer at individene utvikler en fortrolighet til de sosiale normene og verdiene som eksisterer i et samfunn. I følge Durkheim er sosialisering at omgivelsenes verdier og normer internaliseres i personligheten (Guneriusen 1996:73). Berger og Luckmann (2000) mente at denne prosessen gjorde at samfunnet ble bygd inn i individene, og at menneskene slik er sosiale produkter av det samfunnet de er sosialisert inn i. Giddens (1997:25) beskriver sosialisering som en kulturell programmering eller kulturell læring.

Sosialiseringsbegrepet er mest brukt for å beskrive hvordan barn læres opp i og internaliserer storsamfunnets normer og regler, og om den læringsprosessen der barnets identitet utvikles i forhold til andre personer og til sine omgivelser. Men sosialiseringen fortsetter også utover barndommen. I et samfunn i mer eller mindre konstant utvikling er det viktig at individene er tilpasningsdyktige. Vi beveger oss også inn og ut av roller i løpet av livet, og hver ny rolle medfører nye normer og regler som må læres og internaliseres. Begrepet sekundærsosialisering innebærer at individer sosialiseres inn i nye, spesifikke roller og lærer seg de gjeldende forventningene, normene og reglene som gjelder i dem.

En interessant forskjell mellom disse to formene for sosialisering er graden av internalisering som skjer. Mens primærsosialiseringen sies å skape samfunnsborgere og medmennesker, og å etablere generelle verdisett hos individene, er sekundærsosialiseringen gjerne av mer begrenset og spesifikk art. Den sosialiseringen vi har vært gjennom i barndommen påvirker oss på de aller fleste områder livet gjennom, også når vi skal sosialiseres inn i nye roller seinere i livet. Det kan i større grad diskuteres om sekundærsosialiseringen – for eksempel inn i yrker – medfører den samme altomfattende endringen i individene. Det er fullt mulig å akseptere og etterleve en norm som gjelder innenfor et fagfelt, uten nødvendigvis å gjøre den til en fullstendig og inderlig del av den man er.

Forholdet mellom primær- og sekundærsosialiseringen er også interessant. Mange mener at de verdiene vi får i primærsosialiseringen i stor grad forblir stabile livet gjennom, og også i stor grad påvirker hvilke roller vi faktisk velger å gå inn i (Hakim 2002, Rokeach 1979). Slik kan sekundærsosialiseringen anses som betinget av primærsosialiseringen, både ved at vi bevisst eller ubevisst søker oss mot de rollene som stemmer overens med de verdiene vi allerede har, og ved at vi i mindre grad internaliserer de verdiene som går på tvers av de vi fikk i primærsosialiseringen.

Hva er avgjørende for profesjonelle verdier?

Når vi skal diskutere sosialisering i utdanning og yrke, må vi først stille oss spørsmålet om hvor fleksible og formbare våre verdier egentlig er. Dette er et mye omdiskutert spørsmål i forskningen rundt profesjonelle verdier. Ett syn kan være at det er rekrutteringen til yrket som er det viktigste opphavet for de verdiene som ligger til grunn for en yrkesutøvers holdninger og verdier. Ulike typer yrker identifiseres med ulike verdier og tiltrekker seg personer som deler disse verdiene. Det er altså det bildet som presenteres av yrket, og den identiteten som knyttes til det som er det sentrale, ikke profesjonsutdanning eller erfaringer i yrket. Andre hevder at det er en kulturell distinksjon som skiller et yrke fra andre yrker. Faget og yrket er en egen kulturell enhet, med sin historie, sine forankrede verdier og sine arbeidsmåter. Når ferske journalister går inn i yrket, sosialiseres de også inn i denne kulturen, og oppfatninger og verdier overføres fra en generasjon av journalister til den neste. Sosialisering i utdanningen og yrket innebærer ikke bare heving av kognitive ferdigheter, men også mer affektive orienteringer og holdninger som er nødvendige for å delta i moderne økonomiske institusjoner (Bills 2004:148). Sekundærsosialiseringen anses her som en mer altomfattende prosess, lik primærsosialiseringen. Utdanning og møtet med arbeidslivet lærer de ferske arbeidstakerne å takle jobben sin på mange plan, både faglig og sosialt, både praktisk og mentalt.

Her vil jeg se nærmere på ulike perspektiver på hvor profesjonelle verdier kommer fra. Jeg vil først generelt beskrive de tre stadiene i profesjonssosialiseringen – rekruttering, utdanningssosialisering og sosialisering i yrket. Deretter vil jeg se på hvordan disse ulike stadiene kan spille inn i sosialiseringen av journalister spesielt.

Rekruttering

Særlig er det to faktorer som kan bidra til å forklare rekrutteringens innvirkning på yrkesutøvernes verdier (Sherlock & Morris 1967:29). Dette er *bakgrunnsegenskaper* som familiebakgrunn, klasse, yrkeserfaring og politisk orientering, og *motivasjon*, som innebærer de subjektive orienteringene som ligger til grunn for valg av yrke.

Et perspektiv som legger vekt på rekrutteringens rolle kan innebære at individenes verdier er relativt stabile, og at de blivende yrkesutøverne har bestemte preferanser som de velger yrke ut fra. Ett eksempel på dette kan være Catherine Hakims preferanseteori (Hakim 2002). Hun undersøker kvinners orienteringer til arbeid, og finner svært få endringer i dette synet i løpet av utdanningen. Hennes konklusjon er at våre preferanser er stabile og i liten grad endrer seg gjennom sosialisering. Selv om Hakims teori er av mer generell karakter (hvorvidt kvinner ønsker å arbeide heltid

eller ikke), mener jeg den er et interessant utgangspunkt for en diskusjon av stabilitet og fleksibilitet når det gjelder individuelle verdier.

Milton Rokeach er en toneangivende forsvarer av et lignende syn på profesjonelle verdier. Han mener at de som velger å bli for eksempel journalister er en spesiell type mennesker, med bestemte verdier og perspektiver på verden. En person betraktes som å ha en fast personlighet som ikke endres fundamentalt i løpet av livet. I sine studer av politifolk fant han blant annet at de på flere områder skilte seg fra et representativt utvalg av befolkningen, og samtidig mener han å kunne påvise at deres erfaringer som politifolk i liten grad påvirket personligheten deres. Han konkluderte med at de fleste politifolk trolig hadde spesielle verdiorienteringer og personlighetstrekk allerede da de valgte seg til politiyrket (Rokeach mfl. 1971).

En noe annerledes tilnærming kan være den mer psykologisk orienterte teorien om forventningssosialisering. Forventningssosialisering innebærer at individer som velger seg til et yrke tilpasser seg allerede før utdanningen eller opplæringsprosessen på arbeidsplassen tar til. Når en person bestemmer seg for å gå inn i en jobb, har vedkommende et bilde i hodet sitt av hva arbeidet består i, av hvordan det bør og kan utføres og av hvilke type belønninger som yrket sannsynligvis vil gi.

En slik tidlig sosialisering kan i følge Johnson & Elder (2002:116) skje på to måter. For det første kan yrket gi tilgang til bestemte verdier, og slik gjøre disse verdiene høyere verdsatt blant de som ønsker å gå inn i det. Yrkesutøvere har tendenser til å verdsette de belønningene de faktisk får i sitt arbeid, og å legge mindre vekt på de typene belønninger det ikke er sannsynlig at de oppnår (Johnson 2001, Mortimer & Lorence 1979, Kalleberg 1977). Endringer i verdier skjer fordi unge mennesker kan tilpasse sine planer og ambisjoner over tid etter hvilke muligheter som er åpne for dem (Heinz 1987). Et slikt syn innebærer etter min oppfatning en mer eller mindre rasjonell tilpasning av ønsker til hva som er mulig å oppnå, og kan henge sammen med ønsket om minst mulig avstand mellom verdier og holdninger på den ene siden og hva som er praktisk mulig på den andre (jf. kognitiv dissonans). For det andre kan sosialiseringsprosessen bidra til å forme nye sosiale identiteter hos studentene. Studentene eller de ferske arbeidstakerne lærer hvilke verdier og holdninger som svarer til det yrket de skal gå inn i, og tar opp i seg disse verdiene (Knox, Lindsay & Kolb 1993). Dette minner mer om det tradisjonelle funksjonalistiske synet på profesjonssosialisering.

Utdanning

I forskningen rundt profesjonssosialisering er utdanningen naturlig nok viktig. Særlig i det funksjonalistiske perspektivet blir utdanningen sett på som en nøkkelinstitusjon for å forklare utdanningens rolle (Cant & Higgs 1999). Med utgangspunkt i Sherlock

& Morris (1967) vil jeg presentere syv måter utdanningsinstitusjonene former sine studenter på; seleksjon, identifikasjon, frafall, isolering, teoretisk læring, praktisk læring og sanksjonering.

For det første spiller også utdanningsinstitusjonene en viktig rolle i rekrutteringen til yrker. I mange profesjoner er utdanningen den eneste veien inn i et yrke, ettersom profesjonene krever en lisensiering som betinger en bestemt formell utdanning, samtidig som disse institusjonene gis fullmakten til å bestemme hvem som får tilgang til utdanningen og hvem som får den godkjent. Institusjonene kan i stor grad selv velge opptakskriterier, for eksempel karakterer fra videregående skole eller praktiske opptaksprøver, og velge måten utdanningen profilerer seg på mot potensielle studenter. Sherlock & Morris (1967:33) påpeker også at utdanningsinstitusjonene kan virke positivt inn på studentenes motivasjon, i de tilfellene der strenge opptakskrav kan gi studentene en følelse av å være utvalgte eller heldige som har kommet inn i utdanningen. Dette kan særlig være aktuelt i journalistutdanningen, som er blant de utdanningene i Norge med aller høyest opptakskrav ut fra karakterer⁷.

For det andre binder utdanningsinstitusjonene den framtidige yrkesutøveren til yrket på en affektiv og identitetsmessig måte. Vi kan noe forenklet si at journalistutdanningen lærer sine studenter å se på seg selv som journalister, og at de slik adopterer de normene og verdiene som er etablert i journalistprofesjonen.

Videre kan utdanningen sørge for at de som av en eller annen grunn ikke egner seg til yrket faller fra (ibid:34). Enkelte utdanninger, som medisin-, lærer- og sykepleierutdanningen, har institusjonalisert en slik funksjon gjennom formelle vurderinger av studentenes skikkethet til yrket.

For det fjerde sørger utdanningene til en viss grad for å isolere sine studenter fra inntrykk som kan forstyrre for tilegnelsen av den profesjonelle rollen (ibid). En slik isolering kan være fysisk, ved at utdanningsinstitusjonen er samlet på ett sted og til en viss grad atskilt fra andre yrkesgrupper, eller tidsmessig, ved at studentenes faglige arbeidsmengde får et så stort omfang at andre aktiviteter må begrenses.

Praktisk erfaring og instruksjon er en femte påvirkningsfaktor. Ved å utøve yrket i praksis i ulike former for øvingssituasjoner, gjerne under veiledning av en form for instruktør, får studenten praktisk erfaring med yrket og lærer seg å mestre det håndtverksmessige i yrket. Studentarbeider i form av medieprodukter er en viktig og stor del av journalistutdanningen. Det samme er praksisperioden, der studenten i flere måneder arbeider fulltid i en medieredaksjon.

Gjennom teoretisk læring i form av forelesninger og oppgaveskriving får studentene en teoretisk fundament for sin yrkesutøvelse. Sherlock & Morris (1967:36)

⁷ I 2005 var opptakskravene til journalistutdanningene på 64,9 (HiO) og 61,8 (HVO).

legger vekt på at dette ikke er en enveisprosess, der studentene tar til seg alt utdanningen forsøker å lære dem. De beskriver utdanningens teoretiske del som en mer dynamisk prosess, der studentene selektivt velger ut hvilke deler av undervisningen de velger å konsentrere seg om, ut fra en vurdering av hva som er mest relevant for dem, enten i senere arbeidsliv eller for å få bestått utdanningen. Denne delen av utdanningen er ofte mye omdiskutert, og studenter klager ofte på at utdanningen inneholder for mye teori, og at denne teorien er lite relevant for deres evne til å fungere som gode arbeidsutøvere i framtiden. I sin redegjørelse for journalistutdanningens historie, beskriver Ottosen (1997) en kontinuerlig drakamp mellom medieorganisasjonene og academia om innholdet i en slik utdanning. Spørsmålet er noe forenklet om man skal servere organisasjonen gryteklare journalister som kan gå rett inn i journalistyrket, eller om man skal sørge for at journalistene får et mer teoretisk kunnskapsgrunnlag for å gjøre denne jobben på en god måte i framtiden.

Sanksjonering er den syvende og siste mekanismen jeg vil trekke fram her. Gjennom et system av positive og negative sanksjoner (belønninger og «straff»), kan utdanningsinstitusjonene påvirke studentenes atferd. Slike sanksjoner kan være formelle, slik som opptak, utkastelse, karakterer eller godkjenning av utdanningen, eller de kan være av mer uformell art, som ros, irettesettelse, oppmuntring eller oppmerksomhet. Sanksjonene gis hovedsakelig på direkte faglig atferd, men kan også gå på mer generelle egenskaper som utseende, holdninger og sosial atferd.

Ut fra et psykologisk perspektiv er det de reaksjonene individene får i utdanningen som er viktig. En utvikling det har vært pekt på gjennom høyere utdanning er at studenter har tendenser til først å bli mer relativistiske og mindre tilbøyelige til å dele verden i «rett og galt», men at de etter hvert vil overkomme denne relativismen og ta til seg ett av perspektivene. Repstad (2002:8) betegner denne prosessen som en utvikling fra dualisme via relativisme til integrerte, reflekterte valg (Perry 1970, Bäckström 1993).

Lukatis & Lukatis (1999 i Repstad 2002) fulgte opp teologistudenter før, gjennom og etter utdanningen, og fant at studentenes sosiale og politiske samfunnsengasjement økte gjennom utdanningen, men at dette engasjementet ble mindre når de kom inn i arbeidshverdagen i menighetene. Fra Norge kan nevnes Dag Inge Jacobsen (2001) sin studie av høyskolestudenter. Han fant at studentene gjennomgående var mindre autoritære i sine oppfatninger i siste semester enn de var i første. Utdanningen virket for øvrig lite inn på deres politiske verdier.

Sosialisering i yrket

En tredje faktor i den profesjonelle sosialiseringen er den påvirkningen som skjer i selve yrket, og i den praktiske utøvelsen av arbeidet. Yrkets verdier og normer kan sies å overføres og opprettholdes mellom kolleger i yrkessituasjonen. Mens den påvirkningen som skjer i utdanningsinstitusjonene i stor grad er bevisst og målrettet, gjennom for eksempel pensum og eksplisitte opplæringsprogrammer, kan sosialiseringen som skjer i det praktiske arbeidet anses som mer uformell og preget av sosiale relasjoner og sosial kontroll. En sentral kritiker av utdanningsfokuset er Eliot Freidson. Han mener at den formelle settingen som utdanningen gir er viktig for profesjonssoliseringen, men at den ikke fullt ut kan forklare individers handlinger i yrket (Freidson 1973). Freidson (1975) mener det han kaller «the rule of the collegium», altså den sosiale kontrollen som skjer mellom kolleger, er viktig for å forklare yrkesutøveres holdninger og handlinger. Særlig i profesjoner med stor grad av faglig autonomi er slik kollegakontroll viktig, og ulike former for evaluering og kontrollering av sine kolleger er en av de egenskapene som det er lagt mye vekt på i forskningen rundt profesjoner.

Sosialiseringen av journalister

I forrige avsnitt så jeg på ulike teorier om hvordan yrkesutøveres verdier kan henge sammen med de verdiene som er forankret i yrket. I dette avsnittet vil jeg se nærmere på hvordan utdanning og møtet med yrket kan gjøre seg gjeldende mer spesifikt for journalister.

Utdanning av journalister

I mange empiriske undersøkelser av journalisters syn på sin yrkesrolle har det vist seg at det er tydelige forskjeller mellom journalister med og uten journalistutdanning (Melin 1991, Melin-Higgins 1996, Fjaestad 1971, Splichal & Sparks 1994). Den sosialiseringseffekten utdanningen har på ferske journalister trekkes gjerne fram som vesentlig og en viktig påvirkning både for de enkelte journalistene og for yrket og profesjonen som helhet. For eksempel skriver Margareta Melin at

journalistutdanningen er en faktor som kraftig påvirker synet på rollen, og konklusjonen man kan trekke av dette er at sosialiseringen inn i den journalistiske yrkesrollen begynner *før* man har blitt journalist: allerede under utdanningen lærer man seg hvordan en journalist burde være. (Melin 1991:116, min oversettelse) (...) man lærer seg den journalistiske ideologien (ibid:125).

En slik tilnærming tar altså utgangspunkt i at journalistene sosialiseres inn i en etablert profesjonell yrkesideologi.

Men det kan også tenkes at utdanningen virker inn på et mer individuelt plan, uten at profesjonen som sådan er avgjørende. I følge Eric Louw (2005:204) spiller utdanningen en viktig rolle i formingen av journalistenes syn på verden. Han mener journalistene i liten grad selv produserer mening, men snarere reproduserer og sprer andres oppfatninger. De oppfatningene som får gjennomslag blant journalister er igjen gjerne de som samstemmer med journalistenes egne oppfatninger eller måter å se verden på (Louw 2001:174). Og det er nettopp her Louw mener at utdanningen er viktig. Han sier at journalister «er sosialisert til å akseptere de diskursene og praksisene som var dominerende og/eller moderne da de tok sin utdanning (...) [og at de] ofte ubevisst blir misjonærer for det verdenssynet de tilegnet seg der» (Louw 2005:204, min oversettelse). Utdanningen gir altså studentene som individer et generelt verdenssyn som de senere bruker i yrkesutøvelsen. Fokuset blir dermed i mindre grad satt på profesjonens selvreproduksjon.

Et tredje syn på utdanningens rolle i sosialiseringen kan være at den kun fører til en midlertidig endring av verdier, som igjen endrer seg i møtet med yrket. McDewitt mfl. (2002) gjennomførte en undersøkelse blant amerikanske journaliststudenter, der de ville se hvordan journaliststudenter i starten og slutten av utdanningen vurderte det aktive journalistidealet som kommer fram i det som kalles «public journalism». De mente å kunne identifisere en slik forskjell, der journaliststudentene i møtet med utdanningen ble mer tilbøyelige til å støtte en slik aktiv og selvstendig form for journalistikk. Samtidig så de at studenter som hadde vært aktive i studentaviser i mindre grad var tilhengere av dette aktive idealet. De konkluderte med at journaliststudiet ga studentene mer aktive idealer, mens journalistisk praksis bidro til å trekke studentene i en mer konservativ/tradisjonell retning, mot de klassiske journalistidealene om uavhengighet og upartiskhet.

Sosialisering i journalistyrket

Utdanningen er altså en viktig arena for sosialisering, men det er særlig sosialisering i yrket som det er lagt vekt på i tidligere forskning på journalistsosialisering. Dette skyldes nok i stor grad at utdanning i journalistikk er et relativt nylig utbredt fenomen, og at en stor andel journalister dermed ikke har spesifikk journalistutdanning. Den tradisjonelle veien inn i journalistikken har vært enten via andre former for utdanning, eller som lærlinger. Uansett hvilke av disse to veiene man har gått, blir selve journalistarbeidet lært i redaksjonene. Louw (2001:118) mener at dette har skapt idelle forhold for «kloning» og reproduksjon av den eksisterende journalistikken. Journalistene læres opp i hva som er passende forståelser av verden og hvem som egner seg som kilder.

Warren Breed (1955) stilte seg spørsmålet om hvordan det kunne ha seg at liberale journalister som arbeidet i konservative aviser i stor grad skrev artikler som hadde en konservativ slagside. For å studere dette nærmere gjorde han en omfattende observasjon av tre ulike mediebedrifter, og kunne konkludere med at journalistene i mediebedriften ble sosialisert inn i en bestemt måte å skrive sakene sine på. Saker som var skrevet med «riktig» vinkling (det vil si med en konservativ undertone), ble belønnet med sosiale goder, som anerkjennelse, skryt, førstesider eller forfremmelser. Motsatt ble saker som smakte av liberale synspunkter kuttet ned, oversett eller mislikt av redaktører, erfarne stjernejournalister eller andre ledende skikkelser i avisa. Breed (1955) beskriver journalistenes sosialisering inn i yrkeslivet som en tredelt prosess. De første årene er den ferske journalisten en nybegynner («rookie»), som føyer seg etter de forventningene som stilles til en, men uten å ha gjort disse forventningene til sine egne. I «reeling-in»-fasen, eller innhalingsfasen, har journalisten internalisert disse forventningene. Forventningene blir ikke lenger oppfylt ut fra redsel for straff eller håp om belønning, men ut fra journalistens eget ønske. Den siste fasen, «all-star»-fasen, er journalistens tid som veteran i redaksjonen. I denne fasen er det den erfarne journalisten selv som oppdrar nykommerne, og som dermed bidrar til å stabilisere det sosiale systemet innad i redaksjonen.

Et tilsvarende resultat kom Kerrick, Anderson og Swales (1964) fram til. De fant at kommentarartiklene journalistene i undersøkelsen skrev ble preget av avisas grunnsyn, selv om dette ikke stemte overens med journalistens eget syn. Derimot kunne de ikke se at journalisters holdning til kildene for sakene påvirket hvordan nyheter eller kommentarer ble skrevet. Det var altså medieinstitusjonens perspektiv som kom til uttrykk, ikke journalistenes eget syn.

Furhoff (1986) mener imidlertid at den fremste drivkraften i sosialiseringen av journalister ikke er redaksjonsledelsen, eller deres ønske om å påvirke de unge journalistene til å følge redaksjonens retningslinjer, men derimot de ferske journalistenes ønske om å bli akseptert. Furhoff mener at unge journalister sensurerer seg selv – både bevisst og ubevisst – for å oppnå en slik aksept.

Den tyske medieforskeren Wolfgang Donsbach (2002) beskriver to andre psykologiske faktorer som påvirker hvordan journalister vurderer nyheter. Også han er interessert i hvilke sosiale mekanismer som trer i kraft når journalister lærer seg å se virkeligheten med «journalistiske» øyne.

Donsbach hevder at journalister i vesentlig grad har sammenfallende verdier og virkelighetsforståelser. Disse felles forståelsene bekreftes og forsterkes av sosial interaksjon mellom journalister, i en prosess han kaller *sosial validering*. I sin undersøkelse av journalister i fem land, finner han at journalister i sitt arbeid i stor grad orienterer seg etter hva andre journalister gjør, og hva andre medier fokuserer på. Han finner også at journalistene i undersøkelsen i stor grad omgås andre journalister.

Gjennomsnittlig oppga respondentene å ha mer enn en journalist blant sine tre nærmeste venner.

Ettersom journalister i stor grad må fatte beslutninger ut fra ikke-objektive kriterier som aktualitet, viktighet og interesse, spiller denne virkelighetsforståelsen en viktig rolle i hvordan det endelige nyhetsproduktet blir. Journalistens holdninger og verdier («predispositions») er ifølge Donsbach viktig både for hva journalistene i det hele tatt registrerer som aktuelle nyhetssaker, hvilke saker som vurderes som viktige nok til å bearbeides videre og hvilke aspekter av saken som blir viet oppmerksomhet i det endelige nyhetsproduktet.

En konsekvens av en slik tilnærming er at journalistene på ett eller annet tidspunkt må ha blitt nettopp journalister, det vil si å ha gått gjennom en sosialiseringsprosess der de har lært seg å tenke som journalister og å se verden som en journalist. De viktigste påvirkningene skjer altså ikke gjennom teknikker, kriterier eller etiske normer, men rett og slett ved at journalister omgås hverandre. Slik skaper og vedlikeholder de en felles oppfatning om hva de skal gjøre og hvordan de skal gjøre det.

På bakgrunn av sine observasjoner i amerikanske nyhetsorganisasjoner mener Herbert Gans (1979:101) at journalisten har en viss frihet i selve produksjonen og utformingen av nyhetssaken. Det er både problematisk og uvanlig for redaktører, ledere eller andre å påvirke eller endre journalistens konklusjoner eller grunnleggende perspektiv. De endringene som gjennomføres handler i hovedsak om disponering, språk og lengde, altså om stil snarere enn innhold. Utvalg av fakta som presenteres, konklusjoner og evalueringer er det mindre akseptabelt å endre på. Samtidig tillegger Gans redaktørene en betydelig rolle i nyhetsproduksjonen. Journalister, skriver han, «må kombinere egen dømmekraft med det de tror vil gjøre redaktøren fornøyd; hvis [journalisten] ikke har spesielle interesser eller et bestemt synspunkt på en sak, vil de kun skrive for å gjøre sine redaktører fornøyde» (Gans 1979:102). Særlig har redaktørene en viktig rolle siden de bestemmer utvalget av saker. Her spiller journalisten en mer rådgivende rolle, mens det er redaktøren som bestemmer hva slags sak som skal skrives og hvor mye plass den skal ha.

Journalists do apply news judgment, both as members of a profession and as individuals, but they are by no means totally free agents, (...) they work within organizations which provide them with only a limited amount of leeway in selection decisions, which is further reduced by their allegiance to professionally shared values.

Gans 1979:79

Profesjonens rolle i sosialiseringen

Herbert Gans (1979) beskriver altså profesjonen som en faktor som begrenser journalistens frihet. I stedet for å betrakte journalistikkens profesjonsstatus som noe som gir den enkelte profesjonell autonomi, framhever han journalistprofesjonen som en hindring for journalistens påvirkning på sitt eget arbeid. En lignende tilnærming har de to britiske sosiologene Meryl Aldridge og Julia Evetts (2003) når de betegner profesjonalisering av journalistene som en slags avstandskontroll. De mener at en slik fri, men samtidig bundet arbeidssituasjon som journalistene har, krever at journalisten underlegges en streng selvdisiplinering. Julia Evetts (2003) har påpekt at en slik selvdisiplinering er en sentral del av – og bakgrunn for – den profesjonaliseringen som har funnet sted i mange profesjoner, blant annet journalistprofesjonen.

Også John Merrill (1986) peker på de problematiske sidene ved profesjonaliseringen av journalistikken. Men heller enn å fokusere på kontrollen av journalistene, frykter han at profesjonaliseringen av journalistyrket skal resultere i økt grad av ensretting og forutsigbarhet i mediene. Han mener at journalistfeltet står i fare for å bli til et «trangt, monolittisk selvsentrert fellesskap av rettroende, uten evne til å se utover seg selv eller til serviceorientering» (Merrill 1986:59), og at «pressefriheten reduseres til en frihet til å oppfylle forventningene til en profesjonell elite» (ibid:58). Resultatet av en slik utvikling hevder han vil bli tap av individuell frihet for journalistene, en større ensretting i journalistikken og mediene og en økende tendens blant journalistene til å kjempe for og forsvare sine egeninteresser. En slik prosess kan beskrives som en *profesjonell deformasjon* (Barrett 1962). Den profesjonelle ser verden ut fra sin profesjons synspunkt, og overser alt som faller utenfor dette bestemte perspektivet.

Påvirker kjønn eller politisk orientering oppfatningene?

Kjønn

Journalistyrket er tradisjonelt et mannsyrke. Både arbeidstider, arbeidsmåter og yrkets selvbilde har vært basert på den mannlige journalisten. Selv om kvinneandelen i journalistikken er på vei oppover⁸, kan journalistikken fortsatt karakteriseres som et maskulint kodet og styrt yrke. Andelen kvinnelige sjefredaktører var i 2001 på åtte prosent (Eide 2001), mens kvinneandelen i Norsk redaktørforening i 2002 var på 17

⁸ Andelen kvinnelige medlemmer i Norsk journalistlag har steget fra 20 prosent i 1981 til nærmere 40 prosent i 2003. Samtidig har journaliststudiet ved HiO hatt mer enn halvparten kvinner de siste ti årene (Bjørnsen 2003).

prosent, som til sammenligning tilsvarer andelen kvinner i Den norske kirkes presteforening (Allern 2002b).

Kvande og Rasmussen (1990) beskriver hvordan arbeidsorganisasjoner ofte er maskuline, både i hierarkisk oppbygning og i arbeidsmåte. Dette kan medføre at kvinnene som kommer inn i organisasjonen møter andre utfordringer enn det mennene gjør. De blir blant annet lett plassert i bestemte båser, ut fra ulike kjønnsstereotyper (Kanter 1977).

Liesbet Van Zoonen (1994) peker på hvordan kvinner møter en profesjon – og dermed også medieorganisasjoner – som er gjennomsyret av maskuline verdier. Hun sier at «feminism – even moderately defined – and professional journalism were at odds with each other» (Van Zoonen 1994:57). Også Tuchman mfl. (1978) beskriver journalistikken som en mannlig sjanger. Som en konsekvens av dette virker sosialiseringprosessen inn i journalistyrket forskjellig inn på menn og kvinner. På den ene siden stenges kvinnene ute fra enkelte av de arenaene der fellesskapet og yrkesidentiteten skapes, for eksempel deskarbeid, nattarbeid og uformell «pubkultur» (Smith 1976), samtidig som de i stor grad settes til å dekke bestemte, gjerne ikke-politiske, temaområder (Eide 2001). Kvinnelige journalister går altså inn i andre roller enn det de mannlige gjør. På den andre siden mener Neverla (1986) at den konkurransepregede, selvsikre og distanserte stilen som ligger i journalistyrket går på tvers av de verdiene de kvinnelige journalistene har fått i tidligere sosialisering. Ved å kombinere disse synspunktene påpeker Van Zoonen (1994:56) en interessant motsetning; nemlig at kravet om likestilling for kvinner i nyhetsproduksjonen ofte aksepterer de mannlige verdiene som råder i journalistikken, samtidig som kravene om økt innflytelse for kvinnelige verdier tar for gitt at disse verdiene er «kvinnelige», og ikke et resultat av de maskuline strukturene i yrket.

Melin-Higgins (1996) fant at kvinnene i hennes undersøkelse går inn i journalistikken med et mer idealistisk utgangspunkt enn det menn gjør, at de i større grad vil bruke journalistikken til å endre kritikkverdige forhold og opptre på vegne av publikum. Mannlige journalister var derimot mer opptatt av selve «nyhetsjakten», og av å avdekke «virkeligheten» i form av fakta. Mens de kvinnelige journalistene legger vekt på å være pedagogiske, er mennene opptatt av det mer håndtverksmessige når det gjelder å gjøre en god jobb.

Hun peker videre på at kvinnene utvikler seg mer i «mannlig» retning gjennom utdanningen, og tar til seg idealet om blodhunden (Melin-Higgins 1996), på stadig jakt etter nye avsløringer. Men hun peker likevel på en forskjell mellom de mannlige og de kvinnelige blodhundene: De kvinnelige blodhundene ønsker å oppnå noe med sine avsløringer (bloodhounds with a mission), mens for mennene er mye av gleden knyttet til selve jakten (Melin-Higgins 1996).

Den forskjellen Melin-Higgins her peker på kan sammenlignes med den Köcher (1986) mener å kunne se mellom britiske og tyske journalister (uansett kjønn) i sin undersøkelse. Hun peker på at «the differences support the thesis that British journalists concentrate more on the research phase than their German colleagues as well as the assumption that German journalists are more concerned with having an effect on society» (Köcher 1986:52).

Kan vi dermed si at de tyske journalistene har mer feminine verdier enn det de britiske har? Eller kan disse holdningene snarere knyttes til andre ting en kjønn? I sin artikkel peker Köcher (1986:50) på at de britiske journalistene er yngre og lavere utdannede enn sine tyske kolleger. Kan det være at dette kan bidra til å forklare forskjellene mellom tyske og britiske journalister?

Margareta Melin-Higgins (1996:3) peker på en slik mulighet når hun sier at «there is a significant social difference between male and female journalists, and that coincides with the social pattern of age, class and education» (ibid:3). Om det er kjønn i seg selv som skaper ulikhetene, eller det faktum at kjønnsforskjellene løper parallelt med andre forskjeller som er det utslagsgivende kan være vanskelig å sette fingeren på.

Alder kan være en mulig forklaring på ulik rolleoppfatning. Köcher (1986:53) peker på det hun karakteriserer som et generasjonsskifte, både i Tyskland og i Storbritannia, der de yngre journalistene har vesentlig annerledes idealer enn det de eldre har. Det er særlig to forskjeller som kommer tydelig fram (ibid:52). Yngre journalister er både mer opptatte av å «criticize abuses and publicize grievances», og å «pursue one's own interests further».

Ulik grad av utdanning kan være en annen forklaring på forskjeller i verdier. På samme måte som tyske journalister er høyere utdannet enn de britiske, viser Melin-Higgins (1996:3) i en undersøkelse av svenske journalister at de kvinnelige journalistene gjennomsnittlig er høyere utdannet enn de mannlige.

Politisk orientering

En annen side ved journalistene kan påvirke deres syn på journalistikkens oppgaver, nemlig hvilket politisk ståsted de har. I en mye omtalt undersøkelse av norske journalisters politiske orienteringer, gjennomført våren 2005 av analysebyrået Norsk Respons, fant man at journalistene sto tydelig lengre til venstre enn det folket ellers gjorde. Spesielt tydelig var det at Fremskrittspartiet var klart underrepresentert blant journalistenes politiske sympatier, samtidig som Sosialistisk Venstreparti hadde en mye høyere tilslutning blant journalister enn blant resten av befolkningen.

Denne orienteringen mot venstre kommer også til syne blant amerikanske journalister, om enn ikke så sterkt (Weaver & Wilhoit 1996:15). Andre amerikanske

undersøkelser viser at journalister er liberale på enkelte felt, som sosialpolitikk, mens de er konservative på andre områder, for eksempel i økonomiske spørsmål (Jamieson & Waldman 2002:169). Da D'Alessio & Allen (2000) gikk gjennom over femti ulike undersøkelser av politiske skjevheter i mediernes dekning av den amerikanske presidentvalgkampen, fant de at det verken var hold for å hevde liberale eller konservative undertoner. Mye tyder i det hele tatt på at den politiske skjevheten mellom journalister og deres publikum ikke er så tydelig og ensidig som enkelte hevder, samtidig som den skjevheten som finnes i liten grad påvirker de sakene de produserer. En slik balanse er vel å merke rimelig enkel å kontrollere i USA, dersom man legger til grunn en 50–50 dekning av kandidatene fra de to dominerende partiene. Kontrollen blir enkel å gjennomføre også for mediene selv. Det kan nok tenkes at mangelen på politiske skjevheter i en eller annen grad er resultat av at mediene selv holder god oversikt over sin egen dekning av valgkampen, og at de korrigerer seg selv for å unngå kritikk. Dermed kan nok balansen delvis også skyldes institusjonens selvkorrigerende, i tillegg til journalistens evne til å sette egne politiske standpunkter til side.

Men selv om politiske skjevheter ikke umiddelbart kommer til syne i medieinnholdet, kan det tenkes at politiske oppfatninger påvirker journalistenes forståelser av egne oppgaver. Slik kan politiske oppfatninger virke inn mer indirekte. Journalisten går nok ikke ofte med viten og vilje inn i en sak med formål om å påvirke sine lesere. Derimot kan det tenkes at ulike journalister har ulike forståelser av hva de skal gjøre, og at dette igjen kommer til uttrykk i sakene vedkommende lager. Særlig kan nok dette være tilfellet når sakene ikke inngår i nøye overvåkede valgkamper, slik jeg nevnte over. Skjevheten gjør seg dermed ikke så mye gjeldende partipolitisk som det den gjør når det gjelder hvilke saker det fokuseres på, og hvordan dette gjøres.

I sine undersøkelser av amerikanske journalister på både 80- og 90-tallet fant Weaver & Wilhoit (1996:144) at politisk ståsted sammenfalt med journalistenes forståelse av egne oppgaver. De som oppga å være politisk liberale var noe mer tilbøyelige til å vurdere de tolkende og overvåkende oppgavene som viktige, mens de konservative i større grad prioriterte formidlerrollen. En direkte oversetting av liberale til venstreorienterte og konservative til høyreorienterte kan muligens diskuteres, men jeg velger likevel å se dette resultatet som interessant også i forhold til den norske venstre–høyre aksene som jeg bruker i denne oppgaven.

Kenneth Starck og John Soloski (1977) undersøkte hvorvidt journaliststudenters oppfatning av mediernes rolle, og deres meninger om en kontroversiell aktuell sak, virket inn på hvordan de dekket denne saken. De fant at journaliststudenter som mente mediene skulle spille en deltakende rolle i samfunnet oftere skrev artikler i mer subjektiv form, mens de som mente mediene skulle være helt nøytrale i større grad forholdt seg til de rene faktaene. Videre mener de å se at studentene som på forhånd

hadde bestemte meninger om den saken de skulle dekke, faktisk skrev saker som var mer balanserte, interessante, nøyaktige, objektive og aktuelle enn de som forholdt seg nøytrale til saken. Slik konkluderer de med at nøytralitet i forhold til saker ikke nødvendigvis er det ideelle for journalister.

Patterson & Donsbach (1996) stilte journalister fra en rekke land politisk ladete spørsmål, som de skulle vurdere profesjonelt. De fant tydelige bevis for at journalistenes nyhetsvurderinger hang sammen med hvilke partisympatier de hadde. Særlig gjaldt dette de tyske journalistene, der så godt som alle spørsmål reflekterte journalistens partipolitiske standpunkt. Den minste sammenhengen mellom politisk ståsted og nyhetsvurderinger fant de i Storbritannia, USA og Sverige, men sammenhengen var fortsatt klart signifikant (Patterson 1998).

Sammendrag og avslutning; Kan vi forvente at utdanningen eller yrket påvirker studentenes idealer?

Dette teorikapitlet har hatt to hoveddeler; medienes samfunnsoppgaver og profesjonssosialisering. Her vil jeg forsøke å samle trådene fra disse to delene og skissere den videre bruken av dem i det empiriske materialet jeg bruker i oppgaven herfra og ut.

For det første har jeg presentert ulike syn på medienes oppgaver i samfunnet. Disse oppgavene er betinget av mer overgripende medieideologier, som igjen er forankret i samfunnet mediene virker i. Tre viktige faktorer som påvirker hvilken medieideologi som gjelder i et samfunn er politiske bindinger, medienes historiske framvekst og profesjonens status. Disse påvirker hvordan mediene er organisert, hvilke oppgaver de forventes å utføre og hvordan disse oppgavene blir utført. Men også den enkelte journalisten kan ha innflytelse på hvordan det endelige medieproduktet blir seende ut. Ulike journalister ser virkeligheten med ulike «briller», samtidig som de har en viss frihet til selv å velge tema, fokus og ramme på de sakene de produserer. Tidligere undersøkelser har funnet flere ulike idealer (eller roller) som journalister oppgir å ha. Grovt sett kan vi skille ut to dimensjoner som kan beskrive de idealene som går igjen; dimensjonen nøytral– deltakende beskriver journalistens posisjonering i forhold til sakene som beskrives, mens passiv–aktiv-dimensjonen handler om journalistens autonomi og arbeidsmåte. Disse dimensjonene er ikke gjensidig utelukkende, men snarere ulike idealer. Tidligere empiriske undersøkelser viser at journalistene tar til seg mange ulike, og ofte også motstridende, idealer. Synet på medienes oppgaver i samfunnet er hovedtemaet i denne oppgaven, derfor er den også viet mest plass.

For det andre har jeg beskrevet den prosessen som kalles profesjonell sosialisering, eller sekundærsosialisering, altså den prosessen som skjer når en person

sosialiseres inn i en yrkesrolle, med de kunnskapene, forventningene og normene som ligger forankret i den.

I de neste fire kapitlene skal jeg ta for meg StudData-materialet og forsøke å belyse disse spørsmålene empirisk, ut fra norske forhold. I de to første empirikapitlene (kapittel 4 og 5) vil jeg se hvordan journaliststudentene i undersøkelsen ser på de ulike oppgavene, hvilke mer overgripende idealer dette kan tyde på at er de viktigste, og om disse idealene er felles for alle grupper av studenter. Dette kan si oss noe om hvilke idealer som er de rådende blant norske journaliststudenter i dag, og om disse er de samme idealene som har vært påvist i andre land eller til andre tider. Det teoretiske bakteppet her er dermed den første, journalistspesifikke delen av dette teorikapitlet.

Deretter, i kapittel 6 og 7, vil jeg undersøke om og hvordan utdanningen og møtet med yrket påvirker journalistenes idealer. Skjer det noen endringer? Hvilke endringer skjer? Hvilke faser ser ut til å være de viktigste for dannelsen av journaliststudentenes idealer? Disse kapitlene vil hvile på det teoretiske grunnlaget som er lagt i denne andre delen av teorikapitlet, som har tatt for seg sekundærsosialisering.

Data og analysemetoder

3.1 Beskrivelse av datamaterialet

Om StudData-materialet

Datagrunnlaget i denne oppgaven er hentet fra StudData-undersøkelsen. Dette er en longitudinell surveyundersøkelse, der studenter fra elleve høyskoler og universiteter – totalt tyve profesjonsutdanninger – deltar. Tre kull studenter skal svare på spørsmål i første og siste semester av utdanningen, og deretter tre og fem år etter endt utdanning. De første dataene ble samlet inn høsten 2000, mens de siste skjemaene skal sendes ut høsten 2012. Totalt skal det altså innhentes data om tre kull som skal svare i fem faser⁹.

I de to første fasene (det vil si første og siste semester) organiseres utdelingen og utfyllingen av skjemaene ved utdanningene studentene tilhører. Skjemaene er sendt ut til avdelingene, og blir så delt ut til studentene i undervisningen. Utfyllingen av skjemaene skjer på skolen i undervisningstiden.

I de senere fasene sendes StudData-skjemaene med posten, med vedlagt frankert svarkonvolutt. De som ikke har svart purres to ganger via post. I enkelte utdanningsgrupper har de som ikke har returnert skjemaet også blitt oppringt med tilbud om nytt skjema eller telefonintervju.

Spørreskjemaet som brukes i StudData-undersøkelsen består av to deler; en generell og en fagspesifikk¹⁰ del. Den generelle delen av skjemaet inneholder spørsmål om motivasjon for eller vurdering av studiet og yrket; arbeidsvaner og -måter; forventninger til framtidig yrkesliv og innfrielsen av disse; livskvalitet og psykisk velvære; verdier og holdninger og mer generelle bakgrunnsdata. Skjemaene

⁹ Et unntak er panel 2, som ikke er spurt ved studiestart.

¹⁰ Fra og med våren 2005 er det fagspesifikke skjemaet fjernet fra undersøkelsen. Dermed finnes de fagspesifikke spørsmålene kun for fase 1 og 2 i panel 1 og for fase 2 og 3 for panel 2, altså de dataene jeg bruker i min undersøkelse.

som besvares etter endt utdanning har også mer yrkesrelaterte spørsmål, som arbeidsplass, stilling og inntekt. Det generelle StudData-skjemaet er laget ved Senter for profesjonsstudier (SPS) ved Høgskolen i Oslo.

De fagspesifikke skjemaene inneholder spørsmål av mer faglig art, og er ulike for hver enkelt utdanning. Her spørres det om faglige, etiske og andre spørsmål som er spesielt interessante for den aktuelle profesjonen. I denne oppgaven har jeg hovedsaklig brukt data fra de fagspesifikke skjemaene til journalistene¹¹.

Tabell 3.1 Svarprosent i alle faser av StudData-undersøkelsen			
	Antall utsendte skjemaer	Antall svart	Svarprosent
<i>SD1,1 høsten 2000</i>			
HiO	66	57	86,4
HVO	60	46	76,7
Totalt SD1,1	126	103	81,7
<i>SD1,2 våren 2002</i>			
HiO	65	47	72,3
HVO	59	27	45,8
Totalt SD1,2	124	74	59,7
Svart i begge fasene	124	65	52,4
<i>SD2,2 våren 2001</i>			
HiO	71	53	74,6
HVO	59	34	57,6
Totalt SD2,2	130	87	66,9
<i>SD2,3 våren 2004</i>			
HiO	72	44	61,1
HVO	55	28	50,9
Totalt SD2,3	127	72	56,7
Svart i begge fasene	127	59	45,7
Tallene er hentet fra dokumentasjonsrapportene fra de fire undersøkelsene, og er tilgjengelige på SPS sine StudData-sider (www.hio.no/enheter/senter_for_profesjonsstudier_sps/studdata)			

Som vi ser av tabell 3.1 er svarprosenten i det første panelet bedre enn i det siste. Mer enn åtte av ti svarte ved studiestart, mens seks av ti svarte ved studieslutt. Totalt var det rett over halvparten av studentene som ble spurt som både svarte før og etter utdanningen (n=65). I disse to fasene ble skjemaene delt ut i undervisningstiden, noe som nok har bidratt til den høye svarprosenten ved studiestart. Hvorfor svarprosenten

¹¹ De fagspesifikke skjemaene er laget av Rune Ottosen, professor ved avdeling for journalistikk, bibliotek- og informasjonsfag ved Høgskolen i Oslo, Jan Fredrik Hovden, stipendiat ved Høgskolen i Volda og Gunn Bjørnsen ved Høgskolen i Oslo.

er såpass mye lavere ved studieslutt kan nok delvis forklares ved at enkelte studenter har sluttet i utdanningen eller at praksisperioder og arbeid med semesteroppgaver har gjort at studentene i mindre grad var samlet i klasseromsundervisning i siste semester. Særlig ser vi at svarprosenten har gått mye ned ved utdanningen i Volda, fra 77 prosent i første semester til 45,8 prosent i siste semester. Akkurat hva som er årsaken til det er det vanskelig for meg å gi noen god forklaring på.

I det andre panelet var svarprosenten ved studieslutt omtrent den samme som i panel 1 i Oslo (75 prosent), mens Volda bedret seg noe (fra 46 prosent i panel 1 til 58 prosent i panel 2). Samlet sett svarte 67 prosent av de spurte i panel 2 ved studieslutt. I den siste fasen (etter tre år i yrket) ser vi at svarprosenten har gått noe ned, fra 67 til 57 prosent. En slik nedgang må vi kunne forvente, siden respondentene ikke lenger svarer på skjemaene i en undervisningssituasjon, men har fått spørsmålene tilsendt i posten. Igjen ser vi at Oslo-studentene i noe større grad enn Volda-studentene har svart på undersøkelsen, men forskjellen her er mindre enn tidligere (61 prosent i Oslo mot 51 prosent i Volda). Samlet sett har 46 prosent svart på undersøkelsen i begge fasene.

I analysene jeg gjør i denne oppgaven bruker jeg tre ulike utvalg fra dette datamaterialet. For det første gir jeg en oversikt over de to panelenes svar ved studieslutt, hvor vi altså har en svarprosent på rundt 60 prosent. For det andre ser jeg i endringsanalysene på de respondentene i hvert panel som har svart på begge tidspunktene. Svarprosentene her er på henholdsvis 52 prosent i utdanningen og 57 prosent i møtet med yrket.

I alle analysene kan vi dermed se at nesten halvparten av respondentene har falt ut av analysene. Et spørsmål som må stilles er om det er noen systematiske frafall blant journaliststudentene i de to kullene. Det vil i så fall kunne prege de resultatene jeg kommer fram til. Ett slikt moment mener jeg det er viktig å ha i bakhodet i denne undersøkelsen. Det er trolig at mange av dem som ikke jobber som journalister går ut. Vi kan også tenke oss at de som er usikre på om journalistutdanningen er det rette for dem, eller de som ikke føler seg som journalister, i større grad lar være å svare på undersøkelsen. En slik oppfatning kan styrkes fordi 1) nesten alle som svarer oppgir å ha arbeidet fulltid som journalister etter utdanningen (79 prosent), 2) få oppgir å ha tatt videre utdanning etter fullførte journaliststudier (23 prosent).

Longitudinelle paneldata

StudData-undersøkelsen er en longitudinell panelundersøkelse. En panelundersøkelse innebærer at man innhenter data fra de samme personene to eller flere ganger, med mulighet for å registrere endring både på gruppenivå og på individnivå. Dette gjør oss i stand til å se ikke bare om og hvilke endringer som skjer, men også hvilke personer

som endrer holdninger (Johannessen mfl. 2004:72). Det gjør oss også i stand til å måle endringer og utvikling som skjer i grupper over tid.

Utvalgsstørrelse

Datagrunnlaget i som jeg bygger denne undersøkelsen på er av begrenset størrelse. Særlig når jeg ser på endringene som skjer, er antallet respondenter i minste laget (65 i utdanningen og 58 i møtet med arbeidslivet). Likevel vil jeg forsvare bruken av datamaterialet slik jeg har gjort det her. For det første er dette et felt det har vært gjort lite tidligere forskning på her til lands, og til dels også internasjonalt. Dermed mener jeg det er interessant å gi et bilde av hvordan norske journaliststudenter ser på sitt framtidige ansvar i samfunnet. For det andre gir dette materialet oss tilgang til data over tid, noe som er spesielt interessant når vi skal forsøke å forklare hvorfor studentenes forståelser og vurderinger har blitt som de har. I tidligere kvantitative undersøkelser av studenter har man for eksempel pekt på journalistutdanningen som viktig, ettersom man har funnet forskjell på journalister som har tatt en slik utdanning og de som ikke har det. Men for å finne svar på om utdanningen faktisk endrer de unge journalistenes forståelser av eget yrke, og ikke bare tiltrekker seg bestemte typer journalister, er et longitudinelt design en stor fordel.

Spørsmålene om medienes oppgaver i samfunnet

Spørsmålene som er brukt i denne oppgaven er et batteri på 15 spørsmål:

Nedenfor står en liste over samfunnsoppgaver som mediene kan sies å ha. Hvor viktig synes du de er?

- a. Informere om politiske saker og konsekvenser
- b. Informere om ulykker og dramatiske hendelser i samfunnet
- c. Drive forbrukeropplysning
- d. Overvåke makthavere, avsløre maktmisbruk, korrupsjon o.l.
- e. Tale svake gruppers sak, forsvare enkeltmennesker rammet av urettferdighet/overgrep
- f. Sørge for at mediebedriftene går godt og blir økonomiske sterke og sunne bedrifter
- g. Bidra til toleranse og større forståelse mellom ulike folkeslag og kulturer
- h. Underholde
- k. Sørge for en levende samfunnsdebatt der flest mulig kommer til orde
- l. Formidle nye tanker, arbeide for endring og fornyelse i samfunnet
- m. Formidle og forsvare vår kulturarv og våre moralske verdier
- n. Stimulere publikum til å løfte fram nye tanker og ideer
- o. Være en mest mulig nøytral observatør av begivenheter
- p. Tale på vegne av folk flest
- q. Formidle informasjon fra de styrende i samfunnet

For hvert spørsmål ble det oppgitt seks alternativer: «Svært viktig», «Litt viktig», «Verken viktig/uviktig», «Lite viktig», «Ikke viktig» og «Vet ikke», med verdier fra henholdsvis 1 til 6. For å gjøre presentasjonen av dataene mer intuitiv, har jeg valgt å snu rekkefølgen på verdiene, slik at 1 tilsvarer alternativet «Ikke viktig» og 5 tilsvarer alternativet «Svært viktig». I analysen har jeg ikke tatt med de som har svart «Vet ikke».

I tillegg har jeg tatt med to bakgrunnsvariabler, som jeg ønsker å diskutere studentenes svar nærmere ut fra, nemlig kjønn og politisk orientering. Begge disse vil jeg kommentere nærmere i kapittel 5.

Dataenes validitet

Når vi forsøker å si noe om verden ut fra kvantitative data er det viktig å stille spørsmålstegn til disse dataenes egnethet til dette, altså dataenes *validitet* eller gyldighet (Skog 1998:88ff). Det er fire grunnleggende typer validitet som må gjøres rede for.

Intern validitet handler om hvordan kausaleffekter i dataene fortolkes. I dette tilfellet betyr det om jeg har klart å isolere den effekten jeg er ute etter, nemlig den effekten som stammer fra sosialiseringen inn i journalistyrket. Jeg vil også forvente at det vil skje andre typer endringer hos studentene. Ettersom de aller fleste journaliststudentene er unge voksne, vil jeg tro det skjer en *modnings-* eller *etableringseffekt*, ettersom studentene blir eldre og etablerer seg med familie og fast bosted. Men ettersom utdanningen bare er på to år, vil jeg ikke tro at denne effekten er stor. En slik effekt vil trolig heller ikke virke særlig sterkt inn på spørsmålene jeg tar for meg i denne oppgaven. Videre kan det tenkes at det er visse trender i tiden som endrer seg, altså at vi får en *samfunnsendringseffekt*. For eksempel kan terroranslagene i USA 11. september 2001, og den mediedebatten som fant sted i kjølvannet av dem, ha virket inn på studentenes oppfatninger av journalistikkens samfunnsoppgaver. Men som vi straks skal få se i figur 3.1, er det svært stor grad av sammenfall mellom vurderingene i de to panelene ved studieslutt, selv om dataene fra disse to ble samlet inn på ulike tidspunkter. Til slutt kan det tenkes at det finnes en generell *utdanningseffekt*, som påvirker studentenes verdier. Dag Inge Jacobsen (2001) finner at studentene i hans undersøkelser hadde vesentlig mindre autoritære verdier da de var ferdige med utdanningen enn det de hadde da de startet. Men også her kan man stille seg spørsmålet om i hvor stor grad en slik effekt vil påvirke forståelsene av hvor viktige de ulike samfunnsoppgavene er.

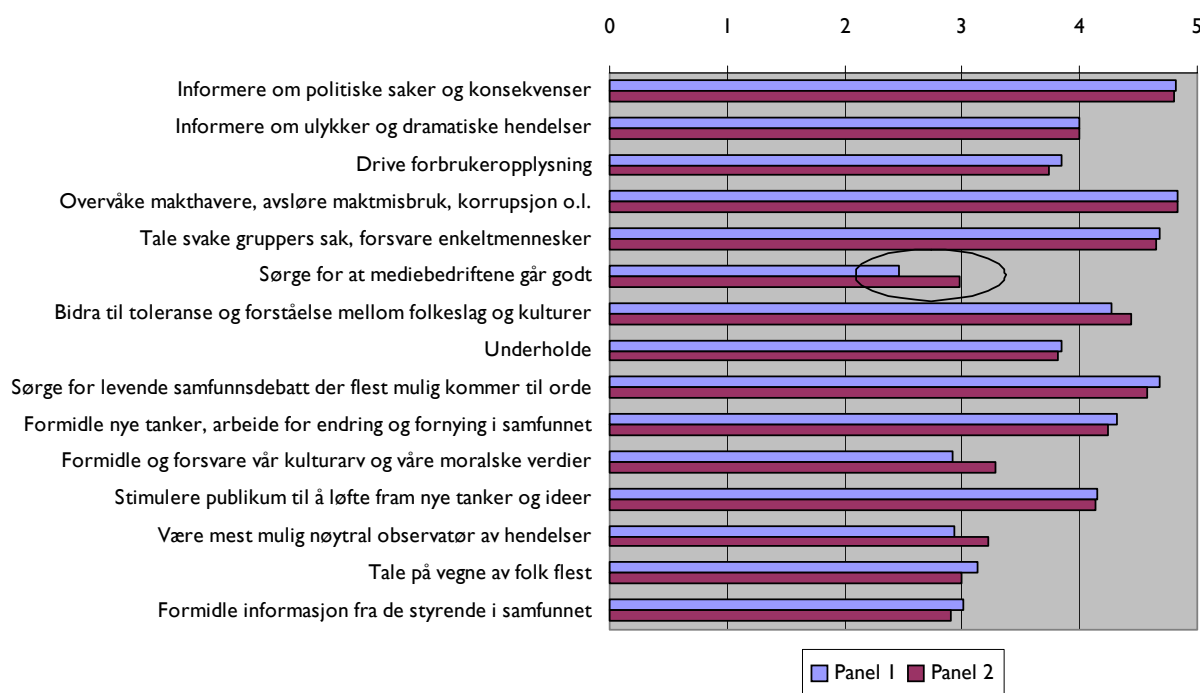
Ekstern validitet er først og fremst spørsmålet om generaliserbarhet. I hvilken grad kan resultatene mine tolkes som gyldige for norske journaliststudenter, eller norske journalister? Denne oppgaven baserer seg på besvarelser fra to kull norske

journaliststudenter, og inneholder dermed ikke direkte informasjon om journaliststanden som helhet, eller om de som velger andre veier enn journalistutdanningen for å komme seg inn i yrket. En direkte overføring av resultatene fra denne undersøkelsen til norske journalister generelt har derfor lite for seg. Derimot vil jeg påstå at datamaterialet kan gi et godt bilde av norske journaliststudenter ved årtusenskiftet, ettersom det inneholder en vesentlig andel av studentene fra landets to største journalistutdanninger. I tillegg har vi to ulike kull som vi kan kontrollere med hverandre ved studieslutt, der vi har overlappende data. Som vi skal se i oppgaven sammenfaller resultatene i de to kullene i stor grad på dette tidspunktet, og resultatene styrker dermed hverandre.

Begrepsvaliditet er spørsmålet om hvorvidt vi har målt det vi faktisk ønsker å måle, og registrert det på en tilfredsstillende måte, altså om operasjonalisering og utvalg er tilfredsstillende. Vi må kunne spørre oss om hvorvidt de resultatene vi kommer fram til i undersøkelsen faktisk gjenspeiler virkeligheten, eller om de snarere er et resultat av spørsmålene som er stilt eller måten dataene er samlet inn på. I denne oppgaven ønsker jeg å undersøke hvordan norske journaliststudenter ser på sin egen rolle i dag, og om disse oppfatningene kan spores tilbake til utdanningen eller de første årene i yrket. Jeg har satt opp to dimensjoner som jeg tolker disse spørsmålene ut fra; passiv–aktiv og nøytral–deltakende. De tidligere undersøkelsene som utgjør bakgrunnen for disse dimensjonene, bruker imidlertid noe andre spørsmål enn de som stilles i StudData-undersøkelsen. Hvordan mine spørsmål kan relateres til dimensjonene må i stor grad bli en skjønssak, og vil bli diskutert nærmere i kapittel 4.

Kan variasjoner forklares ved at gruppene er ulike?

Det er altså to ulike grupper av studenter som er sammenfattet i tabellen, den ene følges gjennom utdanningen, mens den andre følges ut i arbeidslivet. Som nevnt over må vi kunne forvente en viss variasjon gruppene imellom, og det kan være interessant å få et bilde av denne variasjonen. Ved å se på det tidspunktet der vi har overlappende data for begge studentgruppene, nemlig ved studieslutt, kan vi få et inntrykk av hvor forskjellige de to gruppene er.

Figur 3.1 Vurdering av samfunnsoppgaver i de to panelene i StudData. Markerte søyler viser signifikante forskjeller mellom panelene ($p < 0,05$, t-test for uavhengige utvalg)

Ut fra figur 3.1 kan det se ut som om disse forskjellene ikke er spesielt framtreddende. Det er i hovedsak tre samfunnsroller studentene vurderer ulikt ved studieslutt. Det gjelder det å sørge for at mediebedriftene går godt (differanse på 0,52), det å formidle og forsvare vår kulturarv og våre moralske verdier (differanse på 0,37) og det å være en mest mulig nøytral observatør av hendelser (differanse på 0,29). Det er imidlertid bare det å sørge for at mediebedriftene går godt som er så ulikt vurdert i de to panelene at forskjellen mellom gruppene slår ut som statistisk signifikant.

Alle disse rollene som de to panelene vurderer ulikt, faller imidlertid inn blant de aller lavest vurderte rollene i begge gruppene. For det første panelet kommer de på henholdsvis 15., 14. og 13. plass, mens de av det andre panelet er vurdert som de 14., 11., og 12. viktigste rollene.

For de viktigste rollene, derimot, er forskjellene minimale. De tre rollene som er vurdert som viktigst, nemlig det å overvåke makthavere, avsløre maktmisbruk, korrupsjon og lignende; det å informere om politiske saker og konsekvenser; og det å tale enkeltgruppers sak og forsvare enkeltmennesker, har differanser mellom de to gruppene på henholdsvis 0,1, -0,1, og 0,3.

Vi kan ikke ut fra dette si at de to panelene skiller seg vesentlig fra hverandre når det gjelder vurderingen av disse ulike samfunnsrollene. Dermed kan vi også med noe større sikkerhet anta at de endringene vi ser gjennom de ulike fasene er reelle

endringer som følge av møtet med utdanning og arbeidsliv, og ikke kun resultat av ulike utvalg.

3.2 Analysemetoder

I denne oppgaven vil jeg bruke flere metodiske tilnærminger til datamaterialet. For det første vil jeg bruke beskrivende statistikk for å gi et bilde over hvordan studentene oppfatter medienes samfunnsrolle, og hvordan disse oppfatningene endrer seg over tid. Deretter vil jeg bruke tolkende statistikk for å signifikant teste alle endringer og forskjeller mellom menn og kvinner og mellom studenter med ulikt politisk ståsted. Jeg vil også bruke mer avanserte metoder, nemlig faktoranalyse, som jeg bruker for å finne fram til noen bredere idealer blant studentene, og regresjonsanalyse, som jeg bruker for å kontrollere hvordan enkelte egenskaper ved studentene virker inn på deres oppfatninger av medienes samfunnsoppgaver.

Kvantitativ metode og forståelsen av dataene

Når man bruker kvantitative data for å beskrive slike holdningsspørsmål er det viktig å være forsiktig i tolkningene. Materialet man har å analysere ut fra er svært smalt, ettersom vi kun har en tallverdi for hvert av spørsmålene. Man må alltid være oppmerksom på faren ved at ulike studenter forstår spørsmålene ulikt, eller at enkelte studenter er mer kritiske og selektive enn andre i hva de for eksempel legger i at noe er svært viktig.

Spørsmålene er stilt i et spørsmålsbatteri, der studentene skal ta stilling til en rekke påstander, og vurdere viktigheten av dem ut fra en skala fra 1 til 5, en såkalt Likert-skala. Spørsmålene skal ikke rangeres, og det er mulighet til å vurdere alle oppgavene som svært viktige. En fare ved dette er at variasjonsbredden kan bli liten i enkelte av spørsmålene. På den andre siden kan en slik rangeringsmetode også være problematisk, ettersom vi må kunne forvente at studentene ikke har faste oppfatninger av hvor viktig alle oppgavene er i forhold til andre. Det kan faktisk være slik at mange ting oppleves som like viktige, og det får vi med oss ved å bruke en slik skala.

Fordelen med en slik metode er imidlertid at det gir oss muligheten til å få oversikt over og analysere store mengder data både raskt og relativt enkelt, noe som er en viktig forutsetning i en oppgave som denne. Dessuten kan en kvantitativ oversikt reise interessante spørsmål for seinere undersøkelser. Denne typen kvantitativ forskning på journaliststudenter – ja, på norske journalister i det hele tatt – i liten grad gjennomført tidligere, noe som gjør det interessant å få en oversikt, selv om antallet respondenter er begrenset.

I oppgaven kommenterer jeg en del forskjeller mellom ulike observasjoner, enten det er mellom forskjellige grupper på samme tid, eller om det er samme gruppe på to ulike tidspunkter. Utvalget jeg baserer undersøkelsen på er av begrenset størrelse, noe som gjør det ekstra viktig å signifikant teste alle disse forskjellene. Slik reduserer jeg risikoen for å kommentere endringer eller forskjeller som skyldes tilfeldige variasjoner i utvalget. I all hovedsak vil jeg bruke t-tester for uavhengige utvalg når jeg vil teste forskjeller mellom ulike grupper av journaliststudenter, mens endringer blir målt ved bruk av t-tester for avhengige utvalg. Signifikansnivået jeg vil forholde meg til er $p < 0,05$.

Regresjonsanalysen

I Kapittel 4 bruker jeg en regresjonsanalyse for å forsøke å finne noen forskjeller mellom studenter av ulikt kjønn og ulik politisk orientering. Jeg har her brukt en multipl lineær regresjon, der jeg har kontrollert for forskjellene mellom menn og kvinner og mellom venstreorienterte og sentrum-/høyreorienterte journaliststudenter. I tillegg har jeg kontrollert for variablene panel, utdanningssted, tidligere journalistisk erfaring (mer enn tre måneder), samt

Formålet mitt med denne faktoranalysen er tredelt. For det første vil jeg se hvor mye utvalget spiller inn, altså i hvor stor grad forskjellene i studentenes forståelser kan knyttes til hvilket panel de er med i eller hvilken utdanningsinstitusjon de tilhører. For det andre vil jeg se om forståelsene kan ses i sammenheng med hvorvidt de har journalistisk erfaring fra før eller ikke, og dermed hvor langt de kan sies å ha kommet i sosialiseringssprosessen allerede ved studiestart. For det tredje vil jeg bruke regresjonsanalysen for å isolere de effektene som stammer direkte fra kjønn og politisk orientering. Det kan for eksempel tenkes at kvinner er mer venstreorienterte enn menn, og at mye av forskjellen mellom kjønnene kan forklares ved politisk orientering, eller omvendt.

Jeg vil altså bruke regresjonsanalysen for å kontrollere for noen bestemte bakgrunnsvariabler, ikke for å foreslå kausalmekanismer eller bygge opp under noen teoretisk modell.

Faktoranalysen

I kapittel 5 har jeg brukt en faktoranalyse for å se om det kommer til syne noen underliggende strukturer i datamaterialet som kan kaste lys over empirien fra StudData. En slik faktoranalyse gjør oss i stand til å finne underliggende strukturer i hvordan flere ulike spørsmål blir vurdert.

Et eksempel på bruken av en slik faktoranalyse kan være utviklingen av intelligenstagter. Utgangspunktet for slike tagter er at mennesker har ulike evner på ulike områder, for eksempel er noen flinke til å forstå tall, andre til å se mønstre i figurer, mens andre igjen har god utviklet sans for språklig logikk. Når man skal lage spørsmål som måler disse ulike evnene, kan man bruke faktoranalyse for å se om de spørsmålene som er tenkt å måle de samme evnene samvarierer med hverandre. I en god intelligenstagt vil de bakenforliggende strukturene (faktorene) vi finner ved hjelp av faktoranalysen representere de ulike evnene hos de som besvarer den.

Faktoranalyse kan brukes på to ulike måter; bekreftende eller eksplorerende (Pett mfl. 2003). En *bekreftende* faktoranalyse innebærer at vi har antakelser om hvilke dimensjoner vi leter etter, og hvilke spørsmål disse består av. Denne metoden kan for eksempel brukes for å teste kvaliteten på en intelligenstagt. I en *eksplorerende* faktoranalyse vet man ikke hvor mange faktorer som er nødvendige for å forklare sammenhengen mellom et sett spørsmål, eller hvilke spørsmål som faller i samme faktor.

I denne oppgaven bruker jeg faktoranalyse for å forsøke å finne noen bakenforliggende strukturer i hvilke forståelser journaliststudentene har av medienes oppgaver i samfunnet. I teorikapitlet satt jeg opp to dimensjoner (passiv–aktiv og nøytral–deltakende), som jeg vil forsøke å finne spor av i journaliststudentenes svar. Men jeg vil ikke begrense analysen til å teste om disse teoretiske dimensjonene passer med mitt datamateriale. Jeg vil altså benytte meg av en eksplorerende faktoranalyse, der jeg ser på de mønstrene som forklarer variasjonen best mulig. Og først deretter vil jeg se om mønstrene som kommer fram passer til de nevnte dimensjonene.

Det er viktig å presisere at en slik eksplorerende faktoranalyse ikke bygger på teoretiske antakelser, men på statistisk samvariasjon. Resultatene fra analysen må dermed tolkes ut fra teoretiske eller andre argumenter. Samvariasjon betyr ikke alltid at ting henger kausalt sammen, eller at de ulike spørsmålene i det hele tatt har noe med hverandre å gjøre (Berglund 2004). Man står hele tiden i fare for å beskrive sammenhenger som ikke er reelle, men som har andre, bakenforliggende årsaker. Når jeg bruker resultatene fra faktoranalysen i denne oppgaven vil jeg gjøre det med varsomhet. Jeg vil forsøke å trekke trådene tilbake til teorien, samtidig som jeg vil kontrollere de indeksene jeg genererer ut fra hver faktor opp mot utviklingen i de enkelte oppgavene disse indeksene består av.

Gitt at man er bevisst på de faremomentene som ligger implisitt i bruken av eksplorerende faktoranalyse, kan denne metoden være et svært nyttig redskap. Blant annet kan den redusere kompleksiteten i datamaterialet, og gjøre det mer oversiktlig både for meg i de videre analysene og for leseren. Samtidig kan det gi oss en pekepinn på hvor godt de dimensjonene som er påvist i tidligere forskning passer på norske journaliststudenter i dag.

Indekser

Ut fra faktoranalysen konstruerer jeg fire additive indekser. En indeks er et sett av spørsmål som er satt sammen til en enkelt verdi. En additiv indeks betyr at jeg har lagt sammen verdiene fra hvert av spørsmålene. Jeg har ikke vektet dem i forhold til hverandre. For å gjøre resultatene lettere å lese og se i forhold til hverandre har jeg dividert denne summen på antall spørsmål i hver indeks. Slik kan vi forholde oss til den samme skalaen for indeksene som for enkeltspørsmålene.

Ved å bruke indekser blir dataene mer oversiktlig, men samtidig mister vi mye informasjon på den måten. Særlig er dette viktig å være oppmerksom på når man skal se på endringer over tid, som jeg gjør her. Spørsmålene som hver indeks består av kan endre seg i motsatte retninger, og dersom vi kun ser på indeksen vil dataene framstå som mer stabile enn de i virkeligheten er. Derfor forholder jeg meg også til spørsmålene hver for seg, og vil legge spesielt merke til om de går i ulike retninger innenfor indeksene.

Hver av indeksene har jeg definert til å bestå av de tre spørsmålene i hver faktor som har de høyeste faktorladningene. Dette medfører at styrken på sammenhengen innad i de fire indeksene blir noe ulik. Alle faktorene inneholder to spørsmål med relativt høye ladninger (mellom 0,7 og 0,9), mens det tredje spørsmålet i alle indeksene med unntak av nummer 1 er lavere (fra 0,4 til 0,6).

Tabell 3.2

	Indeks 1	Indeks 2	Indeks 3	Indeks 4
	<i>Overvåkning</i>	<i>Offentlighet</i>	<i>Underholdning</i>	<i>Formidling</i>
Faktorladninger	0,8 / 0,8 / 0,7	0,9 / 0,8 / 0,6	0,7 / 0,7 / 0,6	0,9 / 0,8 / 0,4
Cronbachs Alpha	0,74	0,80	0,56	0,55

Den nederste raden i tabell 3.2 viser Chronbachs Alpha for hver av de fire indeksene. Dette er et mål for hvor god en indeks er. En vanlig tommelfingerregel er at indekser hovedsakelig brukes dersom de har en Chronbachs Alpha som 0,8 eller større. Av mine indekser er det kun én som oppfyller dette kravet, nemlig offentlighetsindeksen. I denne oppgaven bruker jeg faktoranalysen med et mer utforskende mål for øyet. Jeg ønsker gjennom den å få strukturert datamaterialet, for slik å kunne få øye på de mer overordnede dimensjonene i studentenes idealer. Derfor velger jeg likevel å benytte disse indeksene. Samtidig gjør den lave Chronbachs Alpha det nødvendig å dobbeltsjekke disse indeksene ved å også se på spørsmålene hver for seg. I empirikapitlene vil jeg derfor både se på indeksene, som gir et grovt overblikk, og på enkeltoppgavene, som gjør meg i stand til å se mulige inkonstistenser innad i indeksene.

Når jeg ser på hvordan journaliststudentene har svart, ser indeksene ut til å henge sammen. De er i stor grad rangert etter hverandre og ingen av enkeltspørsmålene i

hver indeks endrer seg i ulike retninger. Også gjennomsnittsverdiene er i stor grad sammenfallende innad i hver indeks, kun med enkelte unntak. Samtidig ser indeksene ut til å stemme rimelig godt overens med tidligere empiri og de teoretiske drøftingene jeg har gjort innledningsvis. Jeg vil derfor hevde at det er fruktbart å bruke indeksene slik jeg har gjort her.

Forståelse av medienes oppgaver

Journaliststudentenes vurderinger ved slutten av utdanningen

4.1 Innledning til empiridelen

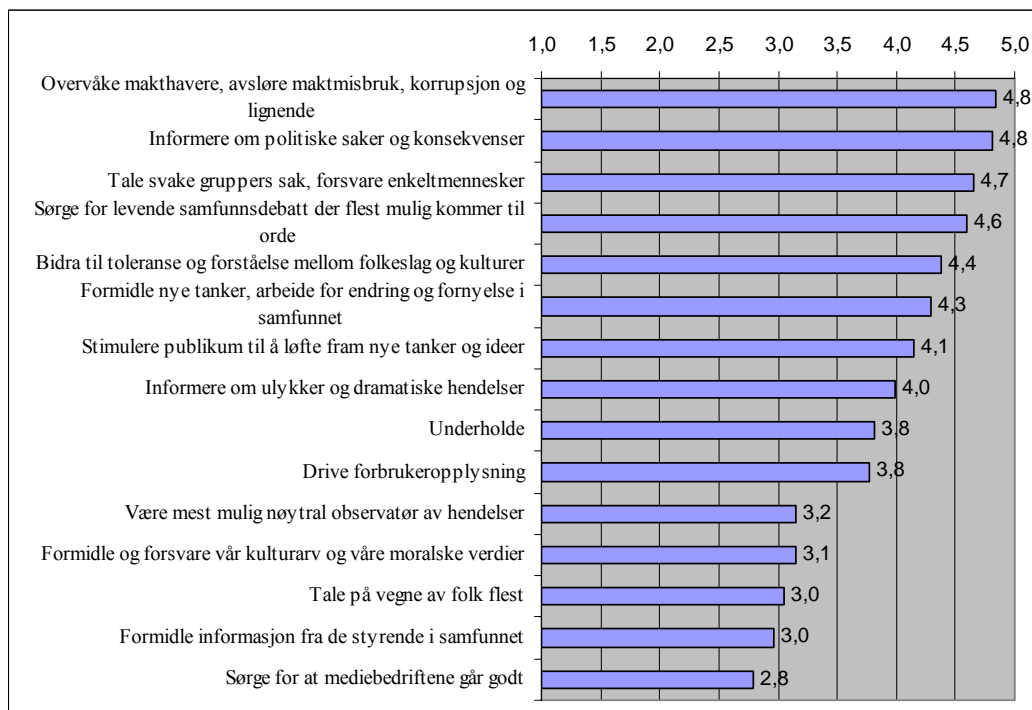
De foregående kapitlene beskriver tidligere undersøkelser av medienes samfunnsroller, og den sosialiseringen inn i et yrke som skjer gjennom utdanning og møtet med yrket i praksis. I de neste fire kapitlene vil jeg se hvordan dette ser ut for journaliststudentene i StudData-undersøkelsen.

I kapittel 4 og 5 konsentrerer jeg meg om studentenes svar ved studieslutt. Jeg starter altså med det midterste tidspunktet jeg har data fra. Årsaken til at jeg har valgt å gjøre det slik er at StudData-undersøkelsen på dette tidspunktet har overlappende data fra to kull studenter. Ettersom antallet studenter i hvert av kullene er begrenset, mener jeg det er best å bruke det tidspunktet der jeg har flest observasjoner for å gi det generelle overblikket. Som et resultat av dette vil den første og siste fasen (rekrutteringsfasen og etter tre år i arbeidslivet) ikke bli behandlet for seg selv. Disse to tidspunktene bruker jeg bare for å vise hvilke endringer som skjer i forhold til forståelsen ved studieslutt, i kapittel 6 og 7. De forståelsene studentene hadde da de begynte utdanningen vil dermed dessverre bli lite diskutert i denne oppgaven. Det er synd, siden nettopp rekrutteringen ser ut til å være en viktig faktor, som vi etter hvert skal se. For en god gjennomgang av journaliststudentene i rekrutteringsfasen, vil jeg henvise til Gunn Bjørnsens rapport «Journalister i støpeskjeen?» som ble skrevet på et tidligere tidspunkt i StudData-prosjektet (Bjørnsen 2003).

I dette kapitlet vil jeg gi en oversikt over hvilke forståelser journaliststudentene har av medienes samfunnsoppgaver ved studieslutt. Dette vil jeg gjøre ved å se på hvordan spørsmålene ble vurdert hver for seg, og ved å forsøke å finne fram til noen mer overordnede mønstre i studentenes forståelser.

4.2 Vurdering av de enkelte samfunnsoppgavene

Figur 4.1 viser hvordan studentene i StudData-undersøkelsen ved studieslutt vurderte femten ulike roller mediene kan ha i samfunnet¹².

Figur 4.1. Vurdering av samfunnsoppgaver ved studieslutt. N=165

Som vi ser av figur 4.1 vurderer de ferske journaliststudentene de aller fleste oppgavene som viktige i en eller annen grad. Den oppgaven som er vurdert som minst viktig er det å sørge for at mediebedriftene går godt, som har et gjennomsnitt på 2,8. Det tilsvarer omtrent alternativet «verken viktig eller uviktig». Hele åtte av de femten oppgavene har en gjennomsnittlig vurdering et sted mellom «viktig» og «svært viktig». Studentene har altså en tendens til å vurdere mange oppgaver som viktige. Ingen av rollene blir vurdert som lite viktige eller ikke viktige i det hele tatt av studentene samlet sett.

Det er fire oppgaver som journaliststudentene vurderer som viktigere enn de andre. De to viktigste er å overvåke makthavere og å informere om politiske saker og konsekvenser. Med gjennomsnitt på hele 4,8 har de aller fleste studentene vurdert disse oppgavene som svært viktige. Det å tale svake gruppers sak og forsvare enkeltmennesker er den tredje viktigste oppgaven, med en gjennomsnittlig vurdering

¹² Spørsmålet lyder: Nedenfor står en liste over samfunnsoppgaver som mediene kan sies å ha. Hvor viktig synes du de er? I tabellen er verdiene kodet slik at 1 er «ikke viktig i det hele tatt» og 5 er «svært viktig».

på 4,7. Den fjerde viktigste oppgaven er å sørge for en levende samfunnsdebatt der flest mulig kommer til orde, med en gjennomsnittlig vurdering på 4,6.

I den andre enden av skalaen er det kommersielle hensynet til mediebedriftene. Men til tross for at denne oppgaven kommer definitivt dårligst ut, har den fortsatt et gjennomsnitt på 2,8. I tillegg til denne er det oppgavene å formidle informasjon fra de styrende i samfunnet og å tale på vegne av folk flest som skiller seg ut som de minst viktige. Gjennomsnittet her ligger på 3,0. Videre kan vi se at oppgavene med å formidle og forsvare vår kulturarv og våre moralske verdier og å være mest mulig nøytral observatør også vurderes som relativt lite viktige, med gjennomsnittlige vurderinger på henholdsvis 3,1 og 3,2.

4.3 Fire forståelser av medienes samfunnsoppgaver

Over har jeg gått gjennom hvordan journaliststudentene i StudData-materialet har vurdert de enkelte spørsmålene de ble bedt om å ta stilling til. Nå vil jeg sette disse enkeltspørsmålene sammen og forsøke å få en større oversikt av hvilke forståelser studentene har av journalistikkens samfunnsoppgaver. For å få til det har jeg satt opp en faktoranalyse, som kan gi oss innblikk i hvilke bakenforliggende dimensjoner som kan finnes i måten de enkelte studentene svarer på de ulike spørsmålene. Deretter vil jeg vise hvor viktige disse forståelsene er i forhold til hverandre ved å konstruere indekser ut fra denne faktoranalysen. I de seinere kapitlene kommer jeg også til å vise hvordan ulike grupper av studenter stiller seg til de forskjellige forståelsene, og hvilke endringer som skjer gjennom utdanning og de første årene i yrkeslivet.

I tabell 4.1 kan vi se hvilke svarmønstre som gjør seg gjeldene blant journaliststudentene i StudData-undersøkelsen. Her kan vi se at det kommer til syne fire ulike faktorer. Jeg har markert alle spørsmålene som lader mer enn 0,5 med fet tekst, og de tre spørsmålene som har høyest ladning i hver av faktorene er skraveret med grått. Jeg har valgt å sette de tre oppgavene som lader høyest i hver faktor sammen til indekser, som kan gi oss en bredere oversikt over studentenes forståelser.

Tabell 4.1 Faktoranalyse					
Begge panelene ved studieslutt – SD1,2 & SD 2,2					
N= 154					
	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4	Kommunalitet
Overvåke makthavere, avsløre maktmisbruk, korrupsjon o.l.	0,79	0,18	-0,01	0,07	0,66
Informere om politiske saker og konsekvenser	0,76	0,10	0,00	0,06	0,59
Tale svake gruppers sak, forsvare enkeltmennesker	0,71	0,28	0,08	0,11	0,60
Sørge for levande samfunnsdebatt der flest mulig kommer til orde	0,67	0,35	0,05	0,18	0,60
Bidra til toleranse og forståelse mellom folkeslag og kulturer	0,43	0,57	0,07	0,23	0,57
Formidle nye tanker, arbeide for endring og fornying i samfunnet	0,17	0,83	0,03	0,00	0,72
Stimulere publikum til å løfte fram nye tanker og ideer	0,16	0,88	0,05	0,03	0,81
Informere om ulykker og dramatiske hendelser	0,53	-0,23	0,32	0,32	0,53
Underholde	0,32	0,03	0,71	0,05	0,61
Drive forbrukeropplysning	0,60	-0,03	0,52	-0,04	0,62
Være mest mulig nøytral observatør av hendelser	0,08	0,00	-0,07	0,85	0,74
Formidle og forsvare vår kulturarv og våre moralske verdier	-0,05	0,46	0,63	0,23	0,66
Tale på vegne av folk flest	0,13	0,05	0,19	0,75	0,62
Formidle informasjon fra de styrende i samfunnet	0,11	0,18	0,25	0,43	0,29
Sørge for at mediebedriftene går godt	-0,08	-0,01	0,69	0,12	0,50
Eigenvalue	4,59	1,76	1,55	1,24	
Prosent forklart varians	30,62	11,73	10,34	8,26	
Kumulativ forklart varians	30,62	42,35	52,69	60,95	

Prinsipal komponentanalyse, varimax rotasjon, eigenvalue > 1

Fet tekst = faktorladning > 0,5

Grå skraverings = de tre høyeste ladningene i hver faktor

Den første faktoren består da av oppgavene å overvåke makthavere, å informere om politiske saker og konsekvenser og å tale svake gruppers sak. Alle disse oppgavene innebærer at journalister er aktive i innhenting og bearbeidingen av de sakene de produserer. Samtidig er to av dem tydelig nøytrale. Den tredje, å tale svake gruppers sak og forsvare enkeltmennesker, kan riktignok forstås som en mer deltakende oppgave enn de andre. Faktoren innebærer mye av det jeg tidligere omtalte som journalisten, der journalister skal stille seg i en mellomposisjon mellom folket og mektige aktører i samfunnet, og fungere som folkets beskytter mot overgrep. Jeg vil kalle denne faktoren for *overvåkningsrollen*¹³.

Faktor nummer to inneholder oppgavene å bidra til toleranse og forståelse mellom folkeslag og kulturer, å formidle nye tanker og å stimulere publikum til å løfte fram nye tanker. På samme måte som i den første faktoren forstår jeg disse oppgavene som aktive. Derimot vil jeg plassere dem mer i retning av det deltakende perspektivet på journalistikk, mot den journalistiske retningen som jeg tidligere har omtalt som «public journalism». Journalistene tar i større grad del i selve ideen bak sakene,

¹³ I tillegg ser vi at det er andre tre oppgaver som, om enn i noe svakere grad, ser ut til å falle inn under denne første faktoren, nemlig å sørge for en levende samfunnsdebatt, å informere om ulykker og dramatiske hendelser og å drive forbrukeropplysning. Ingen av disse står i et motsetningsforhold mot pressens overvåkningsrolle.

snarere enn å kommentere eller overvåke de sakene som andre aktører setter på dagsorden. Samtidig innebærer alle disse oppgavene at mediene har en egen agenda, nemlig forståelse, fornyelse og endring. Disse oppgavene kan reflektere medienes forumfunksjon, som jeg tidligere har omtalt. Denne faktoren har jeg kalt *offentlighetsrollen*.

Den tredje faktoren består av oppgavene å underholde, å formidle og forsvare vår kulturarv og moral og å sørge for at mediebedriftene går godt. To av oppgavene, underholdning og medienes økonomiske suksess, innebærer ikke noe aktivt engasjement ut over at sakene skal appellere til publikum. Å formidle og forsvare den eksisterende kultur og moral viser derimot en noe mer deltakende rolle fra journalistenes side. Den rollen som kommer til syne i denne faktoren kan beskrives som en journalistrolle der man opererer innenfor rammene av det etablerte, og ikke har ambisjoner om å kjempe for endringer eller avdekke svakheter i dette systemet. Journalistens rolle er rett og slett å holde sitt publikum, sin mediebedrift og omgivelsene rundt fornøyde. Denne rollen mener jeg kan forstås på to måter. Enten så har mediene en integrerende samfunnsfunksjon, der den skal bidra til moralsk/kulturell konsensus, gi atspredelse og skape et positivt bilde av samfunnet. Eller så kan vi forstå dette som at mediene ikke har noen samfunnsoppgaver, men at de er kommersielle bedrifter som skal underholde sitt publikum og tilpasse seg best mulig til de rammene de virker innenfor. Jeg har kalt denne faktoren for *underholdningsrollen*¹⁴.

Til slutt består den fjerde faktoren av det å være mest mulig nøytral observatør, å tale på vegne av folk flest og å formidle informasjon fra de styrende i samfunnet. Jeg tolker disse oppgavene i retning av en passiv og nøytral journalistikk, der journalistens jobb er å holde seg selv mest mulig utenfor det medieinnholdet som produseres. Journalisten skal speile det som skjer mest mulig direkte, enten dette er ved å nøytralt og objektivt rapportere hendelser eller videreformidle andres synspunkter (henholdsvis de styrende i samfunnet eller folk flest). Denne rollen har jeg gitt navnet *formidlerrollen*.

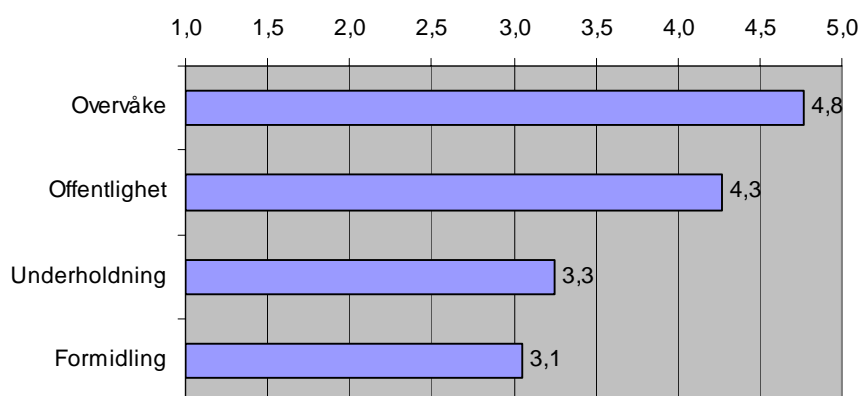
I teorikapitlet presenterte jeg en modell med to akser; passiv–aktiv og deltakende–nøytral. Ut fra disse aksene viste jeg til Melin-Higgins' (1996) fire idealtyper av journalister; sporhund, pedagog, talsperson og håndtverker. Jeg mener disse fire idealtypene til en viss grad også gjenspeiler seg i mitt materiale. Overvåkningsrollen tilsvarende i stor grad Melin-Higgins (1996) sporhundideal, offentlighetsrollen kan ses i lys av pedagogidealet og formidlerrollen kan ligne på hennes håndtverkerideal.

¹⁴ I denne faktoren er det enda et spørsmål som har en faktorladning på mer enn 0,5, nemlig å drive forbrukeropplysning. Denne står ikke i noe motsetningsforhold til medienes underholdningsrolle.

Idealet om journalisten som talsperson, som Melin-Higgins presenterer som et passivt og deltakende journalistideal, kommer imidlertid ikke klart fram her. Denne oppgaven har imidlertid heller ikke vært sentral i noen av de tidligere undersøkelsene som er gjort av journalisters oppfatninger av egne oppgaver. I stedet kommer underholdningsaspektet fram som en faktor blant StudData-journalistene.

4.4 Hvilke journalistroller er de viktigste?

Ved hjelp av faktoranalysen i tabell 4.1 fant vi altså fram til fire sett av oppgaver som så ut til å henge sammen. I figur 4.2 har jeg satt disse oppgavene sammen til additive indekser¹⁵. Som vi ser er det tydelig forskjell på de fire ulike forståelsene av medienes samfunnsoppgaver.

Figur 4.2 Gjennomsnitt for vurdering av ulike typer oppgaver ved slutten av utdanningen. Indekser basert på faktoranalysen i tabell 4.1. Panel 1 og 2 ved studieslutt (N=160)

Klart viktigst er overvåkerrollen, som setter journalisten i den viktige koblingen mellom politikere på den ene siden og folket på den andre. Disse tre oppgavene får til sammen et gjennomsnitt på hele 4,8, som ligger tett opptil den høyeste mulige verdien «svært viktig» (5). Også offentlighetsrollen, altså det å bidra til og tilrettelegge for den offentlige samtalen, ser ut til å være viktig for studentene ved slutten av utdanningen. Samlet gjennomsnittlig vurdering for disse oppgavene ligger på 4,3, altså mellom «viktig» og «svært viktig». Disse to oppgavene skiller seg ut som klart viktigere enn de to neste.

Underholdningsfunksjonen er den tredje viktigste, med et gjennomsnitt på 3,3 som tilsvarer et svar mellom «verken viktig eller uviktig» og «viktig». Og det settet av oppgaver som vurderes som de minst viktige av StudData-journalistene ved

¹⁵ Indeksene er laget ved å legge sammen de tre verdiene som slår sterkest ut i hver faktor i faktoranalysen, og dele summen på tre.

studieslutt er formidlingsoppgavene. At akkurat disse oppgavene kommer så dårlig ut er overraskende. Undersøkelser fra andre land viser at disse oppgavene anses som svært sentrale av journalister. I tillegg har norsk presse, med sine sterke røtter i partipressesystemet, tradisjonelt hatt nettopp videreformidling av andres budskap som en viktig oppgave. Likevel får den en gjennomsnittlig vurdering på bare 3,1, som tilsvarer alternativet «verken viktig eller uviktig».

Felles forståelse av mediernes samfunnsoppgaver?

Kjønn og politisk ståsted som forklaring på idealene

5.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg forsøke å finne hvilke effekter kjønn og politisk orientering har på måten de ferske journalistene ser på sin profesjons oppgaver i samfunnet.

Ettersom gruppene i StudData-undersøkelsen er såpass homogene når det gjelder alder og utdanning, er de variablene lite egnet for bruk i denne analysen. Som jeg vil beskrive nærmere i dette kapitlet, er respondentene her gjennomgående unge, de aller fleste har vært innom høyere utdanning, men har bare unntaksvis fullført noen grad. Dermed må resultatene av denne analysen leses med det i bakhodet at respondentene er en homogen og særegen gruppe, som ikke er representative for journalistkollektivet som helhet. Dersom det er vesentlige forskjeller mellom gruppene i StudData-undersøkelsen og funn andre har gjort, kan det tyde på at enten 1) unge journalister har andre verdier enn eldre, 2) de som velger journalistutdanning har andre prioriteringer enn de som baserer seg på mer praktisk arbeidserfaring eller 3) at ferske journalister har andre idealer enn det erfarne journalister har.

I tillegg til kjønn og politisk orientering har jeg også lagt inn tre kontrollvariabler, nemlig kull (panel), skole og tidligere journalistisk erfaring. Dette har jeg gjort for å se om det faktisk er kjønn og politisk ståsted som er avgjørende, eller om det er bakenforliggende variabler som virker inn.

Ettersom det er to ulike kull som deltar (avgangskullene i 1999 og i 2001), mener jeg det er viktig å undersøke om studentene i disse to kullene svarer ulikt. Dette gjør jeg fordi det kan gi et signal om hvor solide dataene er. Ettersom hvert kull i StudData er av begrenset størrelse, kan tilfeldige variasjoner slå betydelig ut. Når vi sammenligner data fra to ulike utvalg, kan vi se om de samme resultatene går igjen for begge utvalgene. Hvis så er tilfelle, kan vi med noe større sikkerhet hevde at resultater og forskjeller mellom grupper faktisk er reelle, og ikke bare utslag av tilfeldige variasjoner. En annen kontrollvariabel jeg har lagt inn er hvilken

utdanningsinstitusjon studentene er utdannet i. Gjennom denne variabelen vil jeg få en anelse om studentene fra Oslo og Volda vurderer sine oppgaver forskjellig. Til slutt har jeg valgt å kontrollere for hvorvidt studentene har arbeidet som journalister før de startet utdanningen eller ikke. Ut fra en antakelse om at arbeidsplassen har mye å si for sosialisering inn i profesjonen, kan det tenkes at studenter med og uten slik praktisk erfaring har ulike måter å se på sine samfunnsoppgaver.

5.2 Hvem er journaliststudentene?

La oss først ta en titt på hvem journaliststudentene er. Her vil jeg kort presentere noen sentrale kjennetegn ved journaliststudentene, og se om de skiller seg klart fra andre studentgrupper som har svart på StudData-undersøkelsen.

Alder ved studieslutt

Tabell 5.1 Alder ved studieslutt (prosent)	Journalister	Andre
21-25 år	38,4	49,3
26-30 år	53,6	30,0
31+ år	8,0	20,6
Total	100,0	100,0
N	224	5255

Av tabell 5.1 kan vi se hvor gamle studentene var da de avsluttet den aktuelle utdanningen. Som vi ser var de aller fleste journaliststudentene mellom 21 og 30 år på dette tidspunktet. Hele 92 prosent faller inn under en av disse to kategoriene, mens mindre enn en av ti var over 30 år. Sammenlignet med de andre utdanningsgruppene vi har informasjon om, ser vi at andelen som faller inn i den eldste og yngste gruppen er noe lavere blant journalistene, og at den midterste kategorien dermed blir noe høyere. Journaliststudentene er med andre ord noe mer homogene når det gjelder alder enn det de andre studentene er.

Dessverre har vi ikke informasjon om hvor gamle studentene i det andre panelet var da de startet i journalistutdanningen. I det første panelet ser vi derimot at andelen journalister under 21 år ved studiestart var tydelig lavere enn for studentmassen som helhet. Blant journalistene var det under en prosent i det første kullet som var mellom 19 og 20 år gamle, mens tilsvarende andel blant de andre studentgruppene samlet sett var 13 prosent. Dette tyder på at journaliststudentene i mindre grad enn andre studentgrupper går rett inn i utdanningen etter videregående skole. Det faktum at journaliststudiet har blant landets høyeste karakterkrav, samtidig som man får tilleggs poeng for både folkehøyskole, militærtjeneste, høyere utdanning og alder, kan

nok i stor grad forklare det lave antallet journaliststudenter som begynte før de var 21 år gamle.

Den lave andelen over 30 år kan nok delvis forklares ved at ekstrapoeng for alder begrenser seg til de første tre årene over fylte 20 år, samt at man bare får ekstrapoeng for studier tilsvarende ett grunnfag (20 vekttall eller 60 studiepoeng). Delvis kan også muligheten for alternative veier inn i journalistikken (via andre utdanninger eller praktisk erfaring) forklare at få over 30 velger journalistikkstudiet. Men den lave andelen eldre studenter er merkelig, ettersom en tredel av plassene både i Oslo og Volda er forbeholdt studenter med journalistpraksis. Dette kan nok tyde på at de eldre journalistene som ikke har utdanningen velger andre former for videreutdanning dersom de ønsker formell kompetanse.

I følge Bjørnsen (2003:44) har det skjedd en utvikling de siste ti årene der journaliststudentene gradvis har blitt yngre. Fra 1993 til 2000 sank gjennomsnittsalderen på studiet fra 26,4 år til 24,8 år, altså med nesten to år. Denne gjennomsnittsalderen sier oss imidlertid ingen ting om hvorvidt det er andelen som faller i den yngste kategorien som har økt, eller om det heller er andelen over 30 som har gått ned.

Kjønn

Journalistikk kan betegnes som et tradisjonelt mannsyrke, men de siste 20 årene har kvinneandelen i Norsk Journalistlag som tidligere nevnt økt betraktelig, fra rundt 20 prosent i 1981 til nærmere 40 prosent i dag (Bjørnsen 2003:42). Blant journaliststudentene i StudData-undersøkelsen er imidlertid kvinnene i flertall, om enn knapt. I de to kullene vi har data fra ser vi at journalistutdanningen har en kvinneandel på 56 prosent. Som Gunn Bjørnsen (ibid) viser, er denne fordelingen representativ for kvinneandelen på journaliststudiet de siste ti årene. Siden 1993 har det hele tiden vært mellom 50 og 60 prosent kvinner, med unntak av årene 1999 (49%) og 2001 (66%). Det faktum at kvinner er i overvekt i journaliststudiene og i mindretall i journalistyrket kan bety at kvinner i større grad velger utdanningen som vei inn i yrket, mens menn oftere kommer inn via praksis eller andre utdanninger. Det kan også bety at det er i ferd med å skje en demografisk endring blant norske journalister, i den forstand at kjønnsbalansen snur. En slik prosess omtaler blant annet Splichal & Sparks (1994) som en femininisering av journalistikken. Men hvilken av disse to forklaringene som er mest sannsynlig kan jeg ikke si ut fra mitt materiale. Da er større studier over lengre tid nødvendig.

Blant de andre studentgruppene er imidlertid kjønnsbalansen atskillig skjeve. Samlet sett er kvinneandelen i de andre utdanningsgruppene i StudData på hele 76 prosent. Dette kommer nok mye av at de største utdanningene som er med i StudData

i stor grad er utdanninger rettet mot velferdsstatens yrker (for eksempel sykepleier-, lærer-, sosionom- og fysioterapiutdanning). De fleste av disse yrkene kan karakteriseres som tradisjonelle kvinneyrker.

Ettersom journaliststudentene i StudData-undersøkelsen er svært homogene både når det gjelder utdanning og alder, er det vanskelig å undersøke effekten av disse empirisk på studentenes forståelser av journalistikkens samfunnsoppgaver. Men nettopp derfor kan kjønnsforskjellene blant unge journalister komme desto tydeligere fram.

Utdanning

Tabell 5.2 Utdanning siden videregående (prosent)	Journalister	Andre
Nei	10,4	37,1
Tatt opp gamle eller nye fag fra videregående skole	15,8	27,1
Tatt ett eller flere fag på universitets-/høgskolenivå	86,6	36,6
N	202	4608

Av tabell 5.2 ser vi at journaliststudentene i vesentlig større grad enn andre studentgrupper har vært innom høyere utdanning før de begynte i studiet. Mens en drøy tredel av de andre StudData-studentene har tatt fag på universitets- og høgskolenivå, har hele 87 prosent av studentene på journalistutdanninga gjort det samme. Bare en av ti har ikke tatt noen utdanning mellom videregående og journaliststudiet. Dette kan nok i stor grad forklare hvorfor det er så få journalister i de yngste alderskategoriene.

Blant journaliststudentene er det ikke mer enn 16 prosent som har tatt opp fag fra videregående, mot 27 prosent i resten av utvalget. De høye karakterkravene tatt i betraktning er det overraskende at så få har forsøkt å forbedre sine standpunktkarakterer. Dette tyder på at de aller fleste som begynner i journaliststudiet allerede har gode karakterer fra videregående, og ikke har behov for å ta opp fag. Det viser også at de aller fleste velger andre måter å få flere søkerpoeng på. Ordningen med en kvote med lavere poenggrense for de som søker uten å ha tatt opp fag (primærvitnemålsvoten) spiller nok også inn her.

Dersom vi ser på de som har vært innom høyere utdanning, ser vi at de aller fleste – åtte av ti – har utdanning på grunnfags- eller mellomfagsnivå, uten å ha fullført cand.mag. eller hovedfagsgrad. I underkant av 15 prosent har en slik fullført grad, mens bare 4 prosent har en annen profesjonsutdanning i bunn fra før. Men ettersom journalistutdanningen også teller i en slik fagkombinasjon vil de aller fleste journalistene som har besvart undersøkelsen ha gått ut med en cand.mag.-grad når de er ferdige med journalistutdanningen.

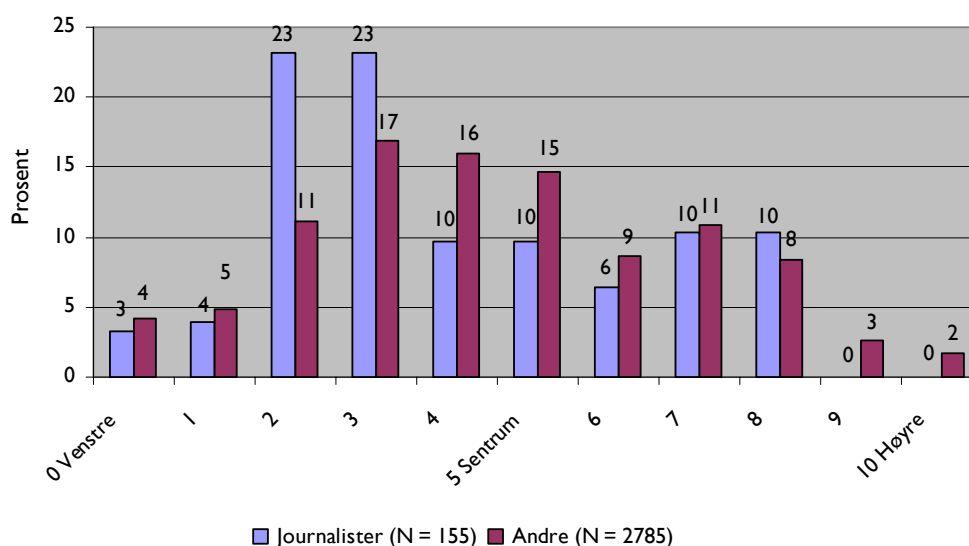
Journalistisk erfaring

Tabell 5.3 Erfaring fra journalistisk arbeid (prosent)		Totalt
Nei		35,0
Ulønnet arbeid		11,2
Frilans eller vikar <3 måneder		9,1
Mellom 3 måneder og 1 år		15,7
Ett år eller mer		28,9
Totalt		100,0
N		197

Dersom vi ser på hvilken journalistisk erfaring jernalistene i StudData-undersøkelsen har, ser vi at over halvparten (54 prosent) oppgir å ha hatt betalt arbeid som journalister allerede før de begynte i studiet. De fleste av disse har jobbet i mer enn tre månededer, og hele 29 prosent har arbeidet i mer enn ett år. På den andre siden er det en drøy tredel som ikke har noe erfaring fra journalistisk arbeid, mens 11 prosent oppgir å ha hatt ulønnet journalistarbeid. Det er altså en stor andel av StudData-journalistene som allerede hadde vesentlig erfaring da de begynte i utdanningen.

Som tidligere nevnt har journalistutdanningen en egen kvote på 30 prosent av studieplassene som er øremerket studenter med journalistpraksis (lønnet heltidsarbeid) i minst seks måneder. Men det er tydelig at andelen med erfaring er høyere enn som så.

Politisk ståsted

Figur 5.1 Journaliststudentenes plassering på den politiske venstre-høyre-aksen, sammenlignet med andre studenter i StudData-undersøkelsen

Dersom vi ser på hvilken politisk orientering de ferske journalistene har, bekreftes den tidligere omtalte venstreorienteringen til en viss grad. I figur 5.1 kan vi se hvordan journaliststudentene ved slutten av studiet plasserte seg selv på en politisk høyre–venstre-akse, sammenlignet med de andre studentgruppene i StudData-undersøkelsen.

Førsteintrykket er at journaliststudentene er mer venstreorienterte enn de andre studentgruppene. De to desidert største kategoriene er 2 og 3, begge med 23 prosent av journalistene. Halvparten av alle journaliststudentene plasserer seg selv på en av disse verdiene på skalaen. Disse to verdiene er jevnstore, begge er mer enn dobbelt så store som de som deler tredjeplassen (verdiene 4, 5, 7 og 8 er alle på 10 prosent). Bortsett fra verdiene 2 og 3 plasserer journaliststudentene seg altså rimelig jevnt spredt utover den politiske aksen.

Journaliststudentene er derimot noe underrepresenterte i de to av de tre sentrumsverdiene 4 og 5. I referansegruppen har over 30 prosent av studentene plassert seg selv i en av disse to gruppene, mens 20 prosent av journaliststudenter har gjort det samme.

Det er ingen av journalistene i de to kullene som plasserte seg selv helt til høyre på skalaen ved studieslutt (verdiene 9 eller 10). Blant de andre utdanningsgruppene er det heller ikke mer enn ca. 3 prosent med disse to verdiene på skalaen. Den ytterste venstresiden skårer noe høyere, der henholdsvis 3 og 4 prosent av journaliststudentene plasserer seg selv, mot 4 og 5 prosent av de andre studentgruppene.

Alt i alt bekrefter altså StudData den allmenne oppfatningen om journalister som venstreorienterte, og også de tidligere funnene som har vist dette. Men tendensen er mer moderat enn hva for eksempel debatten i etterkant av Norsk Respons sin undersøkelse våren 2005 kunne tyde på. Blant annet kan vi se at det er en like stor andel som plasserer seg selv til høyre for sentrum i de andre studentgruppene, som det var blant journalistene (henholdsvis 27 og 26 prosent).

Journaliststudentene i StudData-undersøkelsen er altså noe mer venstreorienterte enn andre grupper, uten å på noen måte å kunne kalles ekstreme. Dette gjenspeiler de resultatene som har kommet fram i flere journalistundersøkelser i ulike land (Asp 1990, Patterson 1998, Gans 1979). De er «mainstream ”progressives” rather than ”radical liberals”», for å bruke Herbert Gans’ ord (Gans 1979).

Det er imidlertid viktig å peke på at disse verdiene ikke samsvarer direkte med noe politisk parti. Vi kan derfor ikke si noe entydig om hvordan journaliststudentene faktisk stemmer ved politiske valg. Fordelen med denne typen mål er at studentene får anledning til å plassere seg selv på en klassisk høyre–venstre-akse, uten at partiidentifikasjon, gode partiledere eller enkeltsaker nødvendigvis tas med i beregningen.

5.3 Andre påvirkninger?

Å hevde at kjønn eller politisk orientering alene skulle avgjøre hvordan en person stiller seg i ulike verdispørsmål er lite fruktbart. I den virkelige verdenen er det en mengde ting som kan påvirke slike svar. For eksempel er det nærliggende å tro at mer generelle verdiorienteringer virker atskillig sterkere inn. Men likevel kan det tenkes at ulike grupper tenderer til å se ting på forskjellig måte, uansett hva årsaken til det måtte være. Her vil jeg forsøke å se om kjønn eller politisk orientering kan gi slike forskjellige perspektiver på journalistikkens oppgaver.

Dette vil jeg gjøre ved hjelp av en regresjonsanalyse der jeg også tar inn enkelte andre variabler som kan tenkes å henge sammen med journaliststudentenes oppfatninger. Slik kan jeg kontrollere for hvordan disse andre variablene påvirker, og redusere sjansen for å trekke konklusjoner ut fra sammenhenger som ikke er reelle.

For det første kontrollerer jeg for hvilket panel studentene er i, altså hvilket kull de tilhører. Det første panelet ble spurt i 1999 og det andre i 2001. Det kan tenkes at det er visse trender i tiden som påvirker hvordan de ulike spørsmålene oppfattes og vektlegges. For eksempel kan det som nevnt hende at terroranslagene i USA 11. september 2001, og mediedekningen som fulgte, spilte inn på journaliststudentenes tanker om egen jobb. Aktuelle debatter eller saker kan også sette sitt preg på slike prioriteringer, for ikke å snakke om eventuelle endringer i pensum.

For det andre vil jeg kontrollere for hvilken utdanningsinstitusjon studentene tilhører. Forskjellige læresteder har gjerne sin spesielle historie, kultur og sammensetning, samtidig som ulikt pensum og ulike geografiske betingelser kan virke inn. I StudData-undersøkelsen er utdanningene ved høyskolene i Oslo og Volda, som også er Norges to største og eldste journalistutdanninger, med. De to utdanningene har til en viss grad ulik oppbygning. Mens utdanningen i Volda spesialisierer sine studenter i ulike medier (avis, tv eller radio) allerede ved opptak, lar Høgskolen i Oslo dem i noe større grad gå det samme løpet gjennom hele utdanningen. Hvilken utdanning de tilhører kan virke inn på studentenes svar på to måter. Enten kan det virke direkte, ved å endre eller forsterke studentenes holdninger, eller indirekte, gjennom at utdanningene tiltrekker seg ulike typer studenter med ulike holdninger i utgangspunktet.

Det siste jeg vil kontrollere for er hvorvidt studenten har arbeidet som journalist tidligere¹⁶. Blant andre Freidson (1975) hevder at sosialiseringen inn i et yrke i stor grad finner sted i det praktiske arbeidet, snarere enn gjennom utdanning eller

¹⁶ Her har jeg bare tatt med de som har tre måneder eller mer betalt erfaring. Ved å utelukke de som bare har ubetalt eller kortvarig erfaring, får vi da med de som faktisk har hatt journalistikk som hovedaktivitet over en viss tid.

rekruttering. I følge en slik oppfatning kan vi forvente å finne forskjeller mellom de som har utdanning og erfaring, i forhold til de som bare har utdanningen.

5.4 Felles syn på oppgavene?

Tabell 5.1 kan altså si oss noe om hvordan ulike grupper av studenter vurderer de forskjellige samfunnsoppgavene. Koeffesientene som er markert med fet tekst er de som slår ut som statistisk signifikante ($p < 0,05$). De tre variablene lengst mot venstre («Panel», «Volda» og «Vesentlig journalistisk erfaring») representerer de tre kontrollvariablene jeg har presentert over. De til høyre er de variablene jeg har drøftet tidligere, og som i tidligere forskning har blitt trukket fram som interessante å sammenligne journalister ut fra.

Tabell 5.4 Bakgrunn og vurdering av medienes samfunnsoppgaver Lineær regresjon, N=154					Plassering på venstre-høyre-akse (0–10)		Justert R ²
	Konstant	Panel 2	Volda	Vesentlig journ. erfaring (>3 mnd)	Mann		
Informere om politiske saker og konsekvenser	5,02	0,01	-0,02	0,00	-0,11	-0,03	0,01
Overvåke makthavere, avsløre maktmisbruk, korrupsjon o.l.	5,05	0,06	-0,03	0,10	-0,24	-0,03	0,12
Tale svake gruppers sak, forsvare enkeltmennesker	4,90	0,04	0,08	0,18	-0,27	-0,08	0,11
Bidra til toleranse og forståelse mellom folkeslag og kulturer	5,23	0,30	-0,21	-0,14	-0,61	-0,11	0,24
Formidle nye tanker, arbeide for endring og fornying i samfunnet	4,57	0,10	-0,08	0,27	-0,20	-0,06	0,03
Stimulere publikum til å løfte fram nye tanker og ideer	4,82	0,13	-0,27	-0,11	-0,36	-0,04	0,07
Sørge for at mediebedriftene går godt	2,21	0,57	0,07	0,04	-0,05	0,03	0,03
Underholde	2,97	0,07	0,42	0,11	-0,32	0,08	0,07
Formidle og forsvare vår kulturarv og våre moralske verdier	3,00	0,43	-0,06	-0,52	-0,07	0,06	0,09
Være mest mulig nøytral observatør av hendelser	3,53	0,16	-0,15	-0,43	-0,21	-0,02	0,02
Tale på vegne av folk flest	3,57	-0,07	-0,14	-0,33	-0,38	0,00	0,03
Formidle informasjon fra de styrende i samfunnet	3,28	-0,02	-0,02	-0,32	-0,41	-0,02	0,03

Fet tekst = Signifikant ($p < 0,05$)

Referansegruppe: Panel 1, Oslo, ikke erfaring, kvinne, venstre.

Som vi ser er det først og fremst de to sistnevnte variablene som får flest signifikante utslag. Kjønn slår ut på syv av tolv oppgaver, altså over halvparten. Politisk plassering slår signifikant ut på fire av disse samfunnsoppgavene.

Det er interessant å se at det bare unntaksvis er forskjell mellom studenter i Oslo og Volda, og mellom studenter med og uten mer enn tre måneders journalistfering. Disse forskjellene består i at Volda-studentene oppgir at underholdning er viktigere enn det Oslo-studentene gjør, samtidig som de med vesentlig journalistfering legger signifikant mindre vekt på å være nøytrale observatører av hendelser, enn dem som ikke har erfaring.

Av kjønnsvariabelen kan vi se at de kvinnelige journaliststudentene i undersøkelsen gjennomgående vurderer oppgavene som viktigere enn det mennene gjør. For syv av dem slår forskjellene ut som signifikante. Både å overvåke makthavere og å tale svake gruppers sak har koeffesienter rundt -0,25. Oppgaven å bidra til toleranse og forståelse er den som slår mest ut, med hele -0,61, mens det å stimulere publikum til å løfte fram nye tanker ligger på -0,36. Av underholdningsoppgavene er det bare nettopp det å underholde som slår signifikant ut (-0,32). Til slutt ser vi at to av de tre oppgavene som jeg har klassifisert under formidleridealet – å tale på vegne av folk flest og å formidle informasjon fra de styrende i samfunnet – får koeffesienter rundt -0,4.

Når det gjelder politisk orientering slår denne signifikant ut på fire av de tolv oppgavene. For alle disse gjelder det at også kjønn har effekt. For to av oppgavene som kan karakteriseres som aktive overvåkningsoppgaver, nemlig å overvåke makthavere og å tale svake gruppers sak, er koeffesienten statistisk signifikant. For begge disse oppgavene gjelder det at de som orienterer seg mot høyre politisk tillegger dem mindre vekt. For førstnevnte blir koeffesienten riktignok liten, på -0,03, men for sistnevnte blir den mer betydelig (-0,08). Også det å bidra til toleranse og forståelse mellom kulturer blir betraktet som mindre viktig blant de mer høyreorienterte studentene. Her ser vi at koeffesienten er noe større, på -0,11, noe som medfører at forskjellen mellom de på ytterste venstre rangerer oppgaven 1,1 lavere enn de på ytterste høyre når alt annet holdes konstant. Derimot er de mer høyreorienterte noe mer opptatt av medienes oppgave med å underholde, med en positiv koeffesient på 0,08.

Den justerte R^2 forteller oss hvor stor andel av variasjonen i utvalget som er forklart ved regresjonen. Gjennomgående er denne liten. Halvparten av de avhengige variablene har en forklart varians på mindre enn fem prosent. Selv om jeg ikke ville forvente svært høye R^2 -verdier med så få uavhengige variabler, viser det likevel at kjønn og politisk plassering bare har en marginal effekt på hvordan studentene oppfatter sine samfunnsoppgaver som journalister.

5.5 Felles syn på idealene?

Tabell 5.5 Bakgrunn og vurdering av medienes samfunnsoppgaver <i>Lineær regresjon (indekser), N=154</i>							
	Konstant	Panel 2	Volda	Vesentlig journ. erfaring (>3 mnd)	Mann	Plassering på venstre- høyre-akse (0–10)	Justert R ²
Overvåkning	4,99	0,04	0,01	0,09	-0,21	-0,05	0,14
Offentlighet	4,87	0,18	-0,19	0,01	-0,39	-0,07	0,13
Underholdning	2,72	0,35	0,15	-0,15	-0,14	0,06	0,07
Formidling	3,54	0,03	-0,13	-0,33	-0,36	-0,02	0,08

Fet tekst = Signifikant ($p < 0,05$)

Referansegruppe: Panel 1, Oslo, ikke erfaring, kvinne, venstre.

Når vi ser på de settene av oppgaver som jeg fant i faktoranalysen i forrige kapittel, ser vi igjen at det hovedsakelig er variablene kjønn og politisk orientering som slår ut. For kontrollvariablene ser vi at det andre panelet er signifikant mer opptatt av underholdningsoppgavene enn det første er. Videre kan vi se at de som har mye journalistisk erfaring er tilsvarende mindre opptatt av formidlingsoppgavene.

Kjønn ser ut til å spille en rolle her. Som vi så over, vurderer kvinner gjennomgående alle oppgavene som noe viktigere enn det mennene gjør, men det er bare for tre av idealene denne forskjellen slår ut som signifikant. Det er likevel vanskelig å legge noen substansiell tolkning i forskjellene, ettersom utslagene ser ut til å være omtrent like for alle idealene, med unntak av underholdningsoppgavene. Overvåkningsoppgavene får imidlertid en noe lavere koeffesient enn det de to andre signifikante oppgavene gjør, noe som trolig skyldes at alle oppgavene som faller inn her er vurdert svært høyt og har liten varians.

Når det gjelder politisk ståsted ser det imidlertid ut til å være mulig å trekke noen konklusjoner. Her ser vi at begge de to oppgavene som kan beskrives som aktive – overvåkning og offentlighet – er vurdert som mindre viktig av de som oppgir å stå politisk mot høyre enn av de som plasserer seg mot venstresiden. Samtidig vurderes underholdningsoppgavene som viktigere av dem som står mot høyre politisk.

5.6 Kan kjønn eller politisk orientering forklare studentenes forståelser?

I dette kapitlet har vi sett hvordan journaliststudentene vurderte medienes samfunnsoppgaver da de var i ferd med å avslutte utdanningen. Vi så at det var de aktive oppgavene som var de viktigste, og spesielt de som faller inn under overvåker-idealtypen jeg tidligere har satt opp. Videre kunne vi se at kvinnene i utvalget generelt vurderte flere oppgaver som viktigere enn det mennene i utvalget gjorde, og at de som

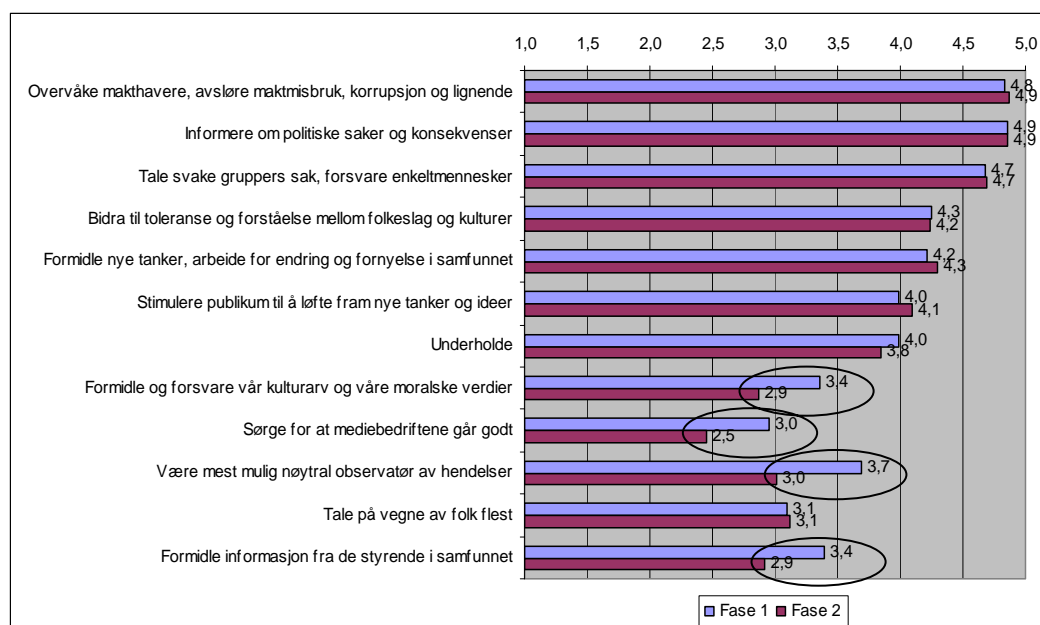
lå mot venstre politisk hadde en svak tendens til å vektlegge overvåker-idealet, mens de mer høyreorienterte vektla underholdningsoppgavene noe høyere.

Endringer gjennom journalistutdanningen

Påvirker journalistutdanningen studentenes forståelser?

I dette kapitlet stiller jeg spørsmålet om hvordan utdanningen har påvirket studentenes holdninger til medienes samfunnsroller. Det vil jeg forsøke å belyse ved å ta for meg gruppen som helhet, og se hvordan den gjennomsnittlige vurderingen har endret seg fra starten til slutten av utdanningen.

Jeg vil se om de vurderer enkeltspørsmålene forskjellig på de to tidspunktene og se på endringer i de additive indeksene jeg satt opp på bakgrunn av faktoranalysen i kapittel 4. Deretter vil jeg se om menn og kvinner har ulike vurderinger ved studiestart, og om de påvirkes forskjellig av utdanningen. Blir de likere hverandre? Eller mer forskjellige? Denne analysen gjentar jeg med utgangspunkt i hvilket politisk ståsted journalistene oppgir å ha. Jeg har valgt å skille studentene etter hvorvidt de oppgir å være venstreorienterte, eller om de plasserer seg i sentrum eller på høyresiden.

Figur 6.1 Endringer i vurdering av medienes rolle i samfunnet, ved studiestart (fase 1) og ved studieslutt (fase 2). Gjennomsnitt for de som har svart i begge fasene i panel 1. $N \approx 65$. Markerte søyler viser signifikante endringer (t-test for avhengige utvalg, $p < 0,05$)

6.1 Endringer gjennom utdanningen

I figur 6.1 kan vi se at det skjer få endringer i studentenes vurderinger gjennom utdanningen. De viktigste oppgavene ved studiestart forblir de viktigste også ved studieslutt. To tredeler av oppgavene endrer seg heller ikke nok til at endringen blir statistisk signifikant.

I utgangspunktet kan man forestille seg at mangelen på signifikante endringer er et resultat av at utvalget mitt er for lite. Men dersom vi ser på tallene i figur 6.1 ser vi også at de reelle endringene er svært små. Ingen av de tre oppgavene i overvåkningsindeksen endrer seg mer enn 0,05. Det at endringen for den øverste oppgaven i figuren ser ut til å være på 0,1 skyldes avrunding. Endringen på de to andre oppgavene i denne indeksen er henholdsvis -0,01 og 0,02, altså praktisk talt lik null. I de tre oppgavene jeg knyttet til offentlighetsrollen er det heller ingen endringer av interesse. Ingen endrer seg mer enn 0,1. I det hele tatt er det kun de endringene som også slår ut som statistisk signifikante som er i nærheten av å være store nok til å vekke videre interesse.

Men enkelte endringer skjer altså. Vurderingene av fire av samfunnsoppgavene endrer seg tilstrekkelig til at de blir statistisk signifikante. Alle endringene er negative, og alle finner sted for de passive rollene.

Den første endringen, som også er den største, skjer for oppgaven å være en mest mulig nøytral observatør av hendelser. Ved studiestart har denne oppgaven en gjennomsnittlig vurdering på 3,7, mens den etter to år i journalistutdanningen ligger på 3,0. Videre synker gjennomsnittsvurderingen for to andre oppgaver – å sørge for at mediebedriftene går godt og å formidle informasjon fra de styrende i samfunnet – med 0,5 og ender opp på henholdsvis 2,5 og 2,9.

En konsekvens av de endringene som har funnet sted gjennom utdanningen er interessant nok at de to dimensjonene aktiv og passiv tydelig har skilt seg fra hverandre. De oppgavene som jeg mener henger sammen med en aktiv journalistrolle er alle vurdert mellom fire og fem, det vil si at de er ansett som et sted mellom «viktig» og «svært viktig». De passive oppgavene ligger mellom 2,5 og 3,1, eller mellom «lite viktig» og «verken viktig eller uviktig». Det kan altså se ut som om journalistutdanningen har bidratt til å svekke de passive idealene hos studentene.

De tre underholdningsoppgavene skiller seg enda mer fra hverandre ved studieslutt enn det de gjorde ved studiestart. Underholdningsoppgaven forblir relativt stabil, mens oppgaven å sørge for at mediebedriften går bra synker med hele 0,5. Like mye synker kulturformidlingsoppgaven, som ender opp på 2,9.

Er indeksene konsistente?

Et interessant spørsmål er hvorvidt indeksene jeg satt opp ut fra faktoranalysen i kapittel 4 er konsistente i møtet med utdanningen. Det kan tenkes at de ulike oppgavene indeksene består av vurderes svært ulikt, eller at de utvikler seg i forskjellige retninger. I så fall er indeksen lite god, og beskriver tendensene i materialet dårlig. I figur 6.1 ser det ikke slik ut, selv om alle oppgavene i alle faktorene ikke endrer seg helt likt.

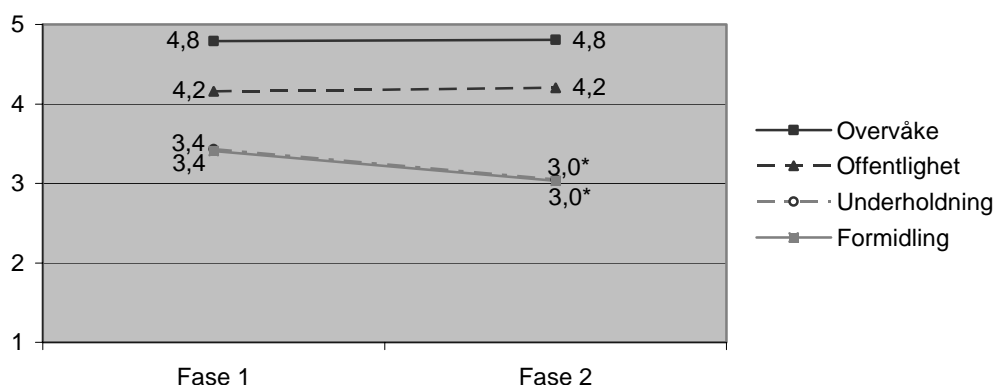
De to første indeksene (overvåkning og offentlighet) ser ut til å være gode. Det er svært lite variasjon mellom gjennomsnittene på de ulike oppgavene både før og etter utdanningen, og ingen av dem endrer seg signifikant i noen retning.

Den tredje indeksen – underholdning – er mindre tydelig. Her har vi en av oppgavene (å underholde) som vurderes som vesentlig viktigere enn de to andre (4,0 mot 3,4 og 3,3 ved studiestart). Denne forskjellen blir enda tydeligere gjennom utdanningen, siden kulturformidling og medienes økonomi begge går vesentlig tilbake, mens underholdningsoppgaven forblir mer eller mindre uforandret.

Noe ulik vurdering ser vi også på de tre formidlingsoppgavene. Ved studiestart har de tre oppgavene gjennomsnitt på 3,7, 3,4 og 3,1. Men i løpet av utdanningen ser disse oppgavene ut til å bli mer samstemte. Både oppgaven å være nøytral observatør og den å formidle informasjon fra de styrende i samfunnet går signifikant tilbake, mens det å tale på vegne av folk flest forblir tilnærmet uforandret. Ved slutten av utdanningen er gjennomsnittlige vurderinger på 3,1, 3,0 og 2,9, altså praktisk talt like.

Endringer i indeksene

Figur 6.2 viser den endringen som skjer i utvalget gjennom utdanningen. Verdiene er fortsatt gjennomsnittsverdier, men her har jeg brukt de additive indeksene jeg konstruerte i kapittel 4 på bakgrunn av faktoranalysen.

Figur 6.2 Endringer i synet på samfunnsrollene i løpet av utdanningen. Additive indekser basert på faktoranalysen i kapittel 4. Panel 1 ved studiestart (fase 1) og ved studieslutt (fase 2). N=60. * = signifikante endringer (t-test for avhengige utvalg, $p < 0,05$)

Da vi så på hvordan studentene vurderte enkeltoppgavene så vi at mange av de passive oppgavene ble oppfattet som mindre viktige siste semester enn de ble ved starten av utdanningen, men at få endringer skjedde ellers. Denne tendensen understrekes i figur 6.2. De to viktigste settene av oppgaver – overvåknings- og offentlighetsoppgavene – holder seg konstante gjennom utdanningen, mens de to minst viktige – underholdnings- og formidlingsoppgavene – blir tydelig mindre vektlagt ved studieslutt.

Sett samlet får de tre overvåkningsoppgavene – overvåke makthavere, informere om politiske saker og konsekvenser og tale svake grupper/enkeltmenneskers sak – et gjennomsnitt på 4,8 ved studiestart. Dette er svært nært opp til maksimalverdien på 5,0, og tilsier at et stort flertall av studentene har vurdert alle disse oppgavene som «svært viktige». Dette gjennomsnittet forblir uendret gjennom utdanningen, og ligger også i fase 2 på 4,8.

Offentlighetsoppgavene – bidra til toleranse og forståelse, formidle nye tanker og stimulere til nye tanker – har samlet et gjennomsnitt på 4,2 i fase 1. Det tilsvarer det nest høyeste alternativet, «viktig». Også dette settet av oppgaver forblir uforandret gjennom utdanningen. Ved studieslutt er fortsatt gjennomsnittsvurderingen av disse tre oppgavene samlet 4,2.

Både underholdningsoppgavene – underholde; formidle/forsvare vår kulturarv og verdier; og sørge for at mediebedriftene går godt – og formidlingsoppgavene – være nøytral observatør; tale på vegne av folk flest; og formidle informasjon fra de styrende i samfunnet – hadde gjennomsnitt på 3,4 ved studiestart. Men i løpet av utdanningen synker begge gjennomsnittene vesentlig, til 3,0. Dette tilsvarer det nøytrale alternativet «verken viktig eller uviktig». Endringene i begge oppgavene er statistisk signifikante.

Vi ser altså at skillet mellom de aktive og de passive oppgavene blir sterkere gjennom utdanningen. Begge de to aktive oppgavene – overvåkning og offentlighet – forblir høye, mens de to passive oppgavene begge svekkes i løpet av journalistikkstudiet.

6.2 Utdanningens påvirkning på ulike grupper

I tabell 6.1 kan vi se hvordan menn og kvinner har endret oppfatning i løpet av utdanningen og de tre første årene etter at de gikk ut. Tabellen viser gjennomsnittlige vurderinger for de ulike gruppene på de fire indeksene jeg laget i kapittel 4. Tallene som er markert med fet tekst viser at det er signifikant forskjell mellom de to gruppene (altså mellom kvinner og menn på venstre side og mellom venstre- og sentrum/høyreorienterte andre på høyre side), og stjernene viser der det skjer signifikante endringer fra studiestart til studieslutt.

Denne tabellen må leses og tolkes med varsomhet. Som de nederste feltene viser, er antallet respondenter i hver av gruppene begrenset. Rundt 40 kvinner og 20 menn har svart både ved studiestart og ved studieslutt. På samme måte er ca. 35 personer som plasserer seg selv politisk til venstre, og 25 sentrums- eller høyreorienterte, som har svart på undersøkelsen på begge tidspunktene. Dette innebærer to ting. For det første vil det være vanskelig å få endringer og forskjeller statistisk signifikante, ettersom vi må være åpne for en betydelig grad av tilfeldig variasjon i utvalget. For det andre må også de statistisk signifikante resultatene tolkes med antallet respondenter i bakhodet.

Men selv om utvalget er begrenset, vil jeg påstå at resultatene likevel er interessante. Forskjeller mellom mannlige og kvinnelige journalister og mellom journalister med ulike politiske oppfatninger har vært pekt på av andre, men da hovedsakelig på ett enkelt tidspunkt. I StudData-materialet får vi tilgang til de samme respondentene på flere tidspunkt, noe som kan gi oss informasjon om hvor denne forskjellen oppstår, ikke bare om det er forskjeller på ett tidspunkt. Om utvalgsstørrelsen gjør at resultatene ikke uten videre kan generaliseres over på norske journaliststudenter som gruppe, kan de likevel bidra til å foreslå mulige svar, og til å reise interessante spørsmål for videre undersøkelser.

Tabell 6.1 Endringer gjennom utdanning (panel 1, fase 1–2)				
	<i>Kvinner</i>	<i>Menn</i>	<i>Venstre</i>	<i>Andre</i>
Fase 1; før utdanning (gjennomsnitt)				
Overvåke	4,79	4,79	4,84	4,73
Offentlighet	4,23	4,03	4,34	3,94
Underholdning	3,47	3,36	3,44	3,37
Formidling	3,54	3,18	3,42	3,36
Fase 2; etter utdanning (endring i gjennomsnitt fra fase 1)				
Overvåke	0,07	-0,09	0,06	-0,05
Offentlighet	0,10	-0,06	0,03	0,11
Underholdning	-0,43*	-0,30	-0,49*	-0,17
Formidling	-0,37*	-0,39*	-0,30*	-0,47*
<i>N</i>	40	20	35	25
Fet tekst = signifikant forskjell mellom gruppene (t-test for uavhengige utvalg, $p < 0,05$)				
* = signifikant endring (t-test for avhengige utvalg, $p < 0,05$)				

Når vi ser på gjennomsnittene separat for menn og kvinner og for venstre- og sentrum-/høyreorienterte endrer bildet seg lite i forhold til utvalget som helhet. Fortsatt er det tydelig at overvåkningsoppgavene er de klart viktigste, etterfulgt av offentlighetsoppgavene. Dette er tilfellet for alle gruppene, og forsterker dermed det bildet vi fikk av utvalget som helhet.

Forskjeller ved studiestart?

Tabellen viser at det ikke er noen signifikante forskjeller i hvordan menn og kvinner vektlegger de ulike settene av oppgaver når de begynner i utdanningen. For begge gruppene er det overvåkningsoppgavene som framstår som de viktigste, og passiv videreformidling av informasjon som er det minst viktige. Men som vi også har sett tidligere, framstår alle oppgavene som viktige i en eller annen grad. Før utdanningen oppfatter verken kvinnelige eller mannlige journaliststudenter som gruppe noen av oppgavene som lite viktige. Den laveste gjennomsnittsverdien er 3,18, altså litt i overkant av alternativet «verken viktig eller uviktig».

Når det gjelder politisk orientering er det heller ikke her mye forskjeller mellom de sentrum-/høyreorienterte og de venstreorienterte. Kun for ett av oppgavesettene er forskjellen mellom disse to gruppene statistisk signifikant ved studiestart. Oppgavene som faller inn under offentlighetskategorien jeg satt opp er signifikant mer viktige for de som plasserer seg på den politiske venstresiden enn for de andre. Men rangeringen av oppgavene er den samme for både høyre/sentrum- og venstreorienterte.

En ting som kommer fram i tabellen er at kvinnene jevnt over vurderer alle rollene som noe viktigere enn det mennene gjør, men at ingen av disse forskjellene er store nok til å bli statistisk signifikante. Den samme tendensen kan vi også se når vi sammenligner ut fra politisk plassering. De venstreorienterte ser ut til å legge noe større vekt på de fleste oppgavene enn det sentrum-/høyreorienterte gjør.

Signifikante endringer i løpet av utdanningen?

I løpet av utdanningen oppstår det heller ingen nye signifikante forskjeller i måten menn og kvinner vurderer medienes samfunnsoppgaver. Ved studieslutt er det fortsatt overvåkning som dominerer suverent og formidling som framstår som minst viktig for begge grupper. Det er så godt som ingen endringer i måten journaliststudentene vurderer overvåknings- og offentlighetsoppgavene på. Endringen er svært liten (0,1 eller mindre). Det er ingen av oppgavesettene som blir vurdert som viktigere ved studieslutt enn de ble ved studiestart.

For alle grupper – både menn og kvinner og uansett politisk orientering – gjelder det imidlertid at oppgavene som henger sammen med medienes rolle som nøytrale formidlere blir mindre viktige i løpet av utdanningen. Gjennomsnittet for denne indeksen synker vesentlig, og nedgangen er statistisk signifikant. Det ser altså ut som om studentene gjennom utdanningen blir mindre opptatte av den rene, objektive og ubearbeidete informasjonen – altså oppgavene som knyttes til mediene som kanaler.

Oppgavene jeg har plassert i underholdningsindeksen ser også ut til å bli mindre viktig ved studieslutt. For alle grupper går gjennomsnittet ned, men endringene er bare store nok til å bli statistisk signifikant for kvinner og for de studentene som plasserte seg selv politisk på venstresiden.

Det ser altså ut til at kjønn og politisk orientering virker inn på samme måte i løpet av utdanningen. Kan dette skyldes at kvinnene også i større grad faller inn i venstrekategorien? Ved hjelp av to regresjonsanalyser har jeg testet effekten av kjønn på endringen av de fire indeksene fra fase 1 til fase 2¹⁷. I den første analysen tok jeg bare med kjønn, mens jeg i den andre også tok med politisk orientering. Ved å se på hvordan kjønnseffekten endrer seg når politisk orientering også tas med, kan vi få et bilde av hvor mye av effekten som er overlappende. Det viser seg at kjønnseffekten forblir tilnærmet uforandret når politisk ståsted inkluderes, noe som tyder på at både kjønn og politisk orientering har en viss effekt.

¹⁷ Regresjonen er ligget som vedlegg 2

Ble det skapt nye forskjeller i løpet av utdanningen?

Til tross for at det skjer signifikante endringer, skaper ikke disse noen nye forskjeller mellom menn og kvinner eller mellom studenter med ulike politiske synspunkter. De signifikante forskjellene som kan anes er at høyreorienterte er noe mindre opptatte av offentlighetsoppgavene ved studiestart, og at de også var mindre opptatte av overvåkningsoppgavene ved studieslutt. Ingen av disse forståelsene endret seg imidlertid så mye at endringen ble signifikant. Ut fra dette, og det begrensede utvalget jeg har hatt til rådighet her tatt i betraktning, kan jeg ikke konkludere med at utdanningen påvirker menn og kvinner eller studenter med ulike politiske ståsteder på ulik måte, når det gjelder forståelse av medienes oppgaver i samfunnet.

6.3 Påvirker utdanningen forståelsene?

Vi har i dette kapitlet sett at utdanningen hadde liten påvirkning på studentenes oppfatninger av medienes samfunnsoppgaver. De endringene vi så skjedde blant de oppgavene som er knyttet til de passive samfunnsrollene, og endringene var negative. Det var heller ingen klare forskjeller mellom menn og kvinner, eller mellom de som plasserte seg på den politiske venstresiden og de som ikke gjorde det.

Endringer i møtet med arbeidslivet

Påvirker arbeidslivet de ferske journalistenes forståelser?

7.1 Hva har studentene gjort siden utdanningen?

Et viktig spørsmål å få svar på her er om studentene faktisk har arbeidet som journalister etter utdanningen. Den informasjonen vi har fra StudData-skjemaene tilsier at de aller fleste har gjort nettopp det. Av de 66 som svarte på StudData-skjemaet tre år etter endt utdanning, oppga 62 relevant arbeid som første hovedaktivitet etter utdanningens slutt. 52 gikk inn i ulike journaliststillinger og 10 til informasjonsarbeid. Det tilsier at ikke mindre enn 94 prosent av de som har svart har fått relevant arbeid rett etter utdanningen. Etter tre år er det bare en person som ikke oppgir å ha hatt en relevant jobb etter fullført utdanning. Det er faktisk ikke mer enn 13 prosent som sier at de i det hele tatt har hatt en ikke-relevant jobb som hovedaktivitet siden de avsluttet sin journalistutdanning. Rundt en fjerdedel av studentene oppgir at de har hatt utdanning som hovedgesjeft en periode siden de avsluttet utdanningen.

Bruken av midlertidige ansettelser i mediebedriftene har vært en viktig kampsak for Norsk Journalistlag de siste årene (Norsk Journalistlag 2005:12–13). Særlig er denne bekymringen knyttet til de nyutdannede journalistene. I landsstyrets beretning for 2004 beskrives problemet med at styrer i mange medieforetak har vedtatt stillingsstopp eller nedbemanning av den faste staben, samtidig som behovet for redaksjonelt arbeid økes ved at redaksjonelt stoff skal ut i flere kanaler. «Med et økt antall nyutdannede journalister blant de arbeidssøkende de siste årene, har kampen om redaksjonelle stillinger blitt tøffere. En rekke redaksjoner har opprettet ulike typer midlertidige stillinger (...) [der man] ikke kan se fram til fast jobb i enden av engasjementet» (Norsk Journalistlag 2005:13).

Blant de som har svart på StudData-skjemaet etter tre år i arbeidslivet, kommer dette problemet til syne. Av de 68 som oppgir å ha hatt betalt arbeid som hovedaktivitet minst én periode siden utdanningen, oppgir nesten halvparten at de

ikke har hatt en fast ansettelse siden studiene. Ikke mer enn en av fire går rett ut i fast stilling som første hovedaktivitet etter utdanningen.

Blant de andre gruppene som er med i StudData-undersøkelsen ligger andelen som går rett ut i fast ansettelse stort sett rundt 50–60 prosent. Journalistene blir bare slått av fysioterapeuter og leger (begge 24%) når det gjelder lav andel som går rett ut i fast jobb. Lærerne har omtrent den samme prosenten som journalistene (26%).

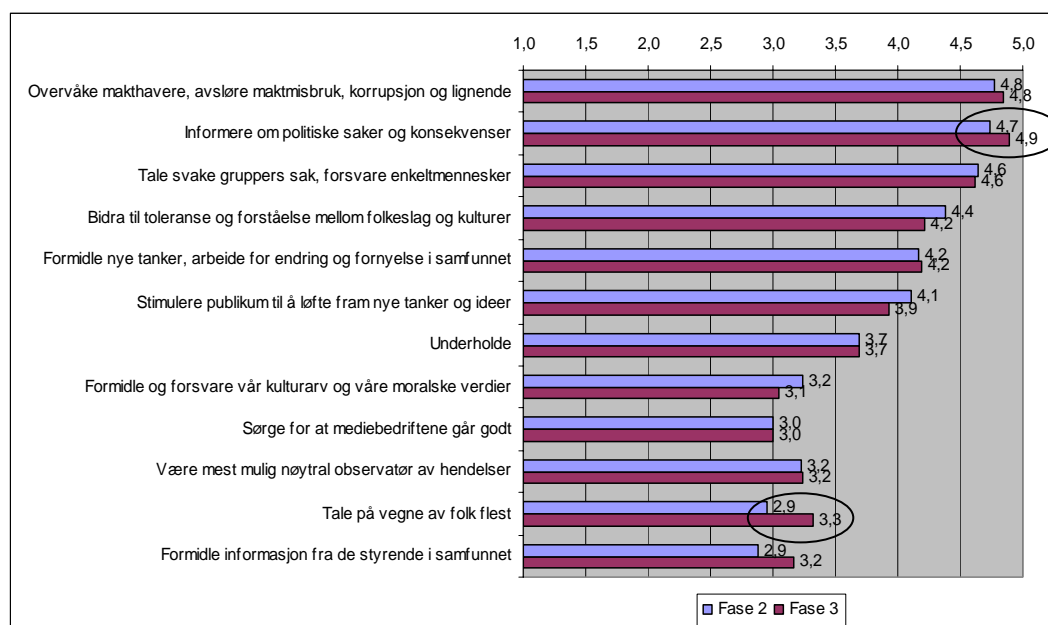
Også når det gjelder fast ansettelse i løpet av de tre første årene etter fullført studium, ligger journalistene lavere enn de fleste andre yrkesgrupper i StudDatamaterialet. Hele 45 prosent av journalistene har ikke hatt en fast ansettelse i denne perioden. Den gjennomsnittlige andelen for alle grupper ligger her på rundt 30 prosent. På den andre siden er det 59 prosent av legene og 65 prosent av lærerne som ikke har vært i en fast ansettelse siden studietiden, så den lave andelen av faste ansettelser er ikke unik for journalistene.

Men særlig undersysselsatt ser det ikke ut til at de tidligere studentene er. I faktisk arbeidstid oppgir de ferske journalistene å arbeide lange dager. Bare 15 prosent jobbet under 30 timer i uka i snitt i sin første jobb etter studiene, mens nesten en av fem sier de jobbet mer enn 45 timer en vanlig arbeidsuke i sitt første ansettelsesforhold etter fullført utdanning.

Alt tyder dermed på at de tidligere journaliststudentene faktisk har blitt journalister. Til tross for at de fleste går i midlertidige stillinger, har de både relevante jobber og arbeidstid som tilsier at de jobber med dette på heltid.

Dette er muligens tall som er i overkant positive i forhold til den faktiske situasjonen. Ettersom det har falt fra en del studenter mellom fase 2 (siste semester i utdanningen) og fase 3 (tre år seinere), kan det ikke utelukkes at utvalget av personer som har svart i begge fasene blir noe skjevt. En nærliggende tanke kan være at det er mer naturlig for de som faktisk arbeider som journalister å svare på et slikt spørreskjema, enn for de som har gått videre i andre utdanninger eller yrker.

7.2 Endringer i møtet med arbeidslivet

Figur 7.1 Endringer i vurdering av mediens oppgaver i samfunnet ved studieslutt (fase 2) og etter tre år i arbeidslivet (fase 3). Gjennomsnitt for de som har svart i begge fasene i panel 2. $N \approx 58$. Markerte søyler viser signifikante endringer ($p < 0,05$)

I figur 7.1 kan vi se vurderingene de ferske journalistene har gjort ved slutten av utdanningen og etter tre år i arbeidslivet. Her er de satt opp i en rekkefølge som gjenspeiler faktorene i kapittel 4, der jeg beskrev de tre første oppgavene som overvåkende oppgaver, de tre neste som offentlighetsoppgaver, så de tre underholdningsoppgavene, og så de tre siste oppgavene som dreier seg om passiv formidling.

Igjen er det overveldende inntrykket fraværet av endringer. Rangeringen av oppgavene er i all hovedsak den samme, og for hele seks av de tolv oppgavene som er med i figuren er endringen i gjennomsnittsverdi mindre enn 0,2. Vi kan også se at alle de fem viktigste oppgavene ved studieslutt forblir de viktigste etter tre år i arbeidslivet, og at de fem minst viktige på samme måte forblir de minst viktige.

Med unntak av de to viktigste oppgavene, som begge ligger svært tett opp mot maksimalverdien, er også rangeringen av de viktigste oppgavene stort sett den samme. Blant de fem minst viktige oppgavene skjer det noen endringer i rangeringen. Oppgavene som understreker pressens talpersonrolle (tale på vegne av folk flest og formidle informasjon fra de styrende i samfunnet) ser begge ut til å styrke seg noe.

Bare tre oppgaver endres mer enn 0,2, og to av disse slår ut som statistisk signifikante endringer. For det første stiger oppgaven å informere om politiske saker og konsekvenser til hele 4,9, noe som ytterlig bekrefter denne oppgavens sentrale status for de tidligere journaliststudentene, og den framstår nå som den viktigste

oppgaven. For det andre blir det å tale på vegne av folk flest viktigere etter noen år i arbeidslivet, og stiger fra 3,0 til 3,3. Likevel forblir den blant de fem oppgavene som blir vurdert som de minst viktige.

Konsistens?

Mellom panelene

Dette kapitlet beskriver vurderingene til panel 2 i StudData-undersøkelsen, som jo består av andre personer enn de som utgjorde utvalget i forrige kapittel. Vi må dermed kunne forvente en viss grad av variasjon mellom de to panelene som skyldes individuelle forskjeller. Samtidig kan sammenfallende resultater i de to gruppene på det tidspunktet vi har overlappende data (ved studieslutt), bekrefte funnene fra forrige kapittel.

Det er enkelte forskjeller mellom de to panelene. For det første har de to en noe ulik kjønnsfordeling. Panel 1, som ble spurt før og etter utdanningen, hadde en tydelig overvekt av kvinner (67 prosent), mens det andre panelet hadde en helt jevn kjønnsfordeling (50 prosent kvinner). Forskjellene mellom kvinner og menns vurderinger er også større i det andre panelet.

En annen forskjell mellom de to panelene gjelder politisk orientering. I det første panelet er det 58 prosent som plasserer seg selv på den politiske venstresiden, og kvinner og menn har en tilnærmet lik politisk orientering (henholdsvis 58 og 57 prosent venstre). I panel nummer 2 er det 45 prosent som havner på den politiske venstresiden slik jeg har definert den. Men her er kjønnsforskjellene tydeligere. Andelen kvinner som plasserer seg på venstresiden er omtrent den samme som i panel 1 (54 prosent), mens blant mennene i panel 2 er det kun 35 prosent som gjør det samme.

Det er imidlertid få forskjeller i måten de to panelene vurderer mediernes samfunnsoppgaver på. Ingen av de seks viktigste oppgavene har en differanse mellom de to panelene på mer enn 0,1. Blant de seks minst viktigste oppgavene er det noe større forskjeller i gjennomsnittlige vurderinger, men heller ikke her er det mer enn to spørsmål der de to panelene skiller seg med fra hverandre mer enn 0,2. Det gjelder spørsmålene om kulturformidling, med en differanse på 0,4 og om mediebedriftenes økonomiske suksess, med differanse på 0,6.

I indeksene

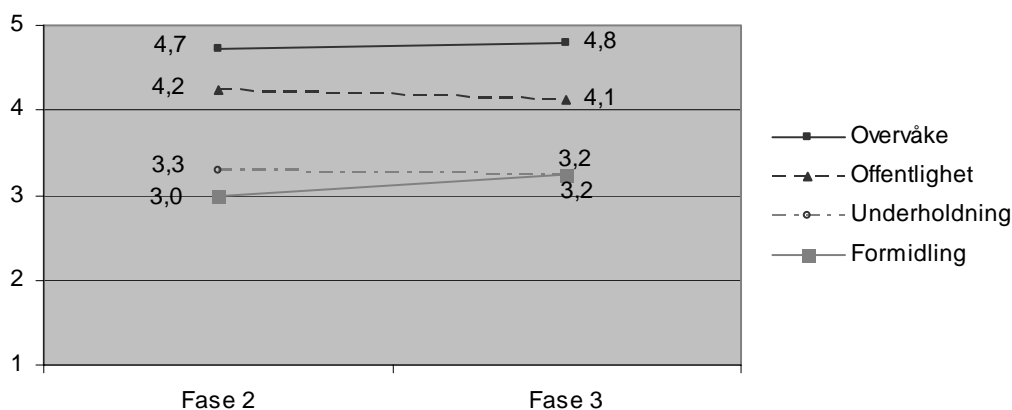
Ut fra faktoranalysen i kapittel 4 satt jeg som tidligere beskrevet opp fire ulike sett av oppgaver. I forrige kapittel så vi at de tre spørsmålene som hørte sammen i hvert sett var konsistente, både i form av rangering (spørsmålene var stort sett rangert etter

hverandre), vurdering (spørsmålene var vurdert som omtrent like viktige) og endring (i den grad det var endringer, endret spørsmålene i hver indeks seg på samme måte).

Også i dette panelet ser det ut til at spørsmålene i hver av indeksene harmoniserer med hverandre. På samme måte som i panel 1 rangeres de tre overvåkningsoppgavene som de tre viktigste ved studieslutt, mens offentlighetsoppgavene framstår som de tre neste. Igjen er underholdnings- og formidlingsoppgavene mer uklare når det gjelder rangering.

Det er heller ikke utpregede forskjeller mellom spørsmålene i hver av de to viktigste indeksene. Gjennomsnittene i de tre overvåkningsoppgavene er henholdsvis 4,8, 4,7 og 4,6, for offentlighetsoppgavene er de 4,4, 4,2 og 4,1. Derimot er det en større spredning når vi ser på oppgavene i de to indeksene som blir tillagt minst vekt. I underholdningsindeksen er den spesifikke oppgaven å underholde vesentlig viktigere enn de to andre (gjennomsnitt på 3,7 mot 3,2 og 3,0). Å være en nøytral observatør (med gjennomsnitt på 3,2) framstår også som noe viktigere enn de to andre formidlingsoppgavene (begge med gjennomsnitt på 2,9).

Dersom vi ser på de få endringene som skjer, er det heller ikke her noe som tyder på at ulike spørsmål i hver av indeksene går i ulike retninger.

Figur 7.2 Endringer i sett av samfunnsroller ved utdanningsslutt og tre år etter. Additive indekser basert på faktoranalysen i kapittel 4. Panel 1 ved studieslutt (fase 2) og tre år etter endt utdanning (fase 3). N=58. * = signifikante endringer (t-test for avhengige utvalg, $p < 0,05$)

I figur 7.2 kan vi se hvordan endringene ser ut på et litt mer overordnet nivå. Fortsatt ser vi at det er overvåkningsoppgavene som er de viktigste, med verdier tett opp mot maksimalverdien. Som før er også offentlighetsoppgavene en god nummer to, mens underholdnings- og formidlingsoppgavene begge ligger rundt den midterste verdien 3 («verken viktig eller ikke viktig»).

Også på dette nivået er likheten mellom panel 1 og 2 slående. Ved slutten av utdanningen var både overvåknings-, offentlighets- og underholdningsoppgavene tilnærmet like (henholdsvis 4,8, 4,2 og 3,4 i panel 1 mot 4,7, 4,2 og 3,3 i panel 2).

Bare for det settet av oppgaver jeg har kalt formidling er det en nevneverdig forskjell, med gjennomsnitt på 3,4 i panel 1 mot 3,0 i panel 2.

Igjen er det fraværet av endringer som er det slående. Ingen av endringene som skjer i løpet av de tre første årene etter utdanningen er statistisk signifikante.

7.3 Yrkets påvirkning på ulike grupper

Tabell 7.1 gir det samme inntrykket som de tidligere oversiktene. Rangeringen av de forskjellige oppgavesettene er den samme som før, med overvåknings- og offentlighetsoppgavene som de viktigste, og underholdning og formidling i overkant av den nøytrale midterste verdien 3. Dette gjelder for både menn og kvinner, og for venstreorienterte og ikke-venstreorienterte.

Tabell 7.1 Endringer i møtet med arbeidslivet (SD2, fase 2–3)

	Kvinner	Menn	Venstre	Andre
Fase 2; studieslutt (gjennomsnitt)				
Overvåke	4,91	4,53	4,83	4,68
Offentlighet	4,57	3,90	4,39	4,19
Underholdning	3,50	3,09	3,23	3,37
Formidling	3,21	2,79	3,22	2,72
Fase 3; etter tre år i yrket (endring i gjennomsnitt fra fase 2)				
Overvåke	−0,07	0,20	−0,02	0,11
Offentlighet	−0,24*	−0,01	−0,22	−0,10
Underholdning	−0,07	−0,05	−0,05	−0,08
Formidling	0,27	0,19	0,00	0,40
N	28	27	21	27

Fet tekst = signifikant forskjell mellom grupper (t-test for uavhengige utvalg, $p < 0,05$)

* = signifikant endring (t-test for avhengige utvalg, $p < 0,05$)

Forskjeller ved studieslutt?

Også her ser vi tendenser til at kvinner som gruppe vurderer alle settene med oppgaver som viktigere enn det menn gjør. For tre av indeksene er forskjellen i måten menn og kvinner vurderer oppgavene på hele 0,4. For den gjenværende, nemlig offentlighetsoppgavene, er denne forskjellen i gjennomsnittlig vurdering på hele 0,7.

To av disse oppgavesettene har signifikant ulike gjennomsnitt for menn og kvinner. For det første er det en stor forskjell i hvordan menn og kvinner i panel 2 vurderer overvåkningsoppgavene. I figur 7.2 så vi at gjennomsnittlig vurdering for panelet som helhet var 4,8, altså nært opp mot det høyest mulig svaralternativet (5). Dette var også tilfellet for både kvinner og menn ved studieslutt i panel 1 (henholdsvis 4,9 og 4,7). I tabell 7.1 ser vi derimot at det er en tydelig forskjell mellom menn og

kvinner i måten de vurderer disse oppgavene på. For mens gjennomsnittsvurderingen for kvinner i panel 2 er hele 4,9 (som det også var i panel 1), legger mennene i kullet vesentlig mindre vekt på overvåkningsoppgavene, som gir den et gjennomsnitt på 4,5. Forskjellen er signifikant.

Også når det gjelder den andre av de to viktigste oppgavene skiller menn og kvinner seg signifikant fra hverandre. I vurderingen av offentlighetsoppgavene ligger kvinnene tydelig høyere enn mennene i panelet. Gjennomsnittet for kvinner er 4,6, mens mennene ligger helt nede på 3,9.

Men selv om forskjellen mellom menn og kvinner er signifikant, er fortsatt rangeringen av indeksene den samme for de to gruppene.

Ved slutten av studiet er det kun ett av de fire settene som studenter med ulik politisk orientering vurderer signifikant forskjellig. Det settet av oppgaver som jeg har beskrevet som formidlingsoppgaver vurderes som viktigere av de venstreorienterte enn av de høyreorienterte (gjennomsnitt på henholdsvis 3,22 mot 2,72).

Dersom vi ser tabell 7.1 i lys av resultatene fra tabell 6.1 i forrige kapittel, ser vi imidlertid at det er stor forskjell mellom de to panelene. I det første panelet var det ingen signifikante forskjeller mellom menn og kvinner ved studieslutt, mens ulik politisk orientering viste signifikant forskjell kun for overvåkningsoppgavene. I det andre panelet (tabell 7.1) ved studieslutt er situasjonen, som beskrevet over, helt annerledes. Her er det tydelige kjønnsforskjeller både når det gjelder overvåknings- og offentlighetsoppgavene, samtidig som de venstreorienterte var signifikant mer opptatte av formidlingsoppgavene.

Årsaken til dette kan være at forskjellene (for det er faktisk de samme forskjellene som kommer fram i begge panelene, om enn i ulik grad) er såpass små at de ligger på grensen til hva som er statistisk signifikant, og at signifikanstestene dermed faller noe tilfeldig ut på den ene eller andre siden av den grensa for signifikans jeg har brukt her ($p < 0,05$). På bakgrunn av dette vil jeg være svært forsiktig med å trekke konklusjoner ut fra disse resultatene.

Signifikante endringer i møtet med arbeidslivet?

Igen er hovedinntrykket i tabell 7.1 at det skjer få endringer. Av de fire indeksene er det kun en som endrer seg signifikant. I løpet av de tre første årene etter utdanningen blir kvinnene i utvalget mindre opptatt av offentlighetsoppgavene. Ved utdanningsslutt var kvinnene betydelig mer opptatt av denne oppgaven enn mennene var. Selv om nedgangen på 0,2 er statistisk signifikant, er kvinnene i panelet fortsatt signifikant mer opptatt av denne oppgaven tre år etter fullført utdanning enn det mennene er.

Når det gjelder politisk orientering er det ingen av endringene som er store nok til å bli signifikante. Likevel kan det nevnes at formidlingsoppgavene kan synes å bli viktigere blant sentrum/høyre-orienterte, og at den forskjellen vi så ved studieslutt nærmest forsvinner.

7.4 Påvirker møtet med arbeidslivet forståelsene?

I dette kapitlet har vi sett at arbeidslivet i svært liten grad påvirker de tidligere journaliststudentenes oppfatninger av medienes oppgaver i samfunnet. Både når vi ser på rangeringer og absolutte endringer i gjennomsnitt, forblir utvalget i stor grad uforandret. Dette gjelder både for menn og for kvinner, og for studenter med ulik politisk orientering.

Diskusjon

Hvordan virker utdanning og yrke inn på journaliststudentenes idealer?

Formålet med denne oppgaven har vært å kaste lys over hvordan nyutdannede journalister i dag ser på medienes oppgaver i samfunnet, og om dette synet er noe som skapes gjennom utdanningen eller i møtet med det praktiske arbeidet, eller om de har det med seg allerede når de velger seg til journalistutdanningen. Dette er interessant fordi det kan gi oss et bilde av hvilke forståelser de har av mediene som samfunnsinstitusjon, og av hva som vil forventes av dem i framtidig arbeid. Samtidig håper jeg å kaste mer lys over hvorvidt journalistene kan sies å ha noen felles verdier, eller om de varierer med kjønn eller politisk ståsted.

De foregående kapitlene har vist hvordan journaliststudentene som deltok i StudData-undersøkelsen vurderer ulike aspekter ved medienes rolle i samfunnet. Her vil jeg gå tilbake til de spørsmålene jeg stilte i innledningskapitlet og de teoretiske perspektivene fra teorikapitlet og beskrive de funnene jeg gjorde blant StudData-journalistene ut fra det.

8.1 Hvilke idealer har studentene?

Det første spørsmålet jeg stilte i innledningen var hvilke oppfatninger studentene hadde ved studieslutt. På dette tidspunktet har jeg overlappende data fra to kull journaliststudenter, og mener derfor at det er i denne fasen jeg har det beste grunnlaget for å si noe om hvordan norske journaliststudenter som gruppe oppfatter sine samfunnsoppgaver.

Det første jeg fant var at studentene i svært liten grad vurderte noen av oppgavene som uviktige. De oppgavene som ble vurdert som minst viktige lå rundt verdien 3, altså det nøytrale alternativet «verken viktig eller ikke viktig». I faktoranalysen i kapittel 5 så vi også at de ulike oppgavene ikke utelukket hverandre i den forstand at det var negativ sammenheng mellom ulike oppgaver. Å vurdere noen bestemte oppgaver som viktige, medførte med andre ord ikke at andre oppgaver dermed ble

mindre viktige. Dette bekrefter til en viss grad de funnene som er gjort av andre (Johnstone mfl. 1976, Weaver 1986; 1996, Splichal & Sparks 1994, Melin-Higgins 1996), nemlig at studentene vurderer mange og til dels motstridende oppgaver som viktige.

Det at ingen av oppgavene blir oppfattet som lite viktige eller ikke viktige i det hele tatt kan forstås på to måter. Enten kan det bety at journalistene har et pragmatisk forhold til yrket sitt, og at de dermed ikke vil utelukke noen oppgaver eller temaer fullstendig, eller det kan hende de mangler klare forståelser av sine profesjonelle oppgaver. Det kan også bety at journalistene i liten grad så å si har valgt side i spørsmålet om hva slags journalister de ønsker å bli. Dette kan skyldes at de er på et tidlig punkt i karrieren sin, og at de dermed ikke har funnet sin endelige plass i yrket og de verdiene som hører med. Men ettersom flere av undersøkelsene jeg nevnte over er gjort blant journalister i ulike faser av sin yrkeskarriere – og disse i enda større grad viste en omfavnelser av flere ulike idealer – kan vi ikke uten videre gå ut fra at de vil bli klarere i sine oppfatninger når de blir eldre og mer integrerte i profesjonen. Det er heller ingen tegn til at journalistene i StudData-undersøkelsen skiller tydeligere mellom viktige og ikke viktige oppgaver etter tre år i yrket enn de gjorde ved studieslutt.

Samtidig mener jeg å kunne se et ganske klart skille mellom de oppgavene som oppfattes som de viktigste og de som er mindre vektlagt, dersom vi ser dem mer i forhold til hverandre. Særlig i løpet av utdanningen ser det ut til at studentene får et noe mer avklart forhold til disse spørsmålene.

De fire viktigste oppgavene er å overvåke makthavere, å informere om politiske saker og konsekvenser, å tale svake grupper/enkeltmenneskers sak og å sørge for en levende samfunnsdebatt. Alle har gjennomsnittlige verdier tett opp mot maksimalverdien 5, som tilsvarer alternativet svært viktig. Disse oppgavene har to ting til felles. For det første er de alle politiske, i den forstand at det er politikk som er tema og at de gjør at journalistene inngår i den politiske debatten. For det andre innebærer de at journalisten skal inngå som en selvstendig og aktiv aktør. Jeg vil hevde at dette i stor grad reflekterer det idealet som Petersson (1994) kaller «journalismen», som innebærer at journalistene skal være mellomledd mellom politikere og folket i samfunnsdebatten.

I den andre enden av skalaen er det fem oppgaver som tydelig utmerker seg som de minst viktige for StudData-journalistene. De er å være en mest mulig nøytral observatør, å formidle og forsvare vår kultur og moral, å tale på vegne av folk flest, å formidle informasjon fra de styrende i samfunnet og å sørge for at mediebedriftene går godt. I motsetning til de viktigste oppgavene, ser vi her at den politiske deltakelsen er redusert til å være talspersoner for henholdsvis de styrende i samfunnet, den rådende kultur og moral eller den noe diffuse størrelsen «folk flest».

Journalistenes rolle er med andre ord ikke den aktive og selvstendige aktøren, men snarere den videreformidlende talspersonen.

I teorikapitlet tegnet jeg opp to dimensjoner som idealene kan plasseres etter. Den første dimensjonen beskriver journalistens autonomi eller selvstendighet som politisk aktør. På den ene siden kan journalisten innta en passiv rolle, og opptre som en enten en talsperson for en eller flere sider i debatten eller som en nøytral arena for debatt. På den andre siden kan man innta en aktiv rolle, og enten delta i debatten på mer selvstendig grunnlag ut fra en egen vurdering av samfunnets beste, eller som forkjemper for bestemte politiske verdier eller interesser. Den andre dimensjonen handler om hvordan journalisten posisjonerer seg som politisk aktør. Her kan man gå ut fra et nøytralt standpunkt, hvor man ikke tar side i sakene, men forsøker å gjengi begge siders argumenter mest mulig ufarget, eller man kan velge side, og dekke saken ut fra ett perspektiv.

I kapittel 4 brukte jeg en faktoranalyse for å se hvilke bakenforliggende dimensjoner som kom til syne i studentenes svar. Her fant jeg fire faktorer som kan beskrives som fire ulike idealer, eller forståelser av journalistikkens oppgaver; overvåkning, offentlighet, underholdning og formidling. Disse kan ses i lys av de to dimensjonene passiv–aktiv og nøytral–deltakende.

Overvåkingsidealet innebærer at medienes oppgaver er å overvåke makthavere, å informere om politiske saker og konsekvenser og å tale svake gruppers sak. Dette kan forstås som en aktiv og nøytral rolle, slik som Monica Melin-Higgins (1996) beskrev som «sporhund»-idealet, eller som funksjonen beskrevet som den fjerde statsmakt. Blant StudData-journalistene er det dette idealet som er det viktigste, med et samlet gjennomsnitt helt oppunder maksimalverdien 5.

Deretter følger det jeg har kalt offentlighetsidealet, som består av oppgavene å bidra til toleranse og forståelse mellom kulturer, å formidle nye tanker og ideer og å stimulere publikum til å komme fram med slike. Et slikt ideal kan beskrives som aktivt og deltakende, ettersom journalistene selv går inn i diskusjonen med et formål, nemlig å bidra til endring, utvikling og forståelse. Her er man fortsatt en del av den politiske debatten, men går mer direkte inn i de politiske temaene på en mer selvstendig måte, samtidig som man i mindre grad forholder seg til eksisterende politiske skillelinjer og etablerte politiske saker. Journalistene «hopper ned fra tribunen» og deltar selv i spillet, slik Bjørklund (1991) beskriver det, og journalistene er mer selvstendig aktører. I maktutredningen (NOU 1982) beskrev man dette som medienes forumfunksjon, mens Melin-Higgins (1996) og Renate Köcher (1986) brukte lignelsen pedagog eller «educator». I mitt materiale er denne forståelsen av medienes oppgaver den nest viktigste, med en gjennomsnittlig samlet vurdering mellom viktig og svært viktig.

Den tredje viktigste forståelsen av journalistikk er som underholdning. Oppgavene her er å underholde, å sørge for at mediebedriftene går godt og å formidle og forsvare vår kulturarv og våre moralske verdier. Denne forståelsen av journalistikk kommer i liten grad fram i andre undersøkelser. Dette idealet ser på mediene som konvensjonelle underholdningsprodusenter.

Den siste forståelsen er journalistikk som formidler, og innebærer oppgavene å være en mest mulig nøytral observatør av hendelser, å tale på vegne av folk flest og å formidle informasjon fra de styrende i samfunnet. Det er verdt å merke seg at journalistene bare i liten grad vurderer oppgavene som kan knyttes til journalisten som formidler som viktige. Ut fra de to aksene jeg trakk opp i teorikapitlet, kan denne forståelsen plasseres i ruta passiv–nøytral, eller i «håndtverker»-kategorien til Melin-Higgins (1996). Her er det journalistens oppgaver som videreformidler av ulike argumenter eller som samfunnets speil som teller. Journalistens viktigste oppgave er å formidle den objektive sannheten slik den framstår, ikke skape den selv, eller tolke begivenheter eller grave for å finne dem.

Blant StudData-journalistene er det altså de to aktive idealene som er de klart viktigste. Felles for dem begge er at journalisten tillegger seg selv, eller de mediene de tar del i, betydelig politisk makt. I overvåkningsidealet kan vi si at journalistene får betydelig «negativ» makt, i den forstand at de inntar en opposisjonsposisjon i forhold til andre politiske aktører. Dette kan i stor grad ses i lys av Olof Peterssens beskrivelse av journalistideologien (1994), der journalisten framstår som «ridder i hvit rustning» som skal beskytte det sårbare folket fra overgrep fra de mektige politikerne og myndighetene. Offentlighetsidealet kan forstås som en atskillig mer positivt ladet makt, der journalisten deltar som en mer konstruktiv aktør. Et slikt ideal er utgangspunktet for retningen innenfor journalistikken som kalles medborgerjournalistikk («public journalism»), som jeg beskrev kort i teorikapitlet. Tanken her er at journalisten ikke stiller seg som dommer over politikere eller som mellomledd mellom det offentlige samfunnet og borgerne, men at de skal stimulere til debatt og bidra til den offentlige samtalen.

At de aktive idealene dominerer, reflekterer innholdet i Vær Varsom-plakaten; det viktigste presseetiske dokumentet. Det første punktet i denne slår fast at pressen har en slik aktiv samfunnsrolle, både som forsvarer av demokratiet og ytringsfriheten, som formidler av kritikkverdige forhold, som garantist for at ulike syn kommer til uttrykk og som beskytter for enkeltmennesker og grupper. Dette er altså det offisielle synet som kommer til uttrykk i det som kan karakteriseres som journalistprofesjonens grunnregler. At det er disse idealene som kommer til uttrykk blant de nyutdannede journalistene er derfor ikke veldig overraskende. Men det at offentlighetsidealet skårer nesten like høyt som det overvåkningsidealet gjør, er noe mer overraskende.

Men et slikt aktivt ideal har også sine negative sider. Idealet innebærer at journalistene og mediebedriftene får mye makt i samfunnet. Uansett om de skal fungere som kontrollinstans overfor maktpersoner eller som initiativtakere til offentlig debatt, vil journalistenes egne prioriteringer være sentrale. Samtidig vil det være vanskelig for andre aktører å kontrollere mediernes virksomhet. Journalistene kan selv i stor grad definere både hva de skal gjøre og hvordan dette skal gjøres.

Journalistikken står i så måte i en særstilling i forhold til de aller fleste andre profesjoner. De kan i stor grad selv definere både hvilke problemer de skal arbeide med og hvilke «klienter» de skal betjene. Journalister er derfor i liten grad underlagt de samme kravene som det for eksempel sykepleiere, sosionomer eller leger er.

Det er overraskende at formidlingsoppgavene er så lite viktige for de ferske journalistene. Ettersom den norske pressen var partistyrte helt fram til de siste par tiårene, og en viktig medieideologi var det maktutredningen 1982 definerte som det parlamentariske pressesystemet, er det overraskende at disse oppgavene er så lavt vurdert.

En forklaring kan være at nettopp løsrivingen fra et slikt pressesystem har gjort at både pensum i utdanningen og holdninger i samfunnet generelt har lagt spesiell vekt på at det er denne typen oppgaver man vil bort fra, og at det er de mer selvstendige oppgavene som er viktige å kjempe for.

På den andre siden kan partipressens historiske betydning også være en forklaring på hvorfor formidlingsoppgavene er såpass *lite* viktige. Den kan ha bidratt til en forståelse blant journalister om at sanne bilder av verden ikke lar seg formidle utelukkende gjennom nøytrale beskrivelser, men at sannheten har flere sider og at journalistens tolkninger og presentasjoner er viktige elementer i en sannferdig og riktig presentasjon av virkeligheten. En slik forståelse styrkes av Patterson (1998) sin sammenligning av blant annet amerikanske og svenske journalister, der han fant tydelige forskjeller mellom deres operasjonaliseringer av objektivitetsbegrepet. Mens amerikanske journalister la hovedvekten på balanserte og nøytrale artikler der talpersoner fra ulike sider fikk komme til orde, var svenske journalister (som jo har den samme partipressebakgrunnen som vi har i Norge) mer opptatte av journalistens aktive og tolkende rolle. Også Melin-Higgins (1996) finner at svenske journalister har et aktivt yrkesideal.

En annen forklaring på at formidlingsoppgavene kommer så lavt ut kan være at spørsmålene som er brukt har en negativ undertone. I standardbatteriet som er brukt i mange undersøkelser internasjonalt (Johnstone mfl. 1976, Weaver & Wilhoit 1986;1996, Patterson 1998, Algarra & Gaitano 1997) er formidlingsoppgavene presentert som å nå ut henholdsvis raskest mulig og til et bredest mulig publikum. I StudData inneholder denne kategorien det å være talpersoner for myndigheter eller for folk flest, noe som kan sies å stride imot journalistens frihet til å gjøre sine egne

saker, og selv å vurdere hva som er viktig. Samtidig er det merkelig at oppgaven å være en mest mulig nøytral observatør blir tillagt så lite vekt. Denne oppgaven er blant de fem minst viktige, på høyde med oppgaver som å formidle informasjon fra de styrende i samfunnet.

Når det gjelder formidlingsoppgavene er det enda en ting som er bemerkelsesverdig. Ved studiestart vurderer studentene det å være talspersoner for de styrende i samfunnet som viktigere enn å tale på vegne av folk flest. Dette kan tolkes som at de ved studiestart anser at politikk er en viktig oppgave, slik det jo også kommer fram i de andre spørsmålene, men at politikk er en sak som foregår blant de styrende i samfunnet, og ikke blant folk flest. Både ved studieslutt (i begge panelene) og etter 3 år i yrket er disse to oppgavene omtrent likestilte, en endring som skjer ved at det å formidle informasjon fra de styrende i samfunnet blir mindre viktig i løpet av utdanningen, og at det å tale på vegne av folk flest blir viktigere i møtet med yrket.

En konklusjon som kan trekkes av disse resultatene må være at norske journalister ser på det politiske ordskiftet som en kjerneoppgave, og at de har en forståelse av mediene som aktive og selvstendige aktører i dette. Videre kan vi si at det er stor grad av enighet blant journaliststudentene når det gjelder disse forståelsene av medienes samfunnsoppgaver.

8.2 Ulike forståelser av journalistikk?

Vi har altså sett at det er den aktive journalistikken som dominerer i StudData-studentenes forståelse av medienes oppgaver. Men er dette tilfellet for alle grupper?

I kapittel 5 forsøkte jeg å finne noen forskjeller mellom ulike grupper av journalister. Jeg satt opp en regresjonsanalyse for å finne sammenheng mellom forståelsen av de forskjellige oppgavene og 1) hvilket kull de er hentet fra, 2) hvilken utdanningsinstitusjon de kom fra, 3) om de hadde arbeidet fulltid som journalister i mer enn 3 måneder, 4) kjønn og 5) politisk orientering.

Lite av variasjonen i studentenes svar kan forklares ved de tre første variablene.

At panelvariabelen ikke slo mye ut styrker materialet noe, siden det bekrefter at det ikke er store, systematiske forskjeller mellom de to utvalgene denne oppgaven bygger på. På samme måte kan mangelen på utslag for skolevariabelen styrke funnene som gyldige for mer enn en spesifikk utdanningskontekst, og tyde på at StudData kan reflektere hvilke forståelser norske journaliststudenter som gruppe har av medienes oppgaver.

Det å ha journalistisk erfaring fra før virket signifikant inn på bare en av oppgavene, nemlig å være en mest mulig nøytral observatør av hendelser. De mer erfarne vurderte denne oppgaven som signifikant mindre viktig enn det de som kom

inn i utdanningen uten slik ballast gjorde. Forståelsen av mediene som nøytrale observatører er også det perspektivet som faller mest i løpet av utdanningen. Selv om utslagene ikke er statistisk signifikante, er også de to andre oppgavene som utgjør formidlerrollen i mindre grad vurdert som viktige av de som har tidligere fulltidserfaring fra journalistikk. Dersom vi ser på idealene mer samlet, ser vi også at formidlingsidealet er signifikant mindre vektlagt blant de erfarne journalistene. Dette kan tyde på at møtet med den praktiske journalistikken (enten i form av teori og øvelser i utdanningen, eller som erfaringer fra praktisering i yrket) gjør journalistene noe mer bevisst på det deltakende aspektet.

I analysen fant jeg videre at kvinner vurderte de fleste oppgavene som signifikant viktigere enn det mennene i undersøkelsen gjorde. Dette gjelder for alle de fire idealene, med unntak av underholdningsidealet. Men siden kvinnene så gjennomgående vurderer oppgavene som viktigere enn mennene, er det vanskelig å gjøre klare substansielle tolkninger av dette. De eneste oppgavene som ikke skiller mellom kvinner og menn er underholdningsoppgavene. Dersom vi ser på de relative størrelsene kan det dermed se ut som om mennene forstår underholdningen som en viktigere oppgave for mediene enn det kvinnene gjør. Men det er vanskelig å trekke veldig klare konklusjoner om dette ut fra mitt materiale.

Ut fra mitt materiale og mine analyser kan jeg ikke bekrefte at det er store forskjeller mellom hvordan kvinnelige og mannlige journalister forstår medienes samfunnsoppgaver. Likevel kan jeg ikke avvise at det er en slik forskjell mellom kvinnelige og mannlige journalister som sådan. Respondentene i denne undersøkelsen er en homogen gruppe, både i alder og utdanningsbakgrunn. At jeg ikke finner forskjeller mellom kvinnelige og mannlige journalister kan tolkes dithen at kjønnsforskjellene går parallelt med alder og utdanning, og bedre kan forklares ut fra disse egenskapene enn ut fra kjønn i seg selv. Igjen vil jeg være forsiktig med å trekke konklusjoner, både siden utvalget mitt er begrenset og fordi det jo faktisk kom fram forskjeller mellom kvinner og menn i materialet. Disse forskjellene var imidlertid såpass gjennomgående for alle spørsmålene (kvinner vurderte alle oppgavene som noe viktigere enn menn) at de er vanskelige å tolke i den ene eller andre retningen. Det kan også være at spørsmålene reflekterer bare bestemte deler av journalistyrket, eller at studentene svarer det de tror er forventet av dem.

Noe tydeligere er effekten av politisk orientering. Blant overvåkningsoppgavene så vi at de høyreorienterte var mindre opptatt av å overvåke makthavere og å tale svake gruppers sak. Samtidig var de mindre opptatt av å bidra til toleranse og forståelse mellom ulike kulturer, og mer opptatte av å underholde. Alle de tre underholdningsoppgavene har positive koeffesienter, selv om det bare er en av dem som slår ut som statistisk signifikant.

Ut fra denne undersøkelsen kan jeg ikke svare ubetinget ja på om ulike grupper av journalister har forskjellige forståelser av hva som er deres viktigste oppgaver. Rangeringen av oppgavene forblir i stor grad den samme i de ulike gruppene, både på bakgrunn av kjønn og politisk orientering. Og til og med de stedene der regresjonsanalysen viste at det var signifikante forskjeller, ser vi at disse forskjellene er små. Den manglende forklaringsstyrken til de egenskapene jeg har brukt her (panel, skole, journalistisk erfaring, kjønn og politisk orientering) viser seg også i den lave forklarte variansen i regresjonsanalysen. Bare for enkelte av oppgavene kunne disse variablene forklare mer enn 10 prosent av variasjonen vi så blant studentene.

8.3 Sosialisering i utdanning eller yrke?

Etter å ha beskrevet journaliststudentenes oppfatning av medienes oppgaver i samfunnet, gikk jeg i kapittel 6 og 7 over til spørsmålet om hvor disse forståelsene kommer fra. I kapittel 6 viste jeg hvilke endringer som skjedde mellom første og siste semester i utdanningen, mens jeg i kapittel 7 så hvordan de første tre årene etter fullført utdanning virket inn på de ferske journalistene.

Ikke nye forståelser av journalistikk

Det ser på ingen måte ut som om studentenes forståelse av egne framtidige oppgaver påvirkes radikalt av utdanningen. To tredeler av oppgavene endrer seg ikke, eller får en så liten endring at den ikke blir statistisk signifikant. Samtidig er rangeringen av oppgavene i store trekk den samme i siste semester som de var ved studiestart.

Hvorfor det har skjedd så lite endringer er interessant. Når halvparten av studentene i liten eller ingen grad har arbeidet som journalister, skulle man forvente at i det minste enkelte av forståelsene skulle endre seg.

For det første kan det tenkes at studentene som begynner i journalistutdanningen allerede har et godt bilde av hva journalistikken handler om. En slik forståelse kan for eksempel komme gjennom eget mediekonsum.

For det andre kan det hende at de som har svart på undersøkelsen lenge har visst at det er journalister de vil bli, og har et syn som er preget av dette. En slik tolkning gir støtte til den retningen som kalles forventningssosialisering, der det antas at de blivende yrkesutøverne tilpasser sine verdier til det de tror er forventet i utdanningen. Hvorvidt denne forståelsen kommer av at de vil bli journalister, eller om resultatet hadde blitt det samme om vi hadde spurt andre grupper er et interessant spørsmål som det kunne vært spennende å gå videre på.

En tredje mulighet kan være at utdanningen allerede har hatt effekt på det første tidspunktet studentene svarte på StudData-undersøkelsen. Skjemaene ble delt ut rundt

halvveis i det første semesteret, og det kan tenkes at det er nettopp i løpet av den første perioden i utdanningen de mer generelle spørsmålene om medienes rolle i samfunnet er tema.

En fjerde mulighet er at utdanningens viktigste bidrag til nye journalister hovedsakelig er av teknisk art, der studentene tilegner seg de praktiske ferdighetene man må kunne i yrket.

En siste mulighet kan være at spørsmålene som er stilt her er for vide og abstrakte, slik at de ikke fanger opp de endringene som skjer i journaliststudentenes verdier. En slik effekt viste McDewitt mfl. (2002) til i sin undersøkelse av journaliststudenters holdninger til journalistenes aktive samfunnsdeltakelse. På de generelle, verdibaserte spørsmålene endret studentenes svar seg lite. Men når spørsmålene og alternativene ble klarere og mer konkrete, viste det seg likevel at det fant sted en betydelig endring. Dessverre har jeg ikke tilgang til mer konkrete spørsmål rundt medienes rolle i samfunnet i denne undersøkelsen, så denne muligheten får bli stående åpen. Men jeg synes likevel det er viktig å ha dette i bakhodet i tolkningen av resultatene.

... men tydeligere forståelser i løpet av utdanningen

Den viktigste endringen som skjedde i løpet av utdanningen var at de oppgavene som ble ansett minst viktige ved starten av studiet ble ansett som enda mindre viktige ved slutten, samtidig som de viktigste oppgavene forble uforandret. I løpet av utdanningen ser vi dermed at skillet mellom viktige og mindre viktige oppgaver blir klarere. Dette skillet er tydelig mellom de aktive og de passive oppgavene. Alle de oppgavene som blir signifikant mindre viktige i løpet av utdanningen kan karakteriseres som passive.

Dersom vi ser på de additive indeksene jeg konstruerte ut fra faktoranalysen i kapittel 4, ser vi denne utviklingen tydelig. Både overvåknings- og offentlighetsforståelsene forble konstante gjennom utdanningen, mens underholdnings- og formidlingsforståelsene, altså de to passive, ble tydelig mindre viktige.

Dette kan tyde på at det likevel skjer en interessant endring blant journaliststudentene i løpet av utdanningen. Selv om de kanskje ikke får snudd sine faglige verdier på hodet, er det mye som tyder på at de får et mer avklart forhold til disse verdiene.

Den samme utviklingen er ikke mulig å få øye på i løpet av de første tre årene i yrket. Likevel er det interessant å se at de vurderingene som ble gjort av studentene som svarte ved studieslutt og tre år senere (panel 2) i stor grad bekrefter de vurderingene som ble gjort av det panelet som svarte før og etter utdanningen (panel 1). Det er fortsatt de aktive oppgavene som er de viktigste, mens de passive oppgavene skiller seg ut som relativt sett mindre viktige.

Samme utvikling på tvers av kjønn og politisk orientering

I analysene forsøkte jeg også å finne ut om kjønn eller politisk orientering hang sammen med hvordan journaliststudentene ble påvirket av utdanningen.

Selv om kvinneandelen er på rundt 40 prosent, kan journalistikk beskrives som et mannlig kodet yrke, både ut fra sin historie, sine arbeidsmetoder og sine sentrale temaområder (se for eksempel Van Zoonen 1994). Ut fra dette kan det forventes at kvinnelige og mannlige journaliststudenter blir ulikt påvirket av utdanningen. På den ene siden kan vi tenke oss at kvinner og menn i utgangspunktet har ulike idealer, men at utdanningen fører til et mer delt syn. En slik tilpasning kan skje i begge grupper, ved at kvinners og menns verdier endrer seg i retning av hverandre. Det har vært hevdet at kvinner som går inn i (den mannlig kodete) journalistikken, i stor grad må akseptere de mer maskuline verdiene som ligger forankret i yrket. På den andre siden kan vi tenke oss at kvinner og menn går inn i ulike områder av journalistikken, og at kjønnsforskjellene dannes i utdanningen eller møtet med yrket.

Ut fra mitt materiale er det vanskelig å finne støtte for noen av disse kjønnsforskjellene. Som tidligere nevnt er det vanskelig å trekke substansielle konklusjoner ut fra de forskjellene vi ser mellom de mannlige og kvinnelige studentenes svar. Kvinnene vurderte gjennomgående alle oppgavesettene som viktigere enn det mennene gjorde, både ved studiestart, studieslutt og etter tre år i yrket. Det er ingen av oppgavene som skiller seg særlig ut som spesielt viktige eller lite viktige verken for kvinner eller menn.

Samtidig ser vi heller ikke at endringene i møtet med utdanningen er særlig forskjellige for studenter av ulikt kjønn. Underholdningsoppgavene blir riktignok signifikant mindre viktige for kvinnene i løpet av utdanningen, mens den nedgangen vi ser hos mennene (som er nesten like stor) ikke slår ut som statistisk signifikant. Men at det bare er kvinnes nedgang som er signifikant kan like gjerne skyldes at det er dobbelt så mange kvinner som menn med i analysen – og at endringene dermed lettere blir signifikante – som at utdanningen virker ulikt på menn og kvinner.

I møtet med yrket er det vel å merke ett av oppgavesettene som endrer seg signifikant ulikt for menn og kvinner. Offentlighetsoppgavene blir signifikant mindre viktige blant kvinnene i løpet av de første tre årene i yrket, mens de forholder seg stabile blant de mannlige studentene. Samtidig blir overvåkningsoppgavene i denne perioden noe mindre viktige blant kvinnene og noe mer viktige blant mennene, selv om verken endringene eller forskjellene mellom gruppene slår ut som statistisk signifikante. Til sammen kan dette være en indikator på at kvinners og menns forståelse av journalistikk til en viss grad påvirkes ulikt i møtet med yrket.

Heller ikke når det gjelder studenter med ulikt politisk grunnsyn kommer det klare forskjeller til syne i hvordan utdanning og møtet med yrket virker inn. De som oppgir

å være venstreorienterte (0–3 på en skala fra 0–10) ligger jevnt over noe høyere på alle oppgavene, men noe tydelig mønster ut over det er vanskelig å få øye på.

Jeg vil understreke at datagrunnlaget for disse analysene er svakt, ettersom antallet respondenter er lite. Jeg vil ikke trekke noen klare konklusjoner her, men synes det er et interessant poeng som med fordel kan utforskes videre med andre metoder eller med større datagrunnlag.

8.4 Rekrutteringen til journalistyrket som avgjørende

På bakgrunn av diskusjonen over, mener jeg å kunne hevde at journaliststudentenes forståelser av mediens oppgaver i samfunnet i liten grad kan tilskrives sosialisering i utdanningen eller i møtet med yrket. Selv om studentene ser ut til å få et noe mer avklart forhold til hva mediene skal og ikke skal gjøre, forsterker dette bare de forståelsene de hadde allerede da de kom inn i utdanningen.

Dette funnet er i tråd med de sosialiseringsteoriene som legger vekt på de faktorene som kommer forut for utdanningen. Tidligere har jeg trukket fram ulike teorier som kan belyse hvordan rekrutteringen spiller inn.

For det første kan vi stille spørsmål om hvor fleksible våre verdier egentlig er, og dermed hvor mye sekundærsosialiseringen kan påvirke de verdiene vi har fått gjennom primærsosialiseringen i oppveksten. Et slikt syn fremmer Catherine Hakim (2002) når hun legger fram sin preferanseteori. Grunnlaget for teorien er at preferanser er stabile, og i liten grad påvirkes av utdanning eller yrke. Det at verdier er stabile i møtet med utdanning har også vist seg i tidligere analyser av StudData-materialet for andre studentgrupper (Dæhlen 2005).

For det andre kan vi si at seleksjonen til utdanningen er avgjørende. Milton Rokeach (1979) peker på at det skjer en verdimessig filtrering til yrker, der unge velger seg til utdanninger og yrker som de føler reflekterer deres egne verdier og deres identitet. Slik fungerer utdanningene som sorteringsmekanismer for rekruttering inn i de ulike profesjonene.

En lignende teori er det Monica F. Johnson (2001) kaller forventningssosialisering («anticipatory socialization»). Forventningssosialisering oppstår når de som rekrutteres inn i en profesjon har bestemte bilder om hva et yrke innebærer, og bevisst eller ubevisst justerer sine egne verdier til å stemme overens med de verdiene de opplever som viktige i yrket.

Ut fra mitt datamateriale er det vanskelig å peke på hvilke av disse modellene som best kan beskrive norske journaliststudenters sosialisering inn i journalistprofesjonen. Det kan dessuten hende at ulike deler av alle tre teoriene til sammen kan gi gode forklaringer. Ut fra preferanseteorien kan vi si at primærsosialiseringen gir oss et

bilde av hvem vi er og ønsker å være, altså en nogenlunde stabil identitet. Dette kan igjen forklare hvorfor vi identifiserer oss med bestemte yrker, og dermed motiveres til å gå inn i dem. Når man har tatt avgjørelsen om å gå inn i et yrke eller en utdanning (slik StudData-studentene jo har gjort på det første tidspunktet vi spurte dem), kan det finne sted en tilpasning i verdiene, slik Johnstone beskriver. Mangelen på endring i møtet med utdanning og yrke, slik vi ser i denne undersøkelsen, kan dermed være et resultat av at vi har kommet for sent inn i prosessen. Den virkelige endringen kan skje tidligere, allerede når de blivende journalistene vurderer og fatter beslutningen om at det er journalister de vil bli.

Konklusjon og avslutning

I denne oppgaven har jeg sett hvilke forståelser to kull journaliststudenter fra høyskolene i Oslo og Volda har av medienes oppgaver i samfunnet. Problemstillingen til oppgaven besto av to spørsmål; hvordan vurderer ferske journalister medienes oppgaver i samfunnet? Og hvordan endres disse forståelsene i løpet av utdanningen og i møtet med arbeidslivet?

Det første spørsmålet har jeg undersøkt på tre måter. Først, i kapittel 4 ga jeg en oversikt over hvordan de ulike oppgavene ble vurdert av studentene som svarte på undersøkelsen. Her fant jeg at det var fire oppgaver som var særlig viktige for studentene, nemlig å informere om politiske saker og konsekvenser, å overvåke makthavere, å tale svake gruppers sak og å sørge for en levende samfunnsdebatt. Alle handler om medienes politiske rolle, og alle kan betegnes som aktive i den forstand at journalister selv bidrar til å skape de sakene de kommenterer. De er også nøytrale, det vil si at mediene ikke skal ta politisk stilling og skrive sakene med bestemte slagsider.

Deretter forsøkte jeg å finne noen strukturer i måten studentene vurderte de ulike oppgavene på. Ved hjelp av en faktoranalyse fant jeg fire faktorer, som kan forstås som mer bakenforliggende forståelser av medienes oppgaver i samfunnet. Her fant jeg fram til fire ulike forståelser; mediene som overvåkere, offentlighet, underholdere og formidlere. Overvåkningsrollen, som kan beskrives som en aktiv og nøytral rolle, var den klart viktigste. Deretter fulgte offentlighetsrollen, som også er aktiv, men mer deltakende i den forstand at mediene selv skal bidra til endring i samfunnet. Underholdnings- og formidlingsrollene var vesentlig mindre viktige for studentene i denne undersøkelsen.

Til slutt, i kapittel 5, så jeg etter forskjeller mellom studenter av ulikt kjønn og med ulike politiske orienteringer. Ved å slå sammen de to panelene ved studieslutt fant jeg at kvinner jevnt over la mer vekt på alle oppgavene enn det menn gjorde, men at det ut fra mine inndelinger var vanskelig å gjøre noen substansielle tolkninger ut over det. At det er tydelige kjønnsforskjeller i måten mannlige og kvinnelige studenter forstår medienes oppgaver på, fant jeg lite støtte for. Noe tydeligere var forskjellene ut fra politisk orientering. De som sto politisk mot høyre var noe mindre opptatt av

overvåknings- og offentlighetsoppgavene, mens de la litt mer vekt på underholdningsoppgavene.

Det andre spørsmålet jeg stilte i problemstillingen var hvordan disse forståelsene ble påvirket av utdanningen og møtet med yrkeslivet. Dette var temaene henholdsvis i kapittel 6 og 7. Utdanningen så ut til gi studentene en klarere differensiering mellom de viktigste og de mindre viktige oppgavene. De viktigste oppgavene forble på samme nivå som ved studiestart. Rangeringen av oppgavene forble også i stor grad den samme. I møtet med yrkeslivet skjedde det på sin side svært lite i studentenes vurderinger. Den eneste signifikante endringen som fant sted, var at kvinner ble signifikant mindre opptatte av det jeg har kalt for offentlighetsoppgavene.

Ut fra disse analysene er det lite hold for å tillegge verken utdanningen eller møtet med journalistyrket noen vesentlig betydning for journalistenes forståelser av egne samfunnsoppgaver. De forståelsene som kommer til uttrykk her, ser i stor grad ut til å være dannet før de begynte i utdanningen. Det er med andre ord få spor av noen betydelig sosialisering inn i profesjonen i de spørsmålene jeg har undersøkt her.

En slik konklusjon vil jeg imidlertid ikke trekke uten forbehold. Det kan tenkes at det faktisk skjer en profesjonell sosialisering i yrket og utdanningen, men at den i liten grad kommer til syne slik jeg har studert det her. Dette kan enten være et resultat av at denne sosialiseringen skjer på et senere tidspunkt, eller av at spørsmålene ikke klarer å fange opp de holdningsendringene som skjer.

Mangelen på sosialisering strider på mange måter mot funn som er gjort i tidligere kvalitative undersøkelser (f.ør eksempel Gans 1979, Breed 1955). Det strider også mot de antakelsene som er gjort i surveyundersøkelser, der nettopp forskjeller mellom journalister med og uten formell journalistutdanning forklares ved sosialisering i denne utdanningen (for eksempel Melin-Higgins 1996). Jeg vil ikke hevde med stor sikkerhet at disse undersøkelsene tar feil, eller at journaliststudenter i dag er annerledes enn før. Til det er antallet respondenter alt for lite, og spørsmålsbredden for snever. Derimot vil jeg hevde at det som skjer *før* studentene går inn i utdanningen eller yrket også i stor grad spiller inn.

Nettopp rekrutteringen til journalistikken anser jeg som et viktig felt for fremtidig forskning. Dersom det er slik som det kommer fram her, at forståelsene av journalistikk allerede er etablert før utdanningen, er denne fasen viktig å se nærmere på. Her kan StudData-materialet være en viktig kilde til kunnskap, særlig når resultatene fra et tredje panel også foreligger for bearbeiding. En annen tilnærming kan være å studere hvordan de ulike kriteriene for opptak (som høye karakterkrav, praksis- og primærvitnemålskvoter og andre ordninger) virker inn på hvem som kommer inn på studiet.

Det ville også vært spennende å få svar på om de forståelsene journaliststudentene i denne undersøkelsen har også deles av andre grupper av journalister. Her kunne man

tenke seg en sammenligning mellom journaliststudenter og unge journalister som har andre bakgrunn enn journalistutdanningen. Slik kunne man få svar på om utdanningen tiltrekker seg folk med andre forståelser enn de som kvalifiserer seg gjennom annen utdanning eller praksis. En annen sammenligning som kunne vært spennende er mellom unge og eldre journalister. En tredje er en sammenligning mellom journalister og andre grupper i samfunnet, for eksempel politikere, næringslivsledere og befolkningen ellers, slik det blant annet ble gjort i den forrige maktutredningen (NOU 1982).

At studentenes forståelser av journalistikk endrer seg såpass lite som den gjør, og siden det er så små forskjeller mellom studentene, kan nok til en viss grad forklares av at spørsmålene er for generelle og lite forpliktende. En dypere analyse med flere og mer spesifikke spørsmål, eller der studentene i større grad må ta stilling til konkrete dilemmaer kan muligens gi et annet bilde enn jeg har gitt i denne undersøkelsen.

Det kan også tenkes at den endringen som skjer ikke så lett kan påvises ved bruk av spørreskjemaer og kvantitative metoder. Selv om de ferske journalistene sine svar ikke endrer seg nevneverdig, kan det hende at deres forståelse av spørsmålene er ulik på de ulike tidspunktene.

Litteratur

- Abbott, Andrew (1988), *The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labour*. Chicago: University of Chicago Press.
- Aldridge, Meryl & Julia Evetts (2003), «Rethinking the concept of professionalism : the case of journalism». *British Journal of Sociology*, 54: 547–564.
- Algarra, Manuel Martín & Norberto González Gaitano (1997), «The Political Role of the Spanish Journalist». *Political Communication*, 14: 481–495.
- Allern, Sigurd (1997), *Når kildene byr opp til dans : søkelys på PR-byråene og journalistikken*. Oslo : Pax
- Allern, Sigurd (2001a), *Journalistiske og kommersielle nyhetsverdier : nyhetsbedrifter som institusjonsforvaltere og markedsaktører*. Paper til den 15. nordiske konferansen for medie- og kommunikasjonsforskning, Reykjavik, Island 11.-13. august.
- Allern, Sigurd (2001b), *Nyhetsverdier : om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*. Kristiansand: IJ-forlaget.
- Allern, Sigurd (2001c), *Flokkdyr på Løvebakken : søkelys på Stortingets presselosje og politikken medierammer*. Oslo: Pax.
- Allern, Sigurd (2004), «Journalistroller i fjernsynsvalgkamp, 1961–2001» i Bernt Aardal, Anne Krogstad og Hanne Marthe Narud (red.) *I valgkampens hete : strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Asp, Kent (1991), «Medialisering, medielogik, mediekrtati». *Nordicom-Information*, 4.
- Bäckström, Anders (1993), *Att förändras av utbildning : om stabilitet och utveckling vid religionsvetenskaplig linje*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Barrett, William (1961), *Irrational Man : A Study in Existential Philosophy*. London : Heinemann.
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann (2000), *Den samfunnsskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Berglund, Frode (2004), «Indekskonstruksjon: Kun et spørsmål om teknikk? : En empirisk gjennomgang». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 45: 567–586.
- Bills, David B. (2004), *The Sociology of Education and Work*. Oxford: Blackwell.
- Bjørklund, Tor (1991), «Election Campaigns in Postwar Norway (1945–1989) : From Party-Controlled to Media-Driven Campaigns». *Scandinavian Political Studies*, 14: 279–302
- Bjørnsen, Gunn (2003), *Journalister i støpeskeen? : om holdninger til yrke og utdanning blant journaliststudentene i Volda og Oslo*. HiO-rapport nr. 23, Høgskolen i Oslo.
- Blanchard, Margaret A. (1977), «The Hutchins Commission, the Press, and the Responsibility Concept». *Journalism Monographs*, 49.
- Breed, Warren (1955), «Social Control in the Newsroom : A Functional Analysis». *Social Forces* 33: 326–335.

- Brurås, Svein (2001), "Vår ære og vår autonomi" : *journalisters syn på yrkesrolle og etikk*. Forskningsrapport nr. 44, Høgskolen i Volda.
- Cant, Rosemary & Joy Higgs (1999), «Professional socialization» i *Educating Beginning Practitioners : Challenges for health professional education*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Chen, Chongshan, Jian-Hua Zhu & Wei Wu (1998), «The Chinese Journalist» i David Weaver (red.) *The Global Journalist : News People Around the World*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Curran, James (1996), «Mass Media and Democracy Revisited» i James Curran & Michael Gurevitch (red.) *Mass Media and Society*. 2. utgave. London: Arnold.
- D'Alessio, Dave & Mike Allen (2000), «Media Bias in Presidential Elections : A Meta-Analysis». *Journal of Communication*, 50: 133–156.
- Davis, Hammond & Nizamova (1998), «Changing identities and practices in post-Soviet journalism : The case of Tatarstan». *European Journal of Communication*, 13: 77-97.
- Delano, Anthony (2003), «Women Journalists : what's the difference». *Journalism Studies*, 2: 273–286.
- Donsbach, Wolfgang (2002), «News Psychology : Factors Behind Journalists' News Decisions». Research paper, The Syracuse University Symposium on the Nature of News. Syracuse University, New York. April 2002.
- Dæhlen, Marianne (2003), *Egenutvikling, høy lønn eller det å være til nytte. Profesjonsstudentenes jobbverdier*. Oslo: HiO-rapport nr. 8, Høgskolen i Oslo.
- Dæhlen, Marianne (2005), *Nurses' Job Values in the Transition from School to Work*. SPS arbeidsnotat 11/05.
- Eide, Elisabeth (2001), «Mannsbastioner med iboende treghet : Medier, kjønn og makt» i Martin Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ekström, Mats & Stig Arne Nohrstedt (1996), *Journalistikens etiska problem*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Ekström, Mats & Stig Arne Nohrstedt (2003), «Journalistisk etik rör alla» i Rune Ottosen og Thore Roksvold (red.) *Presseetisk front : Festskrift til Odd Raaum*. Kristiansand: IJ-forlaget.
- Esaiasson, Peter & Nicklas Håkansson (2002), *Besked ikväll! : valprogrammen i svensk radio och TV*. Värnamo: Stiftelsen etermedierna i Sverige.
- Evetts, Julia (2003), «The Sociological Analysis of Professionalism : Occupational Change in the Modern World». *International Sociology*, 18: 395–415.
- Fallows, James (1996), *Breaking the news : how the media undermine American democracy*. New York : Pantheon Books.
- Fjaestad, Björn & Per Gunnar Holmlöv (1975), *Swedish Newsmen's Views on the Role of the Press*. Stockholm: Ekonomiska forskningsinstitutet, Handelshögskolan i Stockholm.
- Freidson, Eliot (1973), *The Professions and their prospects*. Beverly Hills, Calif.: Sage.
- Freidson, Eliot (1975), *Doctoring together : A study of professional social control*. New York: Elsevier.
- Freidson, Elliot (2001), *Professionalism. The Third Logic*. Oxford: Polity Press.
- Furhoff, Lars (1986), *Makten över journalistiken*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Galtung, Johan og Mari Holmboe Ruge (1955), «The Structure of Foreign News». *Journal of Peace Research*, 2: 64–91.
- Gans, Herbert J. (1979), *Deciding what's news : a study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek, and Time*. New York : Pantheon Books.

- Giddens, Anthony (1997), *Sociology*. Tredje utgave. Cambridge: Polity Press.
- Guneriusen, Willy (1996), «Emile Durkheim» i Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen (red.) *Klassisk og moderne samfundsteori*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hakim, Catherine (2002), «Lifestyle Preferences as Determinants of Women's Differentiated Labour Market Careers». *Work and Occupations*, 29: 428–459.
- Heinz, Walter R. (1987), «The Transition from School to Work in Crisis : Coping with Threatening Unemployment». *Journal of Adolescent Research*, 2: 127–141.
- Henningham, John & Anthony Delano (1998), «British Journalists» i David Weaver (red.) *The Global Journalist : News People Around the World*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Herscovitz, Heloiza & Adalberto M. Cardoso (1998), «The Brazilian Journalist» i David Weaver (red.) *The Global Journalist : News People Around the World*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Hovden, Jan Fredrik (2001), «Etter alle journalistikkens reglar... : Skisse til ein studie over det norske journalistiske feltet» i Martin Eide (red.) *Til dagsorden! : Journalistikk, makt og demokrati*. Makt og demokratiutredningen. Oslo: Gyldendal.
- Jacobsen, Dag Inge (2001), «Higher education as an Arena for Political Socialisation : Myth or Reality?». *Scandinavian Political Studies*, 24: 351–368.
- Jamieson, Kathleen Hall & Paul Waldman (2002), *The Press effect : politicians, journalists, and the stories that shape the political world*. New York: Oxford University Press.
- Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Kristoffersen (2004), *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 2. utgave. Oslo: Abstrakt forlag.
- Johnson, Monica Kirkpatrick (2001), «Change in Job Values During the Transition to Adulthood». *Work and Occupations*, 28: 315–345.
- Johnson, Monica Kirkpatrick & Glen H. Elder jr. (2002), «Educational Pathways and Work Value Trajectories». *Sociological Perspectives* 45: 113–138.
- Johnstone, John W. C., Edward J. Slawski & William W. Bowman (1972), «The Professional Values of American Newsmen». *Public Opinion Quarterly*, 36: 522–540.
- Johnstone, John W. C., Edward J. Slawski & William W. Bowman (1976), *The News People : a sociological portrait of American journalists and their work*. Urbana, Chicago, London: University of Illinois Press.
- Juskevits, Svetlana (2001), «Professional Roles of Contemporary Russian Journalists». Paper presentert på 15th Nordic Conference on Media and Communication Research i Reykjavik Island, august 2001.
- Kalleberg, Arne L. (1977), «Work Values and Job Rewards : A Theory of Job Satisfaction». *American Sociological Review*, 42: 124–143.
- Kanter, Rosabeth Moss (1977), *Men and Women of the Corporation*. New York: Basic Books.
- Kerrick, Jean. S., Thomas E. Anderson & Luita B. Swales (1964) «Balance and the Writer's Attitude in News Stories and Editorials», *Journalism Quarterly*, 41: 207–215.
- Kirat, Mohamed (1998), «Algerian Journalists and their World» i David Weaver (red.) *The Global Journalist : News People Around the World*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Klausen, Arne Martin (1986), *Med Dagbladet til tabloid : en studie i dilemmaet "børs og katedral"*. Oslo: Gyldendal.

- Knox, William E., Paul Lindsay, and Mary N. Kolb (1993), *Does college make a difference? : long-term changes in activities and attitudes*. Westport, CT.: Greenwood Press.
- Kvande, Elin og Bente Rasmussen (1990), *Nye kvinneliv : kvinner i menns organisasjoner*. Oslo: Ad notam.
- Köcher, Renate (1986), «Bloodhounds or Missionaries : Role Definitions of German and British Journalists». *European Journal of Communication*, 1:43–64.
- Louw, P. Eric (2001), *The media and cultural production*. London: Sage.
- Louw, P. Eric (2005), *The Media and Political Process*. London: Sage.
- McCombs, Maxwell E. & Donald L. Shaw (1972), «The agenda-setting function of mass media». *Public Opinion Quarterly*, 36: 176-187.
- McDewitt, Michael, Bob M. Gassaway & Frank G. Pérez (2002), «The Making and Unmaking of Civic Journalists : Influences of Professional Socialization». *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 79: 87–100.
- McMane, Aralynn Abare (1993), «Ethical Standards of French and U.S. Newspaper Journalists». *Journal of Mass Media Ethics*, 8: 207–218.
- McQuail, Denis (1983), *Mass Communication Theory : an introduction*. London: Sage.
- McQuail, Denis (1994), *Mass Communication Theory : an introduction*. 3. utgave. London: Sage.
- Melin, Margareta (1991), «Journalisters syn på sin yrkesroll» i Lennart Weibull (red.) *Svenska journalister : ett grupporträtt*. Stockholm: Tidens förlag.
- Melin-Higgins, Monica (1996a), *Pedagoger och spårhundar: en studie av svenska journalisters yrkesideal*. Doktorgradsavhandling. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Melin-Higgins, Margareta (1996b), «Female Educators and Male Craftsmen». *Nordicom Review, Special Issue*, 1: 153–170.
- Merrill, John C. (1986), «Professionalization : Danger to Press Freedom and Pluralism». *Journal of Mass Media Ethics*, 1: 56–60.
- Mickiewicz, Ellen (1998), «Transition and Democratization : The Role of Journalists in Eastern Europe and the Former Soviet Union» i Doris Graber, Denis McQuail & Pippa Norris (red.) *The Politics of News, the News of Politics*. Washington, DC: CQ Press.
- Mortimer, Jeylan T. & Jon Lorence (1979), «Work Experience and Occupational Value Socialization : A Longitudinal Study». *The American Journal of Sociology* 84: 1361–1385.
- Mwesige, Peter G. (2004), «Disseminators, advocates and Watchdogs : A profile of Ugandan journalists in the New Millennium». *Journalism*, 5: 69–96.
- Neverla, Irene (1986), «Balanceakte zwischen Angleichung un Abweichung im Journalism. Aspekte beruflicher Sozialisation von Journalistinnen». *Publizistik*, 31: 129–138.
- Newton, Kenneth (1999), «Mass Media Effects: Mobilization or Media Malaise?». *British Journal of Political Science*, 29###-###.
- Nimmo, Dan, and James E. Combs (1990), *Mediated Political Realities*. 2. utgave. New York: Longman.
- Nord, Lars (1997), *Spelet om opinionen : möten mellan makthavare, medier och medborgare*. Lund: Studentlitteratur.

- Norsk Journalistlag (2005), *Journalistikk takk : Landsstyrets beretning 2003–2005*. Norsk Journalistlags landsmøte, Sandefjord 26.–28. april. [Tilgjengelig på http://www.nj.no/Landsmote/LM_2003/filestore/NJ2005Beretning2003-2005r.pdf]
- NOU 1982: 30 *Maktutredningen : Massemedier*.
- NOU 1992 :14 *Mål og midler i pressepolitikken*.
- Oledzki, Jerzy (1998), «Polish Journalists : Professionals or Not?» i David Weaver (red.) *The Global Journalist : News People Around the World*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Olteidal, Audgunn (2001), *Den myndige journalisten : korleis forstår journalisten sitt samfunnsansvar?* Kristiansand: IJ-forlaget.
- Ottosen, Rune (1996), *Fra fjærpenn til Internett : journalister i organisasjon og samfunn*. Oslo: Aschehoug.
- Ottosen, Rune (1997), «Akademisk, kommersiell eller distriktpolitisk? : Journalistutdanningens jakt på identitet». *Norsk medietidsskrift*, 1: 83–108.
- Ottosen, Rune (2000), «Et yrke for dukser eller selvlærte entusiasister? : om rekruttering til journalistikken og utdanningens plass i rekrutteringen». Innledning til seminar under redaktørforeningens jubileumskonferanse. [Elektronisk versjon hentet fra <http://www.nored.no/redaktor2000/hvem%20blir%20journalister.htm>]
- Ottosen, Rune (2000), «Journalistikk, politikk og samfunn» i Berit von der Lippe og Odd Nordhaug (red.) *Medier påvirkning og samfunn*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Ottosen, Rune (2001), «Et yrke for dukser eller selvlærte entusiaster? Om rekruttering til journalistikken og utdanningens plass i rekrutteringen». Innledning til seminar under Norsk redaktørforeningens jubileumskonferanse. Tilgjengelig på www.nored.no/mdbredt.asp?aid=14724&gid=6770.
- Ottosen, Rune (2004), *I journalistikkens grenseland : journalistrollen mellom marked og idealer*. Kristiansand: IJ-forlaget.
- Patterson, Thomas E. & Wolfgang Donsbach (1996), «News Decisions : journalists as partisan actors» *Political Communication*, 13: 455–468.
- Patterson, Thomas E. (1998), «Political Roles of the Journalist» i Doris Graber, Denis McQuail & Pippa Norris (red.) *The Politics of News, the News of Politics*. Washington, DC: CQ Press.
- Patterson, Thomas E. (2000), «Doing Well And Doing Good : How Soft News and Critical Journalism Are Shrinking the News Audience and Weakening Democracy – And What News Outlets Can Do About It». Rapport. Harvard: Joan Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy.
- Perry, William G. (1970) *Forms of Intellectual and Ethical Development in the College Years : a scheme*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Pettersson, Olof (1994), «Journalistene som klass, journalismen som ideologi» i Terje Steen Edvardsen (red.) *Media og samfunnsstyring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Pett, Marjorie A., Nancy R. Lackey & John J. Sullivan (2003), *Making Sense of Factor Analysis : The Use of Factor Analysis for Instrument Development in Health Care Research*. London: Sage.
- Phillips, Ali (2003), «A question of degree». *British Journalism Review*, 4: 71–75.
- Puijk, Roel (1990), *Virkeligheter i NRK : programproduksjon i fjernsynets opplysningsavdeling*. Lillehammer: R. Puijk.
- Repstad, Pål (2002), «Virker utdanning?» i Børre Nylehn og Anne Marie Støkken (red.) *De profesjonelle*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Robinson, Michael J. (1976) «Public Affairs Television and the Growth of Political Malaise: The Case of 'the Selling of the Pentagon'». *American Political Science Review*, 70:###-###.
- Rokeach, Milton, Martin G. Miller & John A. Snyder (1971), «The Value Gap Between Police and Policed». *Journal of Social Issues*, 27: 155–171.
- Rokeach, Milton (1979), *Understanding human values : individual and societal*. New York: Free Press.
- Roppen, Johann (1988), "Kven er vi?" : ei gransking av norske journaliststudentar. Semesteroppgave i massekommunikasjon. Volda: Journalistutdanninga, Høgskulen i Volda.
- Rosen, Jay (1999), *What are Journalists for?* New Haven, CT: Yale University Press.
- Raaum, Odd (1982), «Fast ansatt frilanser». *Pressens årbok*, 1981/82.
- Raaum, Odd (1999), *Pressen er løs! : fronter i journalistenes faglige frigjøring*. Oslo: Pax.
- Schwebs, Ture og Helge Østbye (1999), *Media i samfunnet*. 4. utgave. Oslo: Samlaget.
- Sherlock, Basil J. & Richard T. Morris (1967), «The Evolution of the Professional : A Paradigm». *Sociological Inquiry*, 37: 27–46.
- Shoemaker, Pamela J. & Stephen D. Reese (1996), *Mediating the Message: Theories of Influences on Mass Media Content*, 2. utgave. New York: Longman.
- Siebert, Fred S., Theodore Peterson & Wilbur Schramm (1956), *Four theories of the press : the authoritarian, libertarian, social responsibility and Soviet communist concepts of what the press should be and do*. Urbana: University of Illinois Press.
- Skog, Ole-Jørgen (1998), *Å forklare sosiale fenomener : En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Smith, R. (1976), «Sex and occupational roles in Fleet Street» i Diana Leonard Barker & Sheila Allen (red.) *Dependence and Exploitation in Work and Marriage*. London: Longman.
- SOU 1975:78 *Pressens funksjoner i samhället*. Stockholm: Liber förlag.
- Sparks, Colin & Slavko Splichal (1989), «Journalistic education and professional socialisation : summary of a survey study in 22 countries». *Gazette*, 43: 31–52.
- Splichal, Slavko & Colin Sparks (1994), *Journalists for the 21st Century. Tendencies of Professionalization Among First-Year Students in 22 Countries*. Norwood, NJ: Ablex.
- Starck, Kenneth & John Soloski (1977), «Effect of Reporter Predisposition in Covering Controversial Story». *Journalism Quarterly*, 54: 120–125.
- Syvertsen, Trine (1999), «Hva kan 'public service' begrepet brukes til?» i Ulla Carlson (red.) *Public service-TV : nordiska medieforskare reflekterar*. Gøtöteborg: Nordicom.
- The Royal Commission on the Press 1947-49 (Storbritannia) Rapport, para. 362 and 363
- Thorbjørnsrud, Kjersti (2001), *Vilje til makt : Praksis og prinsipper i politisk journalistikk illustrert ved "Jaglandsaken"*. Hovedoppgave. Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Thorbjørnsrud, Kjersti (2003), «Politiske nyhetsjournalister : Aktører uten intensjoner?». *Norsk medietidsskrift*, 10: 7–32.
- Tuchman, Gaye (1972), «Objectivity as Strategic Ritual : An Examination of Newsmen's Notions of Objectivity». *American Journal of Sociology*, 77: 660–679.
- Tuchman, Gaye, Arlene Kaplan Daniels and James Benet (1978), *Hearth and home : images of women in the mass media*. New York : Oxford University Press.

- Waldahl, Ragnar (1999), «Medier, meningsdannelse og den politiske dagsorden». *Politica. Tidsskrift for politisk videnskap* 31: 117–132.
- Weaver, David (1998), «Introduction» i David Weaver (red.) *The Global Journalist : News People Around the World*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Weaver, David H. & G. Cleveland Wilhoit (1986), *The American Journalist : a portrait of US news people and their work*. Bloomington: Indiana University Press.
- Weaver, David H. & G. Cleveland Wilhoit (1996), *The American Journalist in the 1990s : U.S. news people at the end of an era*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Westerståhl, Jörgen & Folke Johansson (1986), «News ideologies as moulders of domestic news». *European Journal of Communication*, 9: 71–89.
- Wilensky Harold L. (1964), «The professionalization of everyone?». *American Journal of Sociology*, 70: 137-158.
- Windahl, Swen (1975), *Professionella kommunikatörer – en explorativ studie*. Lund: Studentlitteratur.
- Zhu, Weaver, Lo, Chen & Wu i David Weaver (red.) *The Global Journalist : News People Around the World*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Zoonen, Liesbet van (1994), *Feminist Media Studies*. London: Sage.
- Østbye, Helge (1997), «Media in Politics : Channels, Actors, Themes» i Strøm, Kaare & Lars Svåsand (red.): *Challenges to Political Parties. The Case of Norway*. Ann Arbor, Mich.: University of Michigan Press.
- Østnor, Lars og Nils Terje Lunde (1998), *Hva vil nyhetsmediene? : søkelys på nyhetsmedienes etiske målsetting*. Oslo: Universitetsforlaget.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i denne oppgaven er 38816

Vedlegg

Vedlegg 1

Spørsmålene om medienes samfunnsoppgaver slik de er gitt i StudData-skjemaene

Panel 1, fase 1

29. Nedenfor står en liste over samfunnsoppgaver som mediene kan sies å ha. Hvor viktig synes du de er? [Ett kryss for hvert alternativ]

	Hvordan					
	Svært viktig	Litt viktig	viktig/uviktig	Lite viktig	Ikke viktig	Vet ikke
a. Informere om politiske saker og konsekvenser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Informere om ulykker og dramatiske hendelser i samfunnet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Drive forbrukeropplysning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Overvåke maktthavere, avsløre maktmisbruk, korrupsjon o.l.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Tale svake gruppers sak, forsvare enkeltmennesker rammet av urettferdighet/overgrep	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Sørge for at mediebedriftene går godt og blir økonomiske sterke og sunne bedrifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. Bidra til toleranse og større forståelse mellom ulike folkeslag og kulturer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h. Underholde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k. Sørge for en levende samfunnsdebatt der flest mulig kommer til orde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
l. Formidle nye tanker, arbeide for endring og fornyelse i samfunnet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
m. Formidle og forsvare vår kulturarv og våre moralske verdier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
n. Stimulere publikum til å løfte fram nye tanker og ideer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
o. Være en mest mulig nøytral observatør av begivenheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
p. Tale på vegne av folk flest	☐	☐	☐	☐	☐	☐
q. Formidle informasjon fra de styrende i samfunnet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Panel 1, fase 2

(Skjema mangler elektronisk, men er likt det forrige)

Panel 2, fase 2

23. Nedenfor står en liste over samfunnsoppgaver som mediene kan sies å ha. Hvor viktig synes du de er? [Ett kryss for hvert alternativ]

	Hvordan					
	Svært viktig	Litt viktig	Varken viktig eller uviktig	Lite viktig	Ikke viktig	Vet ikke
a. Informere om politiske saker og konsekvenser	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
b. Informere om ulykker og dramatiske hendelser i samfunnet	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
c. Drive forbrukeropplysning	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
d. Overvåke maktthavere, avsløre maktmisbruk, korrupsjon o.l.	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
e. Tale svake gruppers sak, forsvare enkeltmennesker rammet av urettferdighet/overgrep	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
f. Sørge for at mediebedriftene går godt og blir økonomisk sterke og sunne bedrifter	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
g. Bidra til toleranse og større forståelse mellom ulike folkeslag og kulturer	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
h. Underholde	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
k. Sørge for en levende samfunnsdebatt der flest mulig kommer til orde	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
l. Formidle nye tanker, arbeide for endring og fornyelse i samfunnet	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
m. Formidle og forsvare vår kulturarv og våre moralske verdier	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
n. Stimulere publikum til å løfte fram nye tanker og ideer	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
o. Være en mest mulig nøytral observatør av begivenheter	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
p. Tale på vegne av folk flest	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
q. Formidle informasjon fra de styrende i samfunnet	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐

Panel 2, fase 3 (etter tre år i yrket)

29c	Nedenfor står en liste over samfunnsoppgaver som mediene kan sies å ha. Hvor viktig synes du de er?	Svært viktig	Litt viktig	Varken viktig eller uviktig	Lite viktig	Ikke viktig	Vet ikke
	Informere om politiske saker og konsekvenser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Informere om ulykker og dramatiske hendelser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Drive forbrukeropplysning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Overvåke maktthavere, avsløre maktmisbruk, korrupsjon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Tale svake gruppers sak, forsvare enkeltmennesker rammet av urettferdighet / overgrep	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Sørge for at mediebedriftene går godt og blir økonomisk sterke og sunne bedrifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Bidra til toleranse og større forståelse mellom ulike folkeslag og kulturer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Underholde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Sørge for en levende samfunnsdebatt der flest mulig kommer til orde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Formidle nye tanker, arbeide for endring og fornyelse i samfunnet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Formidle og forsvare vår kulturarv og våre moralske verdier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Stimulere publikum til å løfte frem nye tanker og ideer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Være mest mulig nøytral observatør av begivenheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Tale på vegne av folk flest	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Formidle informasjon fra de styrende i samfunnet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

For å gjøre resultatene mer intuitivt lesbare, har jeg kodet om alle verdiene slik at 1 blir minst viktig og 5 blir mest viktig.

Alle skjemaene er tilgjengelige på www.hio.no/content/view/full/9180

Vedlegg 2

Regresjon for test av overlappende endringseffekter mellom kjønn og politisk orientering

Tabell x.1 Regresjon for test av overlappende effekter mellom kjønn og politisk orientering				
<i>Indekser (n=</i>	<i>Konstant</i>	<i>Mann</i>	<i>V-H-akse</i>	<i>Justert R2</i>
Modell 1				
Overvåking	0,21	-0,14	-	0,01
Offentlighet	0,37	-0,22	-	0,01
Underholdning	-0,55	0,14	-	0,00
Formidling	-0,52	0,10	-	-0,01
Modell 2				
Overvåking	0,36	-0,14	-0,04	0,06
Offentlighet	0,37	-0,16	-0,02	-0,02
Underholdning	-0,85	0,21	0,06	0,04
Formidling	-0,46	0,11	-0,02	-0,30
<i>Referansegruppe: Kvinne, venstre</i>				